

Kavicsok közt

Pálfi Mária

Kavicsok közt

Pálfi Mária

Szeged 2019

A JATEPress-nél megjelent
Retus (2010), valamint **Róka és rigó** (2015)
bővített, újraserkesztett anyaga

Gyermekkor

Csaszi: 1944

Kisgyerekkoromból sok mindenre emlékszem. Emlékszem a háború utolsó napjaira, Buda ostromára, a bunkerre. Emlékszem a „fordulat évére” és az azt követő időszak lidércnyomásos hétköznapijaira. És emlékszem 56-ra, akkor elég nagy voltam már ahhoz, hogy ne csak érezzem, de értsem is, mi zajlik körülöttünk. Mégis, emlékeim közül talán az elsők a legerősebbek, mint megannyi fénykép, vagy filmjelenet.

Első gyermekkori emlékeim anyai nagyapámhoz fűződnek. Két éves múltam. Szatymazon sétáltunk a réten. Egy bárányra emlékszem: átkaroltam a nyakát és élveztem, ahogy béget. Nagyapám különböző virágokat mutatott nekem s megtanította a nevüket. Egyszer azonban valami más kötötte le a figyelmemet: az égen gyönyörű ezüstpöttyök úsztak csillogva a napfényben. Hiába ujjongtam, hiába rángattam nagyapám kabátja ujját, ő csak állt komoran. Nem értettem, miért mondja: „szomorú dolog ez”. És valami ilyesmit, nem is hozzám szólva, és csak utólag rekonstruálva: „a szövetségesek”. Június eleje volt, 2-án bombázták Szegedet először. Nyilván ettől tartottak apámék, amikor 1944 áprilisában nagyszüleimmel együtt kivittek Szegedről Szatymazra.

Szeptember végéig maradtunk ott, akkor a közeledő front elől fölvittek Budára. Itteni emlékeim szintén nagyszüleimhez kötődnek. Meg a légópincéhez. Az ideiglenes kormány megalakulásának napján, „az új világ

hajnalán”, december 21-én megszületett a Szent János kórházban Monika húgom. (Később megtanultuk az iskolában, hogy elsősorban kinek a születésnapja ez: Sztáliné.) Víz ott napokig nem volt – a kórházat bombázták, mert területére a németek légvédelmi ágyút telepítettek. Ezért anyámat és a kislányt lemenekítették a pincébe.

Karácsonykor mi is lementünk a légópincébe. Apai nagyanyám a cigaretta paraszánál szórakoztatott engem: jól megszívta cigarettáját, s annak fényénél árnyjátékfigurákat varázsolt nekem a falra a szabad bal kezével. Nyulat, majmot, lovat. Egy valódi, de döglött ló is volt fönn az udvaron, úgy kellett átlépkedni rajta. Aztán hirtelen nagyon sötét lett. Sűrű volt a sötétség, áthatolhatatlan, és nagyon sokáig tartott.

Ez volt életem első nagy félelme. Majd körös-körül dobogás, dübörgés hallatszott, és kívülről valaki be-robbantotta a bunker lejárati vasajtáját. Orosz katona ereszkedett le egy hevenyészett hágcson. Rövid, izgatott, szaggatott szavak hallatszottak. Ezek is: „csaszi”, meg „davaj”. Nagyapám lecsatolta a karóráját, odalépett az oroszhoz, s átadta neki. Én dacosan a hátam mögé rejtettem a felhúzható, sötétkék játékautómat (a hűtőház elején kis BMW-emblémával). Ez volt életem első lázadása. Később ezért valódi hősnek tartottam magam.

Azóta aztán többször is elgondolkoztam azon, vajon honnan ismerhette akkor nagyapám ezt a szót: „csaszi”. Erdélyben hallotta volna a nagyon hasonló román szót még az első háború előtt? Az ostrom alatt civileknek aligha került a kezébe az egyetlen létező magyar-orosz szójegyzék és kifejezéstár (Magyar-orosz haditolmács – Tábori segédlet. Engedélyezte a magyar királyi honvéd vezérkar főnöke 58.754/el. 4. vkf. 1942. sz. ren-

deletével). A füzetke huszonkét „társalgási” témájának példamondataiban egyébként („Puskát, pisztolyt tedd a földre!, fordulj a fal felé!, Ha megmozdulsz, leütlek!”) sehol sem szerepel a „csaszi” szó, nyilván még nem volt rá szükség a kiadás évében...

És rejtély az is, hogy Éva nagynéném honnan tudta 1944-ben Szegeden, hogyan kell mondani oroszul az ajtót rugdosó katonának azt, hogy „részeg disznó”. Később, Sztálin halála után, amikor a kényszermunkatáborokat fől számolták, s ő ismét szerepelhetett hosszú idő elteltével Szegeden, ez a nagynéném csodálatos volt a *Cseresznyéskert* Ljubov Andrejevna-jának szerepében. „Óh, te kedves, drága, gyönyörűséges kertem! Életem, ifjúságom, boldogságom! Isten veled! Isten veled!” – zokogta a negyedik felvonás végén. Tudta, milyen érzés, ha az embernek a kertjétől meg kell válnia.

2004, 2015

Ádvent

„Vigasztaljátok népemet”

A gyermekkoromból két dologra emlékszem vissza különösen szívesen: az egyik az ádventi házikóm, a másik a játékalatkertem Nagymama szobájában.

Frida nagymamának kihúzható ebédlőasztala volt, oszlopszerű, rézborításos lábakkal. Remekül elfértünk alatta a húgommal: ott játszottunk kedvenc mackóinkkal, Dorkával és Zebulonnal. Az úgynevezett fiús játékokért nem nagyon lelkesedtem. Sokat babáztam, sőt főzőcskéztem is. Leginkább mégis az állatkertemet szerettem. Nagyon élethű volt a gipsz- és papírmásé-menaséria (a Takaréktár utca sarkán volt egy Fekete Mária nevű játékarus, tőle származott a zömük): az oroszlán és a tigris mintha egyenesen a Brehm lapjairól ugrott volna le. Most is megvan még az indiai elefántom. Alig kopott meg, s ami szinte csoda: az ormánya sem törött le. A játékaim általános pusztulását úgy élte túl, hogy viszonylag ritkán volt a kezemben, mivel Nagymama fiókos komódján, „trümóján” állt mint levélnehezék a biedermeier porcelánóra előtt. Ebéd után szerettünk a leginkább játszani, csöndben persze, hogy Nagymama föl ne ébredjen. De fölösleges volt az óvatosság: pusmogásunkat úgyis túlketyegte hatalmas ébresztőórája, a „Tam-Tam Drummer”.

Nagymamának ezüstgombos ébenfabotja volt, Henrik nagyapónak pedig vastagabb turistabotja, rajta a Monarchia jelesebb fürdőhelyeinek kis fémcímkéivel:

Mürzzuschlag és Bad Ischl mellett ott sorakozott Bártfa-, Csíz- és Herkulesfürdő; kis disznóbőrkofterjén pedig Tátralomnic és a Nagyszeben melletti Hohe Rinne címkeje díszelgett. A falról XIX. századi festmények, a Hoffmann-dédszülők néztek le ránk: sokszor és hosszasan ábrándoztam dédanyám, Engel Mária elbűvölő portréja előtt (15-16 éves lehet rajta): vajon hasonlítani fog-e rá az a leány, aki egyszer majd a húgom helyére lép, s akivel majd egy lakatlan szigetre költözöm. A sziget egy építőkocka-doboz volt, néha csak egy folt a szőnyegen: itt állt a kunyhóm – eredeti rendeltetése szerint kis fapersely.

A délutáni uzsonna felért egy szertartással. A vajaskenyérhez mindig járt valami különleges íz: liptói körözött vagy házilekvár. „Rühr den Kaffee gut auf, mein Kind” – mondta Nagymama, s hozta a mesekönyvet, amelyből napról napra többet tudhattunk meg Hófehérke és Csipkerózsika, vagy éppen Holle anyó történetéből. A képeket különösen sokat nézegettem: a gótbetűs lapokon bagoly huhogott, gyöngyöző forrásnál aranyhajú királyfi várt valakire; óvatosan lépdelt a görbehátú macska a fedett fahídon, vitézkedett a szabócska, leskelődött a boszorka a Rapunzel meséjében, s magasan körözött a sárkánygyík az elrabolt leánnyal, míg a várablakból végig lehetett látni a hóborította középkori utcákon és a holdfényben fürdő ónémet erdőn.

Úgy emlékszem, télen jókora, becsületes havak voltak. Örökösnek tűntek az iskolai szénzünetek. Már nagyobbak voltunk, amikor apámék megkérték egyszer Rózsa tanító bácsit, hogy az öcsém délután járhasson iskolába. A húgom délelőttös volt, így mind a ketten hordhatták az egy pár közös magas szárú cipőjüket.

Egyszer, december elején, elkísértük Aput, aki

tűzifáért ment a Pusztaszeri utcába szánkóval és bőröndökkel egy rokonhoz. Hazafelé a fölsővárosi cukrászbolt, Resát Szulejmán boltja előtt haladtunk el. Monika húgommal sokáig álltunk a kirakata előtt: egész mesevilág volt ott látható marcipánfigurákból, köztük egy piros orrú mikulással. Néhány nappal később, kinézve az ablakon döbbenten láttuk, hogy a Híd utca sarkán, Csóti úr kis fűszerüzletében, az ajtó mellett egy sámlin ott ül a Mikulás, és a kezét melengeti a vaskályhánál. „Tehát mégis igaz” – suttogta a húgom fojtott hangon.

A trümón már ott állt az ádventi házikó, a hatodik ablak feliratával: „Vigasztaljátok népemet”. Akkor még nem tudtuk, hogy ez az év „a fordulat éve” lesz majd a történelemkönyvekben, de a felnőttek talán már sejtették, hogy a vigaszra valóban szükség lesz ismét.

Hasonló házikót csak Bartos néninél láttunk: a Klauzál téren volt a papírboltja, a Traubbal szemben. Gyakran jártunk arra – egyik alkalommal kivágható betlehemet adott nekünk ajándékba.

A konyhán nagy tepsiben főtt a házi szaloncukor fondant-masszája. Amikor kihűlt, kockára vágtuk, a kockákat pedig bevagdosott végű „fluszpapírba” és az év során kapott csokoládék után gondosan félretett, kisimítgatott sztaniolpapír-darabkába csomagoltuk. Az ádventi házikó ablakai további bibliai üzeneteket rejtettek: „A szegényeknek örömet mondok”, vagy: „Az elvesztett megkeresem”. Később már mi gyerekek is sejtettük, hogy egyes próféciákra alighanem nagyon sokat kell még várni: „Íme, eljött szabadulásod”, és: „Az uralom az Ő vállán lesz”.

Gospogyi pomiluj

Már iskolába jártam (az Árpád térre), amikor egyszer, talán éppen a „fordulat évében”, december 5-én Apu beöltözött Mikulásnak: így akarta meglepni az unokatestvéreimet, akik nem messze tőlünk laktak a Dózsa György (azelőtt Horthy Miklós, azt megelőzően pedig Básty) utca 9. szám alatt. Két lakás volt az emeleten: a másikat a háború után a szovjet városparancsnok szemelte ki magának és évekig ott is lakott.

Apu ragaszkodott ahhoz, hogy vele menjek, s én csak jóval később jöttem rá, hogy miért: ha „eltűnne”, legyen, aki elviszi haza a hírt. Nem lehetett meggyőződve a kaland veszélytelenségéről, ám átérezhette annak az abszurditását, sőt iróniáját, amint volt vezérkari tisztként mikulást alakít az orosz katonai városparancsnok házában.

Én lettem tehát a krampusz (húgom és öcsém persze az egész akcióról semmit sem tudhatott): szarvam ugyan nem volt, de azért a képemet igyekeztem jó alaposan bekormozni. Aznap éppen nem fűtöttünk, hiszen a tüzelővel is takarékoskodni kellett, így jó magasra felnyúlva a cserépkályhában sikerült kellő mennyiségű kormot összekaparnom.

A mikulásruha egy hatalmas vörös abrosz volt, Apu a munkahelyéről, az orvoskari könyvtárból kölcsönözte ki: ez az abrosz egyébként a nőnap, szakszervezeti, stb. ünnepek egyik fontos kelléke volt. Ahogy magára tekerte-borította, inkább hasonlított Marcus Aureliusra, mintsem a jó myrai szentre – mindaddig, amíg a piros kartonpapír-süveg fel nem került a fejére és a hosszú vattaszakállt is fel nem ragasztotta nagy ügyesen.

Így ballagtunk a hóesésben, óriási közfeltűnést keltve a Stefánián (akkor Sztálin, később Magyar Tanácsköztársaság sétányon) a Bástya utca felé, ahol éppen valami színházi estre igyekezett néhány ismerősünk: ezeknek én jó kisfiú módjára köszöntem is tiszteletteljesen, ám roppantul feszengve.

Amikor megérkeztünk, megszeppenve láttam, hogy a ház előtt az utcán dobtáras géppisztollyal a vállán őrködik a kapu elé épített kis kalitkájában („fakabátjában” – ahogy Apu mondta) egy orosz katona. Mordult valamit s a szatymazi almával és dióval degeszre tömött nagy mikulásputtony felé mutogatott, de Apu kezembe nyomta kampós végű botját, megállt a harcos előtt és mindkét kezét fölemelve hosszan megáldotta, majd méltóságteljes léptekkel továbbvonult. Én is meglepődtem: elfelejtettem visszaadni neki fő lelkipásztori attribútumát, a kampós botot. Azt hiszem, egyike a legnagyobb ikonográfiai ritkaságoknak, hogy Szent Miklós püspöki botját egy vézna kis krampusz cipelje.

Az emeleti fordulóban is tatárképű kozákszármazék strázsált, nála is „karikás puska” volt (Mami így hívta a dobtáras géppisztolyt). Elképedve bámult ránk, szólni sem tudott, csak térdre borult, s hányta magára a keresztet: „Gospogyi pomiluj, gospogyi pomiluj” – hadarta el többször egymás után, mintha hosszú évek elmaradt fohászait kellett volna hirtelen, parancsra pótolnia. Apám kegyesen feléje fordult, őt is megáldotta. Fel akarta emelni, de a katona megragadta a feléje nyújtott kezét. A Vörös Hadsereg őrszeme térden állva, könnyes szemmel kezét csókolta a hajdani gyalogos csapattisztnek, a felosztatott vitézi rend tagjának, volt honvédezerkari századosnak, a Magyar Koronás Bronz-

érem (hadiszalagon kardokkal) s az Első Osztályú Tűzkereszt doni frontot megjárt tulajdonosának.

„Goszpogyi pomiluj” – ezt is megtanultam szerencsére a „davaj” meg a „csaszi” után.

2001. december

Kolozsvár és Sopron között

„Ma harminc éve, hogy eldőlt: Sopron itthon marad” – sóhajtotta egyszer a nagyapám december közepén. „Ezután gyógyultam csak fel.”

A háború után lett beteg. Meglátta a kolozsvári Mátyás téri könyvesboltban kapható francia újságnak, a *Le Temps*-nak egy számát, melyből megsejtette, hogy a román ügyvédeknek lesz igazuk: az új határ nem a keleti Maros és az Olt mentén fog húzódni, hanem Nagylaknál fogja átlépni a Marost. Nagyapám hazament, s rögtön elaludt. Mire fölébredt, sötét homályban állt előtte a világ, s ez így tartott nagyon hosszú időn át. Benedek László kezelte, aztán Lechner Károly, majd Schäffer Károly – híres ideggyógyászok.

Karácsony este a románok bevonultak Kolozsvárra. A következő év tavaszán elfoglalták az egyetemet. Május elején nagyapámat is felhívták, jelenjen meg eskütételre. Akkor a békediktátum még meg sem született, csak a fegyverszünet jött létre valamikor novemberben, s hiába maradt egyelőre magyar kézben a polgári közigazgatás, a megszálló hadsereg véglegesen rendezkedett már be. Nagyapám megtagadta a román állami eskületét, ezért még abban az évben kiutasították Erdély-

ból. Balatonalmádiban húzódott meg egy professzortársa nyaralójában. Ezt írta a naplójába: „Mikor Kolozsvárt olyan súlyos lelki betegségbe estem Magyarország megcsonkíttatása miatti bánatomban és kétségbeesésemben, gyakran elmentem Cholnoky Jenőhöz vigasztalásért; gondoltam ugyan, hogy mindaz, amit vigasztalásként mond, valószínűleg nem igaz, mégis szívesen hallgattam, mint ahogy a beteg szívesen áztatja magát reményekkel, melyeket alapjában nem tud elhinni.” Betegsége ellenére tagja volt annak a küldöttségnek, amely elment az angol nagykövethez. Apósa, Hoffmann Frigyes, Eötvös-kollégiumi tanár vezette a küldöttséget, aki a délvidéki németek nevében azt kérte, hogy a Bácska maradjon meg és ne szakíttassék el. Ősszel elmentek Huszár Károly miniszterelnökhöz is, de ő gyáván elhárította a kérést: a „békeparancsokra” hivatkozva nem ismerte el a küldöttséget.

Schmidt Henrik nagyapám tapasztalt azért más magatartást is, szerencsére. Mint írja: „1921 tavaszán a vallás- és közoktatási minisztérium megbízásából Koroknai István soproni tanfelügyelővel és Huszka János kultuszminiszteri tanácsossal bejártuk a veszélyeztetett nyugat-magyarországi területeket, hogy a magyar hazához való hűségre buzdítsuk a lakosságot. Elmentünk Vas megyében Szentelekre egészen Burgau vidékéig, Felsőlövőre, Tarcsafüldre, Rohoncra, Nezsiderbe és a Fertőtő partján levő falvakba. A Fertő-tó menti szőlősgazdák alacsony cilinderben jártak. Mindenütt szónoklatokat tartottunk, de a gazdák konokul hallgattak, egy szót sem szóltak. Falusi kiskocsmákban, olykor csempészkocsmákban laktunk. A soproni múzeumban ládába csomagolva volt az anyag, hogy szükség esetén elszállít-

ható legyen. Szerencsére erre nem került sor.” Az Ausztriának odaítélt területeket augusztus végén magyar szabadcsapatok szállták meg, megakadályozva az osztrák csendőrség bevonulását, s kikényszerítve az osztrák kormánytól, hogy az év végéig népszavazás döntsön legalább Sopron és környéke hovatartozásáról. A lakosság közel háromnegyed része Magyarországot választotta. Nagyapám lelki állapota kezdett helyrejönni. Aztán ősszel lement Kolozsvárra, hogy átköltözzön. Két héten át reggeltől estig csomagolt: negyven láda könyvet hozott át. Két asztalos a bútorok egy részét lécek közé szögezte, a vagonokat lelakatolták. Bánffyhunyadon Hornyánszky Gyulával, a bölcsészkar volt dékánjával a tehervonatról átszálltak egy személyvonatra.

Nagyváradon szállodában szálltak meg. Lentről muzsikaszó, nagy zsvivaj hallatszott. Nagyapám lement az utcára és belesett a lefüggönyözött ablakokon át: a kávéházban púderes képű, kirúzsozott román tisztek mulattak cigányzene mellett. Táncoltak, vigadtak. Hát még ha tudták volna, hogy lesz majd egyszer olyan kormányfőjük is, aki Budapesten pezsgőzik a magyar kormány tagjaival Erdély elszakításának örömére.

2002. december 4.

„Harmatozzatok, égi magasok”

Tanítok Pécsett, átjárok Szegedről. Gyakran megyek vizsgáztatni. Egy időben vonattal mehetett az ember, bár hat és fél órán át tartott a zötykölődés – mára csak a busz maradt: ez is több mint négy óra, holott a távolság nincs kétszáz kilométer sem.

Ködösnek indult a mai nap, de délutánra kitisztult az idő, a Kálvária domb oldala most fehérlik az előző este hullott hótól. A Líceum-templom két tornya körül Krúdy-regénybe illő emlékezetességgel keringenek a csókák, és Szent Domonkos szobra úgy álldogál fülkéjében a Flórián utca sarkán, akár Lazetzky Stella karácsonyi képeslapjain.

Az Órangel patika előtt fel lehet látni a Havi hegyi kápolnára, ha pedig megfordul az ember, elláthat a Szársomlyóig, Nagyharsányig. A Felsőmalom utcában érezni, hogy gyógynövényüzlet van a környéken. A Király utcában pörkölt mogyoró és sült gesztenye illata száll mindenfelé. A Caflisch cukrászda díszes cserép-kályhája a régi – minden a régi: a plüsshuzatos székek, a herendi kávéfőző. A Ferencesek utcájában pedig ütötköpött waffenrockos, császári és királyi ólomkatonákat is árult évekkel ezelőtt Schwarz Kamill, az öreg bélyegkereskedő. Vajon megvan-e még? Akkor századfordulós levelezőlapokat vettem nála Selmecbánya, Lőcse, Bártfa látképével, és postabélyegzőjével a koronás-filléres bélyegeken. Oldalról felém pillantva megjegyezte: „úgy látom, az uraság is az elszakított területeket gyűjti.”

Kora délután van, amikor befejezem az előadásomat, s ezzel véget ér az első félév. Mellékutcákon bakatatok a vasútállomás felé, van még időm a pesti gyorsig.

Itt-ott belátni az udvarokra. Az egyik helyen rozzant fásszín mélézik az olvadt hókupacok fölött. Oldalt, a széles padlásfeljáróban kisbalta, kézifűrész; előttük ottfelejtett gyerekjáték: kisvonat fából. Szinte hallani a mozdonyka sértődött dohogását. Nem olyan régen a „buzenyka”, a piros motorvonat szuszogott, erőlködött így télen Bátaszék és Nagypall között.

Diákkoromban Dombóváron át tettük meg a hat és fél órás utat Pécsre. A hosszú útvonalon óriási kerülőkkkel közlekedő járat tudtommal a hajdani Nagyváradi-Fiume vonal jogutódja volt. Erről a vonalról még Baranya szerb megszállása alatt is volt leágazás Pécs felé. Hol van ez már? De Pécsre legalább nem kell útlevál. Az pedig, hogy Pécs és Sopron között nem kell két határt is átlépni: szinte csoda.

Ilyenkor, Adventben, harmatoznak az égi magasok, és az ember várja a csodákat.

2002. december 6.

Iskolapad

A tanító úr

Az utóbbi időben egyre gyakrabban gondolok általános iskolai alsó tagozatos tanítónkra, aki megtanított írni, olvasni és számolni. A „fordulat évében”, 1948-49-ben voltam első elemista. Emlékszem a második év első napjára: a tanító úr az ablak melletti padsor felé hajolva félhangon olyasmit mondott, hogy most új szelek fújnak, meg kell húzódnunk és vigyáznunk kell egymásra. Voltunk néhányan, akik homályosan éreztük, mi rejlik a szavai mögött. „Lapozgassátok kicsit ezt az albumot!” – tette hozzá az elcsöndesülő osztályhoz fordulva. És mi megcsodáltuk az elénk tett albumban Siskin tájképeit, Ajvazovszkij tengeri jeleneteit, Repin festményeit. Én főleg a mesehős Szadkót néztem sokáig, amint a víz alatti királyságban sétálgatva sellőkkel társalog.

A felnőttek persze tudták, hogy fordult egyet a világ: 49-ben szinte egyik napról a másikra alakult át az utca képe. Üzletek tűntek el, fölszámolódott Bartos néni papírboltja, megszűnt a Traub, a Szukits-könyvesbolt, eltűnt a Grünwald-féle könyvkötőde, bezárt a Kalánka és a Suhajda-cukrászda, a Hirsch vegyesboltja, a Virágh is átlényegült, Virág lett belőle, cégtáblát cserélt a Sándor-kocsmára, a Meinlnél eltűntek a jól ismert arcok a pult mögül. Igaz, a régi embléma, a piros fezes szerezsen profilja még egy darabig látható volt, akárcsak a Franck-kávé, az Ovomaltine- és a Lysoform-reklámok, de ez sem tartott sokáig. Az utóbbiak annak köszönhatték

hosszabb haldoklásukat, hogy tűzfalakra is föl voltak festve jó magasan. Betiltották az iskolai hittanoktatást, az újságokban megjelentek egy új, egy mozgalmi nyelv elemei és paneljei, apámnak elő kellett fizetnie a Béke és Szabadság című hetilapra, amelyből értesültünk a szovjet ipar vívmányairól és a mezőgazdaság fejlődéséről a koztromai szarvasmarhától kezdve az ágasbúza sikertörténetéig. Harmadikos koromra már megismerkedtem a cirill ábécével is, a Lenin – ma ismét Kárász – és a Kőlcsey utca sarkán, a hajdani Kézművesbank épületében megnyílt „Horizont” orosz nyelvű könyvesbolt térképeinek és földrajzi atlaszának köszönhetően.

„Új szelek fújnak” – és mi a második általánosban XIX. századi orosz festők képeivel ismerkedhettünk meg. Ma már tudom, hogy egy igencsak vegyes összetételű osztályban a tanító úr nem tudta volna tapintatosabban felhívni a figyelmünket a társadalmi változásokra. Egyszerűbben nem is tudott volna humánusra és az értékek becsülésére buzdítani, és ennél leleményesebben képtelenség lett volna megfelelnie a kor pedagógiai-politikai elvárásainak úgy, hogy egyben sugalmazza is az ilyenkor ajánlatos alkalmazkodást és távolságtartást. Amit akkor csak megéreztem, később azonban különösen sokra tartottam ebben a tanári fellépésben, az a felelősségérzet, amely a tanító urat egy nehéz történelmi helyzetben áthatotta a rábízott kisdíjakok iránt.

Szadkóval aztán sokáig nem találkoztam. Nemrég Rimszkij-Korszakovról és operájáról olvastam. Ismét eszembe jutott Jenő bácsi. Neki biztos volna mondanivalója Szadkó kalandjairól, hiszen elsős körünkben még mesélt is nekünk, talán hogy megkedveljük az iskolát, de bizonyára másért is. Tudta, hogy a mese nemcsak szóra-

koztat, de a jellemet is formálja. Mesélt a kis ködmönről, a kiskakas gyémánt félkrajcárjáról, Babszem Jankóról. Ezekről aztán hosszú és tanulságos beszélgetéseket folytatott velünk, amit épp úgy élveztünk, mint a mesét magát.

2013. október–november

Tanárok és olvasmányok

Volt a gimnáziumi reál osztályban egy zseniális matematikatanárunk. Amikor egyszer a derékszögű háromszög oldalainak és szögeinek összefüggéseit, a szögfüggvényeket tanultuk, s egy lejtő meredekségének a kiszámítása volt a kiinduló példa, valamelyikünk úgy vélte, hogy a tangens 90 fok egyenlő 100-zal, aztán összekevert fokot, százalékot, befogót, átfogót, és úgy állt ott, mint számár a hegyen. Ekkor a tanár úr felrajzolt a táblára egy kört és érintőjét, a körben egy középről induló 45 fokos lejtőt, majd kifejtette, hogy ebben az esetben az emelkedési szög tangense egyenlő 1-gyel, ezért a 45 fokos lejtő 100 százalékos, a tangens 90 fok pedig meredekségként értelmezhetetlen, mivel végtelen. Ezután az osztály felé fordult: „Látjátok, fiúk?! – kiáltotta ujjongva – én ezzel a végtelennel, ha így írjuk le, hogy tangens 90 fok, bűvészkedni tudok, műveleteket tudok végrehajtani! A kezembben van a végtelen! Hát nem csodálatos ez?!”

Igazából az volt a csodálatos, ahogyan a matematika és a geometria az ő óráin költői síkra tudott tolódni. Nem véletlenül, hiszen magyar szakos tanári diplomája és bölcsészdoktori oklevele is volt, és eredetileg színész-

nek készült, az iskolai ünnepeken rendszeresen szerepelt, verset, vagy prózarészletet adott elő. Egyik ábrázológeometria-óráján filozófiai távlatok nyíltak meg előttünk: „Fiúk! Higgyétek el nekem: a világegyetem pontosan olyan, mint amilyennek elképzeljük, s ahányan vagyunk, annyiféle. Bár az égitestek keringenek, forognak, és körben táncol minden, ha azt gondoljuk, egyenesen haladunk, persze igazunk van. Mégis, az egyenest elképzelhetjük egy olyan körkerület szakaszaként is, amely körnek a sugara végtelen. Az a darab, amit látunk, egyenes, akár több millió kilométer hosszan is, ám még így is görbe, mert csak egy végtelen sugarú kör kerületének egy apró része. Végso soron tehát az egyenes és a görbe közt nincs is olyan nagy különbség, hisz *nézőpont és távlat kérdése minden.*”

Egy másik nagyszerű tanárunk biológiát és földrajzot tanított – a természetföldrajzot különösen szerettem. Ő azt fejtegette egyszer, hogy bárhol tartunk is egy úton, minden ponton vége van valaminek, és egyben el is kezdődik valami, az alfa és az ómega egybeesik, bennünk van életünk minden pillanatában. Zoli bácsi ekkor Babitsot említette, máskor taoista igazságokat is idézett, amelyekkel én csak jó húsz évvel az érettségi után találkoztam ismét – az ellentétek egységéről, többek közt arról is, hogy nem érdemes firtatni, honnan van a rossz. Ha nem volna a rossz, nem volna értelme a jónak, és bizony jó és rossz öröktől fogva van s örökké lesz, akár a fény és az árnyék, nem egyszerűen egymás mellett élve, hanem egymásra utaltságban, hiszen feltételezik egymást. Összetartozásuk olyan, mint a Lét bújócskája a Nemléttel vagy a Semmivel.

Az egyetemen nem tanultunk ilyesmit, de azért ott is volt egy oktató, nálunk valamivel idősebb magyarnyelvész adjunktus, akitől kaptunk hasonló gondolatokat az akkor itthon még agyonhallgatott strukturalizmusról: azt például, hogy főlöskéges azon vitatkozni: *mi van?*, vagy *ami van*, az *mi?* – azt kell inkább vizsgálni, hogy *ami van*, az *hogyan szerveződik*, *hogyan működik egy rendszeren belül*. Egy rendszer elemei között még a hiány, a Semmi is Valami lehet, ha szerephez jut a többi létezővel szemben. Az egyes elemeknek tulajdoníthatunk ugyan ilyen vagy olyan értéket – valódi súlyukat mégis egymástól való függésük határozza meg. Ezek a viszonyok ráadásul állandóan változhatnak, akárcsak a sakkfiguráké a táblán kialakuló helyzetek során.

A Collegium Artium volt az az előadássorozat, hetente egyszer az esti órákban, ahová azok jártak el rendszeresen, akik a szokványos, kötelező, merev és lapos filozófiaórák, halálosan unalmas pszichológia- és irodalomórák mellett valami másra, sőt újra vágytak. Mert nekünk akkor, a 60-as évek első felében a pszichoanalízis, Freud és Adler, vagy Heisenberg és a bizonytalansági reláció, mind ismeretlen volt. Nekünk, francia szakosoknak új volt Camus és Sartre, és az egzisztencializmusról sem tudtunk semmit. Pilinszky kéz alatt, sokszorosítva terjedt. A Collegium Artiumban hallottunk egyszer ismét arról (nem emlékszem már az előadóra, csillagász volt), hogy ugyanaz van a dolgok elején, mint a végén, ugyanaz van lenn, mint fenn, s az atom, sőt az atommag szerkezete pont olyan, mint a végtelen, csillagos univerzum, a galaktikák, stb., és bizony a világminőség nemcsak fölfelé, de lefelé is végtelen. Az utóbbi gondolatot csak jóval később értettem meg igazán, ami-

kor először olvastam a jungi pszichológia *unus mundus*-áról, anyagi világ és szellem kontinuumáról.

Végül is, egy-két tanáromnak, néhány barátomnak, s olvasmányaim egy részének köszönhetően alakult ki bennem egy olyan mindennapi világszemlélet, amely szerencsésen ellensúlyozza a társadalomról, a „haladásról” alkotott elég sötét képemet. Nem születtem filozófus gurunak, sokkal inkább vagyok aktív szemlélődő. Ha a matematika és a geometria a költészettel lehet határos, hogy ne lenne a filozófia is az? A körülményes lét- és ismeretelméletek csak intellektuális játék benyomását kelтик bennem, ezekkel szemben az emlegetett *tao* a számomra szintiszta költészet. Morális tanítása is az, s ezzel ráadásul az újszövetségi erkölcs is karöltve jár, a kulturális, civilizációs különbségek pedig kifejezetten szórakoztatóak. Csuang-ce világfelfogása és az a humor, amellyel látta a világot, elbűvöli az embert. Nemcsak gyönyörködni tudott a természetben, de nevetni is tudott az emberi gyarlóságon, mindazon a hiúságon és ostobaságon, ami körülvette.

Az egyetemen egyetlen filozófiatanárunk volt csak, akinek volt humorérzéke. Később egyszer, egy esti egyetemi logikavizsga után az indexemet lapozgatva arra volt kíváncsi, hogy magaménak érzem-e, vallom-e mindazt, amiből eddig jelesre vizsgáztam, és hogy mi a világnézetem. „A dialektikus és történelmi pánteizmus” – válaszoltam. Azt mondta, cseppet sem megrovó hangon, hogy nemcsak eklektikus, de komolytalan is vagyok, mire csak annyit tudtam kinyögni: „köszönöm, Tanár Úr, magam is így gondolom” – s ezen aztán mindketten jót nevtünk.

Diákszínpad

Régen a bölcsészkaron nem a tudományos diákköri konferencia volt az egyetlen megmérettetés. Játékos programok is szerveződtek: pl. szavaló, vagy színjátszó estek.

A diákszínpadon belül külön szekciója volt az improvizációs játékoknak: rövid jelenetek különböző témákban, mint például napi tennivalók: költözés, diák-munka-keresés, vagy féltékenység, veszekedések mindenféle semmiség miatt – commedia dell’arte típusú érzelmes-humoros szóváltások. Hol van már mindez?

Az egyik ilyen tréfás kis „előadás” úgy kezdődött, hogy a fiú szereplő éppen albérletet keres. A lánnyal évfolyam-, sőt csoporttársak voltak, német-francia szakosok.

– Komolyan mondtad, hogy költözzek hozzád? – kérdezte a fiú.

– A legkomolyabban! Régóta ismerjük egymást. Majd megosztjuk a rezsiköltségeket!

A fiú zavarban volt, de a tréfás, hangos nézőtéri buzdítások hatására elkezdte sorolni, mi mindent vállal majd mint házi munkát: reggel melegebbre állítja a konvektort, ő teszi föl a kávé, s még néhány roppant fontos dolgot. A lány egyszer csak incselkedő hangon kérdezte:

– És lehetek-e majd néha féltékeny? Egy kicsit?

– Jaj, ne! Tudhatod: ha társaságban leszünk, alig várom majd, hogy otthon legyünk...

– ...hogy jó melegre állítsd a konvektort, hadd dobjak le magamról mindent! S aztán?

– Aztán... – álmodozott a fiú – aztán másnap reggel nem tudnánk eldönteni a kávé mellett, melyikünk álmodott pálmáival, tűző nap alatt...

– ...és melyikünk fenyővel! Lucfenyővel! Északi-sarki fényben! Mint a Heine-versben!

És ekkor felszabadult kacagásban törtek ki. A nézőtér felé fordulva meghajoltak, integettek, a közönség pedig velük nevetett, hangosan dobogott, tapsolt.

2017

Sillabusz

Utolsó csoportomnak (2011/12-MA I.)

Érdekes azt látni, hogy az egyes idegen nyelvi szakirányokat választó bölcsészhallgatók tömege hogyan oszlik meg földrajzilag, s ettől nem függetlenül társadalmilag is. A francia és az olasz szakosokat elsősorban kulturális hívószavak érintik meg, amikor az érettségi után egyetemre jelentkeznek. Többségük az alapképzés után a fordító- és tolmácsképzésben tanul tovább, kisebb részük azonban a hagyományos mesterfokozat megszerzésére törekszik, általános céllal. Ez utóbbiak között olyan is van, aki ezután felvételizni fog valamelyik doktori iskolába, míg mások tovább tanulnak még a bölcsész, vagy tanári diplomájuk mellé: idegenvezetést, számvitelt és könyvelést, idegen nyelvű irodai levelezést és ügyintézkést, tehát úgynevezett gyakorlati tárgyakat a főiskolai karon.

Aktív korom utolsó csoportjában-„évfolyamában” csak lányok voltak. Hozzám a legközelebb ők álltak, akik a még nem túl nagy, inkább közepméretű városok (mint például Baja, Szekszárd, Gyula) körüli falvak hagyományos életformájából, ennek napjainkra már jelentősen átalakult, ám ritmusát, szokásait máig őrző kö-

zegéből kerültek a nagyvárosba, hogy tanuljanak. Ezek közt a lányok közt becsülete van a munkának. Tiszteség, szorgalom, jóra valótság jellemzi mindegyiket. Ott-hon sok könyvük van. Ketten-hárman zeneiskolába is jártak. Egyikük két hangszeren is játszik, énekelni tanult, s ha hétvégére hazamegy, vasárnap a templom kórusában énekel. Gimnazista korukban a délutáni elfoglaltságaik után nem volt bulizás, pláza, stb. Kora este mindig haza kellett menni, mert elmegy az utolsó busz. Különben is segíteni kell a ház körül, ha valamelyik nagyszülőnek fáj a háta, vagy a lába.

Mindig tiszta az ingük, a sok munka ellenére mindig ápolt a kezük. Semmi piercing, tetoválás vagy más szubkulturális embléma. A kozmetikumokkal csínján bánnak. Tiszta, nyílt a tekintetük, előre köszönnek, igyekezni kell, ha meg akarom őket előzni. Végig dolgozzák a nyarat, nemcsak azért, hogy legyen egy kis zsebpénzük, hanem azért is, hogy a keresetükkel szüleiket segítsék. Tanév közben is dolgoznak, magántanítványaik vannak. Mindig jut idejük az olvasásra is. A francián kívül mind tudnak még egy nyelven: angolul, spanyolul, németül. Van köztük, aki a tanári képesítést is megszerzi még. Egyébként mindegyikükből lehetne tanár, hiszen szépen beszélnek, nem hadarnak, nem motyognak, nem sikkasztanak el szótagokat. Mondanivalójukat tagolják, a gondolataik nem csaponganak. A mai verbális szokások közepette ez valószínű felüdülés az embernek.

Él még tehát vidéken egy hagyományos családi, szociális és viselkedési modell. A hajdanvolt paraszti, vagy parasztpolgári létből kisarjadt, részben mezőgazdasági kisvállalkozó, részben kézműves, kisiparos, vagy

alsó középosztálybeli, alkalmazotti családokban minde-
nütt ott van a tanulás és művelődés igénye. Amíg ez a
szorgalmas (vagy ahogy régebben mondtuk: iparkodó)
társadalmi közeg megvan, addig nincs elveszve semmi.
A két háború közti időszak értelmiségének derékhadát
ez a réteg adta, nem véletlenül.

Három éve az első középkori francia irodalmi
órát azzal kezdtem, hogy föl tettem ennek a csoport-
nak a kérdést: mit gondolnak, miért tanulunk egy ilyen
kevésbé gyakorlatias tárgyat? Akkor az egyik leány azt
válaszolta: biztosan azért, mert szép. Igen, így is lehet
gondolkodni. Én pedig az estébe nyúló csütörtöki órák
után mindig már a következő csütörtök délutánt vártam,
erre készültem. Egy-két dolognak mindig utána kellett
járnom interneten is, kiosztható vázlatot meg emlékezte-
tőt írtam, nyomtattam. Egyszóval: „iparkodtam”, mert
tudtam, hogy érdemes.

Arra a két kis füzetre pedig, melyet egy éve kezd-
tem el óráról órára összeállítani félév végi sillabusznak
(újlatin nyelvészet és középkori francia nyelv) – közös
munkánk eredményeként tekintek. Ezt a két tárgyat ter-
mészetesen nemcsak szépnek, de immár rendkívül hasz-
nosnak is tartom...

Olvasónapló

A széttépett szöveg

„A szöveg mindig önmagához tér vissza, saját születésén munkálkodik, állandóan (át)alakul, s még ha írott formát nyer is, ez nem egyéb, mint egyik lehetséges megvalósulása.” (K. K., 1995)

Néhány évvel ezelőtt a francia nagykövet megkérdezte tőlem, igaz-e a hír, miszerint a Francia-magyar kézisztár mellett vannak irodalmi igényű kisebb írásaim is (ezt egy tanszéki kollégám árulta el neki, sejtem is, hogy ki):

– És mondja csak, Tanár úr, miért írja ezeket a... hm... „mikro-novellákat”?

– Hogy legyen mit olvasnom, Nagykövet úr.

Eltelt két-három másodperc.

– Na, ez jó! Meg fogom jegyezni – válaszolta nevetve.

Monsieur Roudaut nyilván úgy gondolta, egyébként nem találnék magamnak megfelelő olvasnivalót a kortárs magyar irodalomban. Van azonban ennek a *bon mot*-nak más értelmezése is.

Én az írást egyrészt játéknak fogom föl, a szónak gyermeki értelmében, másrészt úgy fogom föl, mint olyan játékot, amely egyszer csak komollyá válik. Ekkor már tilos engedékenynek vagy elnézőnek lennünk szövegünkkel (és bárki szövegével) szemben, mert ezzel az

ember becsapja nemcsak sajátmagát, de másokat is, hisz nem veszi komolyan a játékot.

Szükségünk lehet néha arra, hogy kívülről tudjuk szemlélni magunkat, az írásainkon keresztül is. Ehhez azonban el kell szakadni tőlük, s ez időigényes folyamat, amelyhez külső és belső nyugalomra van szükség.

Fenti anekdotámat idézve el szoktam még mondani, hogy azért is írok főleg magamnak, mert ez számomra sajátos „autogén tréning”, meditáció. Az önismeret, és az önkritika is, kitágítja a tudatot, melybe így betörhet egy másik világnak, adott esetben a nyelvnek mint többszintű rendszernek, előttem még fel nem tárult néhány titka. Sőt: a szépsége. Talán szigorúan hangzik, de a nyelvi teljesítmény, az előadott, vagy csak elmondott szöveg, különösen a leírt, igényesebb szöveg minden nyelvi szinten a legtöbbet kell, hogy nyújtsa. Hangzása, a mondatok szerkezete és a retorikai alakzatok mindig egységet kell, hogy alkossanak.

Ez nem valami teória, csak egyszerű felismerés. Egy írás sokszor vár befejezetlenül az ügyetlen részletek, és ami még rosszabb, a fölösleges szavak miatt. Ezekre a szövegekre sokáig vissza-visszatér az ember, csodálkozva tévedésein, „retusálva” az adott szöveget, többnyire azonban törölve belőle. Ha csak a nyelvérzékem, vagy az ízlésem bizonytalankodik, akkor egyes passzusoknak akár meg is kegyelmezhetek, már csak ironikus együttérzésből is önmagam iránt... Ha pedig megharagszom a szövegre, és végül összetépem, akkor sem dolgoztam hiába.

A pásztor meg az ördög

„Egyre többen nézik a filmeket számítógépen – pocskék hanggal, pocskék képpel – és azt hiszik, hogy látták is a filmet, de valójában nem! Ez egy szármalmas rémtörténet.” (David Lynch filmrendező)

A széttépett szöveg nem ars poetica, csak válaszok keresése. Nagyon foglalkoztat, hogy mi lehet manapság az irodalmi tevékenység mélyebb értelme. Nem célja, de értelme az egyre gyorsabban terjedő elektronikus és digitalizált térben. „Haldoklik a szépség”: ósdi dolog lett mára belőle. És a kifakulás, elszürkülés ott van a mindennapokban is, a nyelvhasználattól és az általános ízléstől egészen a mindennapok zenei és képi kultúrájáig.

Eszembe jutott a minap egy régebbi, abszurd álmom, amelyben a papírboltok színes ceruzái-filctollai mind, egyszerre csak grafitiszürkén és feketén fognak! Néha a valóság kínálta látvány sem sokkal jobb. Napon-ta milliószámra készülnek például amatőr fotók, de legtöbbször még a nem telefonnal, hanem komolyabb géppel készült felvételeken sem érezni a szerkesztést: rossz a képkivágás, a csúcstechnika ellenére bemozdult, vagy életlen a kép, s árnyalatok sincsenek, mintha egy törmelékhalom füstölögne a hamu alatt.

„Talán egy elhagyott pásztortűz füstje” – morfondírozhat ilyenkor az ember, megpróbálva egy kis történetet kanyarítani a sok ügyetlenség mellé, legalább a maga számára. „Szegény pásztor... biztos világgá ment, ki tudja, miért. Nagyon megijedhetett valakitől, vagy valamitől... És a nyáját kedve szerint tereli most az ördög. Ő tudja ugyan, mi a szép, ám tudja azt is, mi a dolga.”

Hófúvás, meséskönyv

Miért várjuk annyira a havat az adventi időben, de különösen Karácsony körül? Miért emlékszem úgy, hogy gyerekkoromban méteres havak, hófúvások voltak? Az általános iskolában, az 50-es évek első felében, gyakran voltak télen tanítási szünetek, „szénszünetek”, ilyenkor otthon maradtunk. A nagy hóban beszűkült a világ, mi pedig begubódtunk.

Az igazán jó az volt ebben, hogy ilyenkor biztonságban érezhette magát mindenki. Lelassult, mintha meg is állt volna az idő. Az új politikai rendnek télen ritkábban támadt kedve kidugni az orrát a hóba-fagyba, szimatolni a családok élete után, becsöngetve valami ürüggyel: szétnézni a lakásokban postásnak, vagy vízvezeték-szerelőnek álcázva.

Télen érezhetőbb volt a szegénység. Nem panaszkodom emiatt sem. Szívesen emlékszem a rántott leve-sekre pirítottkenyér-kockákkal, meg a „plánta” teára és a fatüzelésű kályhákra. Biztos azért, mert ezek mögött szeretény, csendes élet, és lelkiiség húzódott meg. Nemcsak otthon. Egymásra voltunk utalva a házban több családdal, sőt egy-két jó ismerőssel is a közeli utcákban.

Templomba csak titokban jártunk, de így sem volt tanácsos. Nagymama volt a szellemi, lelki támpont nekünk, gyerekeknek. Ha manapság havazik, ő jut rögtön az eszembe. És a mesekönyv! Mert a dér, a zúzmara kicsipkézi a düledező kerítéseket, a hó a kopott kis házból tündérlakot varázsol, és ilyenkor úgy fest minden, akár a mesékben, melyeket együtt olvastunk, s amelyekben végül jóra fordul minden.

Szemlélődés

Összezavarodott volna az időérzésem? Az órák, napok olykor csak vánszorogva telnek, máskor meg rohannak, s egykettőre itthagynak. Mindez nyilván csalóka benyomás. Valószínűleg én magam lassultam le. S mégis gyakran vagyok zaklatott, úgy érzem, „az Idő sodra rán-gat”. Ilyenkor meg kell állni – nézelődni, szemlélődni kell.

Sűrűn állok meg tehát, és hosszan szemlélődöm. Sokat olvasok, többnyire meséket, sokat alszom, próbálok álmodni, és ha sikerül, megpróbálom terelni az álmot a nekem tetsző irányba. Örültem, mikor a minap szállin-gózott egy kis hó, most meg örülök a hidegre fordult időjárásnak, a ködnek. Talán még egy viharos északi szélnek is örülnék. Végre begubódzhatok, hogy rendez-gessem az irományaimat, fényképeimet, s örülök, hogy van mit nézegetnem, van mit újraolvasnom.

Közben azért készülődöm is. Előkerestem az unokám számára néhány gyerekkori játékomat. Képes-könyvet, mesekönyvet is tartogatok neki, hisz néhány év múlva már olvasgatni fogunk, csupa tanulságos történe-tet kismalacokról, pórul járt farkasról, vagy a vadnyúl és a sündisznócska futóversenyéről.

2013

A mese hatalma

Egy mese hatásának, titkának kutatása képzelőerőnket, belső látásunkat is felélénkíti. Ahány olvasó van, annyi az ilyen titok, s bár a hétköznapi mesemagyarázatok engem az ösztönös álomfejtés gyakorlatára emlékeztetnek, néha a naív vélekedésekben is sok igazság rejlik. Lehet-e így egy mesének végleges változata? Számomra minden nagy hatású mese szerves létező. Ott él az olvasóban, ezért nincs is véglegesen lezárva. Ha később ezeket újraolvassuk, mindig találhatunk bennük valami újat is.

Kiváltképp igaz ez a tündérmesére, ennek bűvöletes szimbólumvilágára nézve. Amikor Nagymama egy kicsit eltért egy már ezredszer hallott és jól ismert mese szövegétől, akkor ugyan kijavítottuk, ám mi magunk – a cselekmény egyes pontjain – nagyon szívesen szőttük-cifráztuk tovább a szöveget, sokszor máshonnan kölcsönzött elemeket tódítva hozzá. Egy-egy alkalmilag kölött változatnak (és színpadias előadásának...) olykor éppen saját fantáziánk volt a forrása. A mese így a szó szoros értelmében él, még a leírt, kanonizált mese is, és természetes fennmaradásának ez a záloga.

Eltérően a mítoszok s a mondák legendás történeteitől, a mesék cselekményéhez nagy erővel kötődik a mesélő és hallgatója egyaránt – akkor is, sőt talán akkor a legjobban, amikor alakítják a szöveget. Ennek bizonyára mélylélektani oka, vagy háttere van. Ennyiben sajátos ez a műfaj. A legtöbb mesét nem is érteni kell. A mese varázslatos világa elsősorban érzelmeinkre hat, ezért a sodra, mint a zenéé, valahol a mélyben örvénylik, fel-foghatatlanul.

2013-2014, 2015

Mese, mese...

Gyermekkorom igazán emlékezetes népmeséiben (Benedek Elek és Illyés Gyula feldolgozásaiban, valamint a Grimm-mesékben) talán leggyakoribb téma a Jó győzelme a Gonosz fölött, illetve az igazságé a sérelmekkel szemben. Az előbbiekben sok az eleve rémes és brutálisan gonosz lény: óriás, vasorrú bába, hétfejű sárkány, ha ugyan nem maga az ördög, az utóbbiakban viszont nagyobb számban vannak jelen az emberi deviánsok: többnyire az irigyek, a frusztráltak, a beképzelt, fennhéjázó szereplők: a gonosz mostohák és a boszorkányok, meg a zsványtanyák gazfickói.

Mindkét esetben nehéz, vagy éppen lehetetlen éles határt vonni két ellentétpár: a „jó kontra gonosz” és az „igazságos kontra igazságtalan” között. Mégis, a nem emberi szörnyek természetes egyszerűséggel gonoszak, mert nem tehetnek arról, hogy ilyenek. Ezért az ellenük fellépő Jó vagy rendkívül leleményes, furfangos kell, hogy legyen, vagy emberfeletti képességeivel kell legyőznie a Rosszat.

A nem emberi szörnyekkel szemben az emberi deviánsok erkölcsi felelőssége mindig megállapítható. Gonoszságuk társadalmi és lélektani szempontból egyaránt érthető, még az undokságuk is erősen motivált, ezért az általuk okozott szenvedést és igazságtalanságot nem annyira a fizikai, mint inkább a lelki erő és az erkölcsi fölény győzi le, ez állítja helyre a rendet.

Mindez persze tényleg csak benyomás, hiszen a fizikai és az erkölcsi erő a mesékben legtöbbször együtt jár, hol az egyik, hol a másik dominál. Különben, ha utá-

nanézünk, mindegyik gyűjteményben találhatunk szép számmal egyéb témájú meséket is. Engem elsősorban a fontosabb emlékeimnek rám máig gyakorolt hatása érdekel. Mindenesetre kisebb koromban főleg magyar népmeséket hallottam otthon, később aztán a Grimm-meséket olvastuk együtt Nagymamával, németül, s ezeket máig szívesen olvasom újra és újra. Vajon jogosult-e részemről az a feltevés, amely szerint a tisztán ősi elemekből építkező népmesék inkább a kisgyerekeknek valók, akik a jót s a rosszat ösztönösen meg tudják különböztetni: ezek maguktól értetődő dolgok a számukra, míg az emberek közötti feszültségek pszichológiai igényű feldolgoása a nagyobb gyermekek számára érthető, akikben már tudatosodott és ki is finomult az igazságérzet?

Az általam ismert műmesékről, felnőttebb korom egyszeri meseolvasmányairól nehezen tudnék szólni. Az Andersen-mesék, a rút kis kacsa, a féllábú ólomkatona, a szívszaggatóan szomorú sorsú kis hableány meséje: főleg érzelmeinkre hatnak szomorkás hangulatukkal. Az ezeregyéjszakai bűvöletben született napkeleti Hauff-mesék világát, „ahogy azt a németek elképzelik”, már nem tudom a magaménak érezni. Collodi hol humoros, hol könnyes mosolyú Pinokkiója pedig főleg a rossz kis fiúkhoz szól, akik megtanulhatják belőle, hogyan válhatnak jó kisfiúvá. Mit is mondhatnék ezekről a jó szándékú szerzőkről? Jámor, naiv történeteikről, tanmeséikről, melyekből hiányzik az archaikus meseelemek zord és kegyetlen világa, s csak halványan érződik a mesei hősök életrevalósága, ügyessége, ereje, az a képesség, amelynek birtokában szembenézhetnek önmagukkal, megfordíthatják saját sorsukat – a szó szoros értelmében hősök lehetnek. Ezeket a meséket persze semmiképp

sem szabad megszólalni, hiszen a gyermek folytathatja is őket magában. Végül is minden mese az érzelmekre hat legerősebben, az egyik ezért, a másik azért.

Gimnazista koromban a Pinokkióból kezdtem el olaszul tanulni. Ezt Anyuval olvastunk együtt.

2016

Jancsi és Juliska: a talpraesettség és a bátorság meséje

Olvasónapló: Grimm legszebb meséi, Móra Kiadó

Bruno Bettelheim: A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek; Gondolat, 1988.

A *Piroska és a farkas* c. mesében van legmélyebb ponton a Grimm-mesék egy részére jellemző vonás: a főhős passzívítása, vagy csak hiszékenysége, naivitása. Csak külső segítség mentheti meg Piroskát és nagyanyját: a jó vadász! Jancsi és Juliska meséjében viszont a legmagasabb pontra jut el a főhősök találékonysága, leleményessége és bátorsága. Ezek a tulajdonságok lehetővé teszik számukra, hogy saját erejükből hárítsák el a halálos veszedelemet, majd megbocsássanak apjuknak, akit a mostohájuk vett rá arra, hogy vigyék ki az erdőbe a gyerekeket, majd hagyják őket ott.

A két főhős minden pozitív tulajdonsága ellenére számomra érthetetlen módon épp a *Jancsi és Juliska* hiányzik a Grimm-mesék máig legnépszerűbb és legismer-

tebb, több kiadást is megért magyar nyelvű gyűjteményéből, a Rónay-féle fordításból-feldolgozásból. Nemcsak az elmúlt évtizedekben, de még ma is él egy erősen vitatható vélekedés, amely szerint nem szabad a gyermekket rémekkel – szörnyekkel, sárkánnyal, boszorkánnyal – traktálni, mert akkor nem tud majd aludni, rosszkat álmodik, bepisil, stb. Ezzel szemben az igazság az, hogy a gyermek így is, úgy is mindig szorong és szükségszerűen fél. Gyakran van sötétben, ahol fenyegető lények leselkednek rá. Képzetele, fantáziája tele van a kollektív tudattalannak az őseMBERI múltig visszanyúló árnyaival, a létére törő ismeretlen rémekkel. Retteg a gonosztól, a kannibál boszorkánytól, a lélekrabló ördögtől: a haláltól. Mesék nélkül magára marad mindezzel, nem mutatja meg neki senki és semmi, hogyan kerekedhet felül az ellenségen, hogyan menekülhet meg a halálos veszedelemből. Ha attól félünk, hogy megesznek, és ez a rémkép egy boszorka formájában jelenik meg, akkor úgy szabadulhatunk meg tőle, hogy a banyát belökjük a kemencébe, álmunkban vagy a mesében, hadd süljön meg ő ott – valahogy így ír Bruno Bettelheim *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek* c. könyvében.

A két gyerek kihallgatja apjuk és mostohájuk beszélgetését. Megtudják, hogy nincs már mit enni otthon, s ezért otthagyják majd őket az erdőben. Jancsi hajnalban kioson a házból, és teletömi a zsebeit kavicssal: ezeket másnap útközben elszórja, s így aztán a két gyerek visszatalálhat a szülői házhoz. Egy újabb alkalommal azonban csak kenyérmorzsát tud elszórni, ám ezt a madarak felcsipegetik. Az erdőben egyszer csak eljutnak egy kenyérből épült házhoz, melynek süteményből volt a teteje és cukorból az ablaka. Az ott lakó

boszorka eleinte kedves hozzájuk, de aztán Jancsit bezárja egy rács mögé, hogy ott felhizlalja, mielőtt megeszi. A kisfiú azonban mindig csak egy kis fa-, vagy csontdarabot nyújt ki neki az ujjá helyett. A szipirtyó nem jól lát, azt hiszi, Jancsi még mindig nem elég kövér. Ezért először a kislányt akarja megenni, aki azonban megátssza, hogy nem tud bebújni a kemencébe. Amikor a banya megmutatja, hogyan kell, akkor belöki és rá is csapja az ajtót. A hazafelé vezető úton egy folyóhoz érnek. Egy kacsá viszi át őket a vízen, de Juliska megkéri, ne egyszerre, hanem külön-külön vigye őket, különben nem bírja el a súlyukat. Otthon a mostohájuk már halott, ők meg: az apjuknak megbocsátanak!

Mindkét gyerek talpraesett és bátor. Miért maradt hát ki ez a mese az említett kötetből? Talán arra gondolt a szerkesztő, hogy nincs borzalmasabb az antropomorf rémnél: a boszorka vagy a gonosz mostoha lát-satra ember, de szörnyűbb a sárkánynál, sőt talán az ördögnél is. Pedig ezt a mesét tanítani kellene, annyi benne a tanulság – felnőttek számára is. Hiába van ugyanis felvilágosult eszünk, ha legbelül ott reszket az egykori gyermek.

A mai kisgyermeknek szerencsére gyakran van helyén az esze és a szíve. Apósom, hajdani szeged-hattyastelepi tanító elbeszélése szerint valamikor a 40-es évek vége felé meserészleteket adtak elő a helyi óvodások. „Piroska” így pityergett a farkast látva: „Jajisztenem, jajisztenem, jön a farkasz, micinájjak?” – mire a nézők közül bekiáltott egy cérnavékony hangocska: „Júgd szegbe!”

Hófehérke és Hamupipőke: felnőtté válás két mesében

Olvasónapló: Kinder- und Hausmärchen, gesammelt durch die Brüder Grimm, 1914.;

Szondi Lipót: Ember és sors; Kossuth Könyvkiadó, 1996.

A Grimm testvérek a XIX. században elvégezték néprajzi gyűjtésüknek tudományos feldolgozását is. A fenti kiadás véglegesnek tekinthető, standardizált és nyelvileg is homogén szövegeket tartalmaz. Azóta persze rengeteg változat jelent és jelenik meg, ám ezek zöme csak halványan emlékeztet az eredeti mesékre, holott a folklór szempontjából ez utóbbiak a különösen érdekesek s fontosak. Végül is az igazi mese, különösen a varázs- vagy tündérmese sohasem önkényes átköltés vagy átgondolatlan adaptáció, hanem nagy erejű, lélektani értelemben mozgósító jelképeknek, „ősképeknek” a strukturált szöveve, tipikus helyzeteknek és szereplőknek a szükségszerűség formálta története.

A mesei alakok, még ha állatszereplők is, mindig emberi típusok: szellemi és lelki alkatok. Tulajdonságait végig megőrzik; ritka az a mesehős, aki változik, sőt fejlődik a történet folyamán. A személyiségfejlődésnek tanúli lehetünk jó néhány Grimm-mesében: a *Jancsi és Juliska* például többek között erről is szól, de csak a gyermeki lélek individuális szintjén. Ezzel szemben a *Hófehérke* és még inkább a *Hamupipőke* hőseinek fejlődése – a felnőtté válás – főleg a szociális értelemben vett sors szintjén jelentős.

A női címszereplők és apjuk

Hófehérke magányos gyermek. Nem ismerte édesanyját, aki a kislány születése után meghalt. A mostohája gyűlöli, az apja mintha nem is létezne, pedig király. Mégsem lehet róla tudni semmit. S mintha ő sem tudna semmiről. Nem veszi észre, hogy az új feleség örületen féltékeny a mostohalányára. Arról sincs tudomása, hogy a királyné rejtett boszorkánykonyhát tart fenn, ahol mérgek kotyvasztásával foglalatосkodik, márpedig aki mérget főz, az ki is kell, hogy ezt próbálja, eleinte állatokon, előbb kisebbeken, aztán pedig nagyobbakon. A királynak fogalma sincs arról, mekkora veszély fenyegeti a kislányát, Hófehérkét.

Hamupipőke más lelkialkat, mint Hófehérke. Különben is, ő már nagylány. Szép ő is, de fontos, hogy jó természetű. A jóság ebben a mesében sokkal fontosabb a szépségnél. A mese hangsúlyozza Hamupipőke szorgalmát, testi-lelki teherbírását, valamint türelmét. Az apja gazdag, lehet, hogy csak jómódú, aki vagy nem tud, vagy nem akar, nem is mer szembeszegülni a lánya mostohaanyjával. Nyilván kényelemszerető, kerüli a családon belüli feszültséget, ezért nem veszi pártfogásába a saját lányát, sőt ő is a csúfneven szólítja. Ez nagyon el-lenszen vessé teszi, észrevehetné ugyanis – láthatná, ha akarná, mit művel lányával a mostoha és a két mostoha-testvér. Rosszabb a *Hófehérke* királyánál! Hamupipőke mégsem magányos. Megható a lánynak és anyjának kapcsolata, bármilyen különös is: az anya halála után. Ez a kapcsolat a leány egyetlen vigasza, ebből merít erőt helyzetének elviseléséhez, és ez lesz segítségére sorsának az alakításában.

A mostohák

Az a mostoha, aki titkos konyhájában mérgeket főz, még nem biztos, hogy boszorkány – föltéve, hogy mentálisan elég fejlett. Nincs ugyanis olyan boszorkány, aki ne volna érzelmileg torz, s egyúttal szellemileg beszűkült. Hófehérke mostohája „csak” rögeszmés, nem hisz senkinek sem a varázstükrén kívül. Valószínűleg nem is szép, csak ezt akarja hinni, ezért faggatja állandóan a tükört. Az örületig féltékeny, nárcisztikus alkat. Született gyilkos.

Hamupipőke mostohaanyja nem ennyire negatív szereplő: tudata főleg szociális értelemben van betegesen felfúvódva. Hihetetlenül, a kegyetlenségig undok, úrhatnám figura, és visszataszító a lányainak viselkedése is. Erre eleinte nincs magyarázat, egyszerűen csak szívesen, kéjjel gyötrik Hamupipőkét, perverz örömeiket lelik a megalázásában és elszomorításában. Indítékaikra, túlfűtött igényeikre és törekvéseikre akkor derül fény, amikor elzárják előle a lehetőséget, hogy ő is elmenjen a bálba, ahol a királyfi majd feleséget választ. A szakadt ruhás, elhanyagolt szolgáló ugyanis szebb két mostohatestvérénél. Nem biztos, hogy a két lány egyikéből királyné lesz, ám biztosan nem lesz egyikükből sem, ha a szurtos kis cseléd is elmegy a bálba – megmosakodva és megfelelően felöltözve.

Megoldás: a felnőtté válás – a társ megtalálása

Mindkét mesében elég egyszerű a szereplők egymáshoz való viszonya, s így aztán a mese struktúrája is. A könnyen levonható tanulságok nyilvánvalóak. Elhanyagolt gyermek, haszontalan, semmirekellő apa (akár kereskedő, akár király), gonosz mostoha, undok mosto-

hatestvér: mindez ismerős.

Aki a *Hófehérkében* igazán érdekes, az a megváltó királyfi, mert ő végül átalakul: még ha kegyetlenül büntetett is, rajongóból, álmodozóból igazságszolgáltatatóvá vált! Volt bátorsága azzá válni, hiszen előbb-utóbb király lesz. Nem sodródik, hanem dönt, s ezzel kezébe veszi a sorsát. Erre érzelmileg és intellektuálisan is érett, a dönteni tudás teszi felnőtté:

Amikor kiderült az igazság, a mostoha büntetése az lett, hogy az esküvőn, amelyre elment, bár nem hívta senki, vörösre izzított vascipőkben kellett táncolnia, míg holtan nem rogyott össze.

Vannak kisgyermek számára átírt változatok, amelyekben a mostoha irigységében esik össze holtan: megüti a guta, amikor meglátja a menyasszonyt. Akár így, akár úgy érte utol a végzet, úgy tűnik, mégsem volt igazi boszorka, csak gyűlölködő tébolyodott. Ugyanakkor az izzó vascipőket mint büntetést ki kellett találnia valakinek, s ez ki más lehetett volna egy királyi udvarban, ha nem az ifjú és szerelmes trónörökös? Ha más találta is ki, neki jóvá kellett hagynia.

A *Hamupipőke* legérdekesebb alakja maga a címszereplő: a szemünk láttára alakul át: azt akarja, hogy önmagáért vegyék feleségül, ne a szépségeért! Az elszánt királyfival nem véletlenül találtak egymásra. Nem egyetlen döntő pillanat, nem is az idő múlása, hanem döntéseiken, választásaikon túl a cselekedeteik sora teszi őket felnőtté. Sorsuk alakulása, lelki és szellemi kibontakozásuk – ha csak néhány napig tart is – hosszabb folyamat, amelynek során, Szondi Lipót kifejezésével élve, a végzet sorssá szelídül.

Míg Hófehérke a véletlennek köszönheti sorsát, Hamupipőke hozzájárul sorsa alakulásához. Vaksors, kényszersors helyett ez a mese az irányított, választott sorsról is szól.

Hamupipőke most a bál előtt is elment imádkozni édesanyja sírjához. Ennek közelében két galamb lakott, az anyja küldöncei, ezek hoztak a lánynak díszes ruhát, szép cipőt. Amint belépett a bálterembe, egyből feltűnt a királyfinak, aki ezután csak vele táncolt, majd a bál után haza akarta kísélni. A lány azonban elszaladt előle. Ez még kétszer ismétlődött meg, a harmadik alkalommal azonban a királyfi parancsára szurokkal kentek be egy lépcsőfokot, és ebbe aztán Hamupipőke egyik cipője beleszaladt. A királyfi látta, hová szaladt be a leány, s beállított ide kezében a cipővel, hogy akié, az legyen a felesége. Az először próbálkozó mostohatestvérnek azonban sehogy sem fért bele a cipőbe a nagyujja, ezért le kellett csípnie belőle egy darabot. Igen ám, de amikor a királyfi hazafelé lovagolt vele, a galambok felhívták figyelmét a véres cipőre. Ezután a másik próbálkozott, ő a sarkából nyesett le valamennyit, de ő is így járt. Végül aztán sor került Hamupipőkére is. Ő lett a menyasszony! A lakodalmon részt vevő két mostohatestvérnek pedig a galambok kiszúrták a szemét. Ráadásul biceghettek életük végéig.

Mindkét mesében kegyetlen a büntetés, viszont így áll helyre a rend. Lehet finomkodva átírni, „korrekt” módon okoskodni, a gyermeki lélek elvárásainak mégis az ilyen büntetés felel meg! (Ezek Bruno Bettelheim szavai.) Így nem vész el a lényeg, egyensúlyba kerül igazságérzet és érzelmi töltés. Nem tagadhatjuk ugyanis, hogy döntéseinknek, választásainknak leggyakrabban

érzelmi háttere van, akárhogy ideologizáljuk is lépéseinket az igazság rovására. Minden érzelmet vállalni kell. A régi szövegek nem finnyáskodnak, nem affektálnak, a régi mesevilágban sarkítottak az értékek: nem az *is-is*, hanem az *igen-nem* elve jut mindig érvényre. Nincs jó, vagy kicsit rossz boszorkány, és nincs kicsit undok mostoha sem!

2016

Erősz

Olvasónapló: a Sziget c. folyóirat III. száma, Pécs, 1939.
(Képzelt kerekasztal-beszélgetés)

MŰSORVEZETŐ: Ha emberi kapcsolatokról beszélünk, akkor a szabadság, a boldogság és a szeretet, a szerelem elválaszthatatlan a szépség eszméjétől, s ennek a szépségnek valami titka van: „minden igazi szépséghez egy csöppnyi rejtély tapad”, ahogy James Hilton mondja, s ha a titok kockázattal jár, akkor ez még ki is emeli a szépség különös voltát.

A MŰVÉSZETTÖRTÉNÉSZ: A szépségnek ezer a kockázata: törekeny és mulékony. Mit ér hát, ha nem tudom továbbadni, átadni: kifejezni, megfogalmazni – ha nem tudok örülni neki, ha nem tudok szeretni? Csak boldog ember lehet szabad, csak szabad ember lehet boldog. Csak szabad ember tud igazán szeretni, vállalva a felelősséget azért, akit szeret. A Szépség átadása révén az Ember Isten társa lesz a földön a félelem legyőzésében.

A PSZICHOLÓGUS: Sokan mondták már, hogy a szeretetnek nem a gyűlölet az ellenpárja, hanem a félelem. A félelem, a szorongás beszűkít; a szeretet kitágít, befogadóvá tesz.

A VALLÁSTÖRTÉNÉSZ: A szeretet a másik elfogadása; a boldogság az abszolútum befogadása a másik által. Talán ezért van az, hogy sok ember számára a boldogság szerelmi boldogságot jelent, hisz az egyetlen abszolútum Isten, és a szerelem óceáni, kozmikus élmény.

A KLASSZIKA-FILOLÓGUS: Az Agapé nemcsak egy személynek szól. A nyelvtani tárgy el is maradhat: szeretek, mert én ilyen vagyok. Erősz a személynek szóló szeretet: szeretem, mert ő olyan. Elfogadás ez, és ragaszkodás, a nyelvtani tárgy nem maradhat el. Mondhatjuk úgy is, hogy míg az Agapé a szeretet, Erősz a szerelem.

A FILOZÓFUS: A szépség mindig egyedi, a jóság mindig általános. Az egyedi szüli az általánost, de az általános nem igényli az egyedit. Ezer az egyedi, egy az általános. Erősz a Szép, az Agapé a Jó. Erősz az egyedi, az Agapé az általános. Az egyedit választani – ez a nehezebb. A nehezebbet választani: szükségszerűen a szépség etikája. A nehezebbet választani: ez az igazi, a teljes szeretet. Mindenki vel szemben felelős vagyok, akit szeretek. Kit így szeretek, kit úgy. Egy az Agapé, és egy az útja. Ezer az útja, de egy az Erősz is: ezer a szín, de egy a fény.

A KLASSZIKA-FILOLÓGUS: Erősz etikája a szárnyalás. A szárnyalás boldogít, a szépség boldogít. Erősz az egyediből, a szépből bontja ki a jót, ezért felfelé tör. Az Agapé főntről hat, ám az Ember csak lentről indulva haladhat a magasságok felé. Az Agapé lehozza hozzánk az istenséget. Erősz felemel Istenhez: Erősz a szív okossága.

A VALLÁSTÖRTÉNÉS: Az Isten iránti szeretet útja nem kerülheti meg az emberi szerelmet: a szellemhez a szív vezet el, s a teljes embernek kell a szellem elé járulnia. Erősz hatalmas daimón. Mégis kényes, sérülékeny. Nehéz az ő útja. Elég egy disszonáns hang, elég egy diszharmonikus mozdulat, s oda a varázs. Ha oda a varázs, ellobban Erősz műve. Lehet, hogy jobb ellobbanni, mint lassan kihűlni.

MŰSORVEZETŐ: Ezzel szemben az Agapénak túrníe kell, el kell viselnie mindent: csalódást, keserűséget, ridegséget, gorombaságot.

A FILOZÓFUS: Az Agapé nem lehet kényes, így előbb-utóbb megkérgesedhet. A kéreg lángja pedig nem ad meleget, ennél már a zöld ág füstje is többet ér. Lehet persze, hogy Erősz művét végül az Agapé menti meg. Ám ne felejtjük el, hogy Erősz nemzette az Agapét. Az Agapé nélkül van Erősz, Erősz nélkül nincs Agapé.

MŰSORVEZETŐ: Mármost kinek higgyünk? Lentről fölfelé: nem ez-e az Ember útja?

A FILOZÓFUS: Ha leszáll is az istenség hozzánk, mi attól még élémehetünk. Utánamegyünk a boldogságnak, ha hajszoljuk, ha magunkat keressük a másokban. Élémegyünk a boldogságnak, ha várjuk, s elfogadjuk, ha felfedezzük s elfogadjuk a másikat magunkban. Elfogadni annyi, mint kiegészülni; elfogadni annyi, mint teljessé válni. A teljesség itt egységet jelent, és Erősz az egység a Másikkal.

2007–2008, 2012

Áramlás és örvénylés

Olvasónapló (Alan Watts: Tao, the Watercourse Way; Li Taj-po és Po Csü-ji versei)

Két és fél évezrede, vagy talán még régebben néhány kínai filozófus: Lao-ce, Csuang-ce, Lieh-ce kifejtette azt a gondolatrendszert és életformát, amely később *taoizmus* néven vált ismertté. Ennek lényege az a tanítás, amely szerint az embernek együtt kell élnie, sőt együtt kell működnie a természet nagy áramlásaival, azzal az örvénnyel, melyet felfedezhetünk a folyóvíz, a hullámverés ritmusában, a levegő, a szél, a tűz és a füst kavargásában, a láng imbolygásában vagy a felhők játékában. Ezeket a mintázatok megfigyelhetjük a kő és a fa erezeteiben, s követhetjük is a művészi vagy ipari megmunkálás során. Hozzá a szemlélődő taoizmus áll közel. A másik irányzat, a *hszien* taoizmus ugyanis a szupranormális erőket keresi, célja az örök élet, s ezt szigorú jógával akarja elérni. Márpedig aki halhatatlanságra tör, örök gyakorlatozásra ítéli magát, s egy titkok s meglepetések nélküli világ jut osztályrészéül.

Ahol nincs titok, nincs meglepetés, ahol minden szabályozva van, netán végleg le van zárva, ott persze nincs kockázat, de nincsen szabadság sem. A szabadság rengeteg kockázattal s így óriási felelősséggel jár. Csak közösségben van értelme, bármiféle közösség szabadságához azonban az emberek egymás iránti bizalmára van szükség, s ez gyakran jár kockázattal. A természet gyakran rejt magában veszélyt. Az emberi természet is. Szabadság sincs, szépség, elegancia, sőt tehetség sincs kockázatok nélkül. Ezért a szabadságot nem lehet választani, meg kell hozzá érni, fel kell hozzá nőni. A *tao* (dào:

út), a természet útja, a helyes út tehát nem társasági vitákban bontakozik ki, s nem is egyéni erőfeszítéseink jutalma. Az Út nem járható be turistatérképpel. Rácsodálkozások, felismerések, kóborlások ösvénye, melyet követve a szellem, a gondolkodás és a megismerés is a természet nagy áramlásait utánozza.

A nyelv szabálytalanságainak, rendhagyásainak játékában, leginkább talán a jelentéstan indázásaiban ez tükröződik. Bár fogalmaink pontosak, sok szavunk jelentése többszörösen árnyalt amellet, hogy szükségszerűen önkényes. Különösen érvényes ez a kínai nyelvre. Itt a szavak jelentései gyakran mutatnak bizarr vagy éppen költői összefüggéseket. Ezeket az írásképp szeszélyes, ám igen szórakoztató módon mutathatja meg. A kínai sárkánynak például szarva van, olyan mint a szarvasé; tevéfeje, démonszeme, kígyónyaka, saskarmai, tigrislába, bikafüle van. Nem a fülével, hanem a szarvával hall. A sárkány és a fül jele egyetlen írásjellé szerkesztve azt jelenti, hogy sárkányfülű, azaz süket. Elektronikus postám jelszava: *lao_long* egyszerre jelenti azt, hogy öreg sárkány és vén süket. Azért mondjuk-e a süketet *lóng*-nak (kiejtve *lung*), mert a süket úgy hall mint a sárkány, *lóng* a fülével, azaz sehogy, vagy a kínai sárkány azért süket-e a fülére, mert a *lóng*: sárkány kiejtése egybeesik a *süket* jelentésű *lóng* szóéval? Ki tudja? Mese és hagyomány keveredik itt.

Vannak egyszerű esetek. Ha a *lǎo*: öreg elé beszúrjuk a karakterbe az *ember*, *rén*, ejtsd *zsen*, rövid formáját, ennek jelentése változatlanul *lǎo* ejtéssel: *öregember*. De az egyszerűek között vannak költői szavak is, szórakoztatóak és bájosak, így a következő, ismert példák:

- *rì* (ejtsd *zsi*): 1. nap, 2. nappal; *yuè* (*jüé*): 1. hold, 2.

hónap; rìyuè: élet – „nappalok-éjszakák” – úgy összetett szó, mint a magyar *testvér*; ha viszont a két jelet egybeírjuk, az ejtése *míng*, a jelentése *fény* • *nǚ: nǚ: nǚ*; *zǐ: gyermek*; a két jel tömörítve *hǎo: jó* • *nǚ: nǚ*; *nǚ*, a régi kínai *miān: (ház)-tető* jele alatt *ān: nyugalom, béke*. • Ha pedig a *rén: ember* jel rövid formáját a *shān: hegy* jelével vonjuk össze, az ismerős *hszien (xiān): halhatatlan, szellemlény* szót írjuk le, melynek eredeti jelentése *remete*.

Célszerű néha megváltoztatni a jelszót. A *xian* nem lesz benne. *Shan_ren (san zsen, hegyi, értsd: visszavonult ember, remete)* lesz a következő. Hisz miért is kellene a szupranormális erőket keresnem, miért kellénének a jógagyakorlatok? Nem vágyom halhatatlanságra, nem vágyom az örök unalmat. Elég, ha néha visszavonulok a hegyekbe. Minél gyakrabban s minél hosszabb időre, annál jobb. Biztos vár rám meglepetés ott is. A Titok pedig maradjon meg titoknak.

2011

A szirének éneke

Olvasónapló: Ernle Bradford, Giuseppe Tomasi di Lampedusa és Salvatore Quasimodo

• Az utóbbi időben kezembe került három olyan olvasmány is, amelyeknek témája nem hasonló ugyan, a műfajuk sem azonos, mégis van bennük egy motívum, amely feltűnő módon összeköti őket. Vajon a véletlennek köszönhető-e ez?

Talán véletlenül olvastam újra (egyszerrel!) Ernle Bradford útikönyvét, *A megtalált Odüsszeusz-t* (Gondolat, 1969, ford. Terényi István) és Giuseppe Tomasi di Lampedusa *Lighea* c. novelláját (Európa, 1984, ford. Gábor György). Lehetetlen volt nem észrevenni a közös motívumot: Bradford könyvében „A szirének földje” és „A szirének éneke” c. fejezeteket, valamint a *Lighea* végén azt a részletet, amelyben a főhős elbeszéli találkozását egy szirénnel.

„Nem láttam soha a sziréneket, de azt hiszem, hallottam őket – kezdi a történetet Bradford. – Ez a zene a vizeken kúszott felém. Olyasmit hallottam, ami éneklésre hasonlított. Nem tudom pontosan leírni, de hal-
kan szólt és valahogy távolról – a »természet« éneklésének lehetne talán nevezni – a hullámokra meg a szél hangjára emlékeztetett. De mégsem az volt, mert határozottan valami nyugtalanító és kihívó emberi saját-ság érződött benne. Nem egy, hanem több hang énekelte. De sem szavakat, sem határozott dallamot nem tudtam kivenni. »Lélektelen« volt. Volt benne valami »absztrakt«. Amint tovább figyeltem, fokozatosan egyre személyibb, emberibb jelleget öltött. Úgy éreztem, női éneket hallok.”

Mindez még lehet a háborús cselekmények közepe (az 1943. szeptemberi salernói partraszállás idején) egy éjszakai őrsgben álló tengerésztsit képzelődése, vagy fantáziálása. Ami azonban ezután következik, már szinte vízió:

„Azon a ponton voltam, hogy az énekben bizonyos értelmet kezdtem felfedezni. Először is megállapítottam, hogy nagyon-nagyon régi. [...] Másodszor, egészen biztosan éreztem, hogy közvetlenül nekem szól. Egyre erősebben hatott rám, már-már csatlakozni akartam hozzá; és valami homályos sejtelem azt súgta, hogy ez a »csatlakozás« a múltba való visszatérést jelenti, visszavonulást valami más világba. Egy kép lebegett lelki szemeim előtt: verőfényben fürdő fehérő partokat láttam, és ott, ahol a hullámok felfutottak a fővenyre, kis templom állott.”

Bradford fontosnak tartja megjegyezni, hogy éjfél és hajnali négy óra között „kellemes volt az őrség, egészen enyhe déli szellő fújdogált”, s azokban a napokban a füle és a szeme egyaránt „élesre volt hangolva”. Az értelmetlen jelenségre elsősorban racionális választ keres:

„A Galli-szigeteken, közvetlenül a tengerszint fölött, sok a sziklaüreg és sziklahasadék. Az ilyen helyeken igen gyakran keletkeznek különös hangok: nyögések, sóhajok, elhaló jajveszékelések, amelyek úgy hatnak, mintha nagyon-nagyon messziről hangzanának. De azon a bizonyos éjszakán nem fújt a szél, és a tenger sima volt.”

Jajgatást, füttyörészést, nyögéseket hallani elhagyott pusztai kutak közelében, vagy kémények kürtője körül is, ám a sejtelmesen sutogó női hang illúziójához tengerpartra van szükség. A vízfelszín fölötti párás leve-

gőpárna és a fölötte szétterülő hűvösebb hajnali légréteg határán visszaverődhetnek, s messzire juthatnak el akár a halkabb hangok, zajok is.

• A képzelődés, a fantáziálás mellett létezhet tehát a szirének énekére természeti magyarázat, de találhatunk erre nézve más, nem kevésbé racionális, ugyanakkor költői elképzelést is. A „természet éneklése”, vagy zenéje mint hasonlat a *Lighea* sorai közt is megjelenik.

„Megszólalt, s ekkor, mosolya és illata után, harmadiknak a legbűvösebb varázs, hangjának a varázsa is megejtett. Enyhe, fátyolos torokhangja volt, amelyben végtelen harmóniák zengtek, s a szavak mélyén, mintegy háttérükben, a nyári tengerek lomha hullámverése, a partok fövenyén elhaló habok moraja, a holdfényes víztükröt borzoló szellők susogása sejlett.

A szirének nem dalolnak: az a muzsika, amely elől nincs menekvés, csakis a hangjuk muzsikája. Görögül beszélt, s nagyon nehezen értettem meg. »Hallottam – mondotta –, hogy olyan nyelven beszélsz, amely hasonlít az enyémhez. Tetszel nekem, ölelj meg. *Lighea* vagyok, *Kalliopé* leánya. Ne higgy azoknak a mende-mondáknak, amelyeket kitaláltak rólunk: mi nem ölünk meg senkit, csak szeretünk.«”

Még az is lehet tehát, hogy a szirének „éneke” nem más, mint az ókori görög nyelvet jellemző akusztikai hatás, amely főleg a szavalás, a színpadi előadásmód, vagy éppen az ünnepélyes beszéd velejárója volt: lényegében változó hangmagasságú szóhangsúly és széles sávban hullámozó mondatdallam, amely a tempótól is függött. Ráadásul itt az ógörögnek egy kifejezetten archaikus változatáról van szó. Érdekes ugyanis az a megjegyzés a *Lighea* szövegében, amely szerint a szirén olyan görög nyelven beszélt, amit a klasszika-filológus főhős

csak nehezen értett. Talán azért értette meg oly nehezen a szirént, mert bár az a tenger mélyén lakott, nyelve az idők mélyében létezett, s most onnan tört a felszínre. Bradford is „nagyon-nagyon réGINEK” érezte ezt az „éneket”. Lehet, hogy a szirének beszédének dallama, a „szirének éneke”, úgy ver visszhangot a mítoszokban, mint a Homérosz-kori görögség álma saját nyelvének még régebbi, ősi állapotáról, illetve hangzásáról. A homéroszi idők görög nyelvét, annak különböző dialektusait beszélők kollektív tudatában talán megvolt még a számukra is régi idők emlékezete, az a kor, amelyben beszéd és szavalat, szavalat és ének, ének és zene különösen közel álltak egymáshoz, szoros volt közöttük a kapcsolat.

Az archaikus görög szóhangsúly és mondatdallam hangzásbeli hatása végső soron olyan lehetett, mint a természet látható, ún. organikus mintái: a hullámmás ritmusa, a szél, a tűz, a füst kavargása, a láng imbolygása, a felhők játéka, vagy a kő és a fa erezetének mintázatai. Ahogy olykor a kő és a fa mintáiba, vagy a felhőkbe különböző, állandóan változó képeket látunk bele, úgy hallhatunk, képzelhetünk bele a természet koncertjébe is értelmet, főleg azonban érzelmeket, „nyögéseket, sóhajokat, elhaló jajveszékéléseket”.

A lehetséges magyarázatok ki is egészíthetik egymást. Az is előfordulhat, ezt magam is tapasztaltam, hogy egy nyelv dallamvilága távolról monoton ének hatását kelti, vagy az eolhárfa zenéjére, erre a „lélektelen, absztrakt” zenére emlékeztet, ha az ember ilyesmire fogékony lelki, vagy szellemi állapotban van. Ilyen a félálom, és az álmokat megelőző, elalvás előtti, akaratlan fantáziálás is...

• A tenger mélye, végtelensége, az idők mélye, a szavak zenéje és a jelentések sokrétű mélysége között is erős kapcsolatot kell föltételeznünk: a hang, „a szirének éneke”, az „enyhe, fátyolos torokhang” nemcsak a fáradt harcosokra és tengerészekre leselkedő veszélyt jelenti, hanem kifejez valami mást is: ezeknek a férfiaknak a vágyát a megérkezés és az otthon után. G. Tomasi di Lampedusa novellájától függetlenül is eszünkbe juthat egy másik nagy szicíliai, Salvatore Quasimodo. Egyik verse, *S’ode ancora il mare* (1947)/*Suttog a tenger*, a „lomha hullámverésről”, az „elhaló habok morajáról”, „a víztükröt borzoló szellők susogásáról”, és az ezek által felidézett női hang emlékéről szól (*Poesie e Discorsi sulla poesia*, Mondadori, 1971, itt: saját fordításom-átköltésem).

2016

Suttog a tenger (1947)

Éjszakánként meséket suttog most a tenger,
a fövényen szétterítve habjainak szőnyegét.
A hangod emléke ez!
Nem űzi el cserregése
ezer kismadárnak,
és sirályok rikoltása sem.
Bárcsak visszhangra találna ma benned
emlékem és minden érzésem,
s hallanád zúgását a bennem
kavargó tengerárnak!

2015. december–2016. január

Tűzijáték

Krúdy-kalendárium

Ezek a kalendáriumhoz igazodó feljegyzések furcsamód az év közepén kezdődnek: így akarunk rögtön a dolgok közepébe vágni. Mert mit is szeretett legjobban Ábrándi, kölcsönzött nevű hősünk?

1994

Július

Leginkább talán a pacsirta hangját szereti vala Ábrándi, hisz világéletében szeretett volna hasonlatos lenni ama pacsirtamadárhoz, akire oly odaadón figyelmeztet a Szinyei-Merse úr föstményén az elomló nőalak.

1976

Augusztus *(Egy régi levélből, 1899)*

„Én azt szeretem, ha hosszú az ősz. Nem mintha vitatni akarnám a tavasz, vagy a nyár kellemességét, midőn is az ember legszívesebben a Szinyei pacsirtája lenne, ám az ősz képzeletszínező hatásához mi sem fogható: egynémely fa oly könnyen szabadul meg tarka rokolyájától, hogy csóválhatja fejét a jámbor szemlélő. (Ismerek magam is ledér természetű fákat: ezek emellett még restek is, hisz tavasszal mindig az utolsók közt öltik magukra virágos köntösüket.)”

1976

Szeptember *(A válaszból)*

„Emlékszik ugye, kedves, az ábrándos sétaútra, – kirándulásokra a Kamara-erdőben, magános padra, bá-

tortalan szavakra... A Fácánra, amelynek kerthelyiségében a hevült ifjúság a közelgő Redout-bál toalettjeit találhatta? S emlékszik a Szigetre, ahová alkonyatkor áthallatszott, amint a rácvárosi tűzoltózenekar egy régi valcert próbál. Ah, ez őszi délutánokon, midőn a vadludak megkezdik hosszú útjukat a barna éjszakában, a magámaradt szív egyetlen vigasza, ha K. Gy. úr Vallomásait olvashatja.”

1977/78

Október

Pirul az ecetfák lombja: röstellik-e magukat valamely kifürkészhetetlen ok miatt, vagy tán a bánattól rozsdásodtak meg ennyire?

Októberben már tétovább a délutáni árnyék; az álom vizén motozva járunk, – s ha ökörnál téved a vállunkra: eltűnődünk darab ideig, várva, hogy megszólaljon, mint régen, egy gordonka valahol.

1974

November

Ki tudja, mit várunk jobban így november végén: az itt-ott előbukkanó napot, vagy azt, hogy leessen az első hó? A pár órás napfény még a szüretre emlékeztet, de a lélek már a Tél meséskönyvét szeretné lapozni: kalácsillatú ünnepeket ígérnek a piros betűk; a lányok megfordulnak a kéményseprő után, s a szánkó előtt majd bokréta lovacska prüsszöl. Az imént még az őszt dicsértük, de ilyenkor, Ádventben már a télnek örülünk.

1974

December

Ilyenkor, év végén ismét gyakori látogatóink némi gyermekkori emlékek: öles havak voltak, s a koraesti sétákból hazafelé menvén nagyokat kerültünk, megállva darab időre a cukrász boltja előtt.

„Nincs is ígéretesebb a hosszú téli sétáknál” –

gondolja Ábrándi a korai alkonyatban: „elbűvölten járjuk a zúzmarabokrok, -fák, köd- és jégfák varázsligetét, különös kis cipők nyomát kutatva a hóban, miközben mintha száncsengő hallatszanék messziről (bizonyára vásárosok térnek haza nagy vigan).”

Míg a konyhából a zellerleves illata szállong, s a majoránna megleli helyét a sütnivaló jércében: a párás ablaküvegre nagy titokban monogramot rajzolunk, s félálomból csodáljuk képzeletünk jégvirágait. 1975

Január

„Ma ismét különös álmot láték” – sóhajt egy januáriusi reggelen Ábrándi, ki ifjabb korában költőnek készül, s éppen ezért mindmáig megőriz vala bizonyos hajlandóságot arra, hogy a poézis segítségével szerezzen mélyebb ismereteket a világmindenségről.

Hisz kit ne érdekelne – főleg új esztendő kezdetén, hogy mit ígér egy hosszú utazás, midőn behavazott kerítés mögött ismeretlen város tornyai látszanak; mit jelent, ha mély kútba bocsátkozik álmában az ember, s mire figyelmeztet a nem szűnő gágogás, mely mintha a füzes felől hallatszanék?

Az élet álom – mondták a régiek. „S az álom: költészet” – szól titokzatosan barátunk, miközben nagy körültekintéssel nekiül reggelijének. 1975

Február

Ábrándi elérzékenyülten, de egyszersmind figyelmesen követte a kis cipőnyomokat a fagyos csipkebokor körül a hóban. Csönd ült az udvaron: az álmos téli koradélutánokon már nyugovóra tér a cinke és a sármány.

„A hold tükrében narancsmellű lányok fészülköd-

nek” – idézte egyik kedvenc költőjét, amikor érdeklődtek, hogy merre járt, mit tapasztalt. Majd nagyokat fújva, topogva a konyha felé nézett, ahol nem fordult meg a koraősi befőzések óta.

Később, az úton, a szikrázó holdfényben a zúzmarás fák, mint elvarázsolt lelkek tünedeztek elő a közeli ligetektől. Ábrándi egy régi dalt dúdolt: nem kápráztatták el többé Tündérkirály csipkeruhás lányai, hisz meglelte az egyetlen, akinek nyomát kutatni hófúvás-ban is érdemes.

1983

Március

– Régi vágyam, hogy egy jóra való leány végre beavasson a tőrösgombóc elkészítésének rejtelseibe – szölt Ábrándi egy tavaszi napon Szákszorszéphez, kit ekkortájt mindenkinél szebbnek tart vala. (Így hívta magában, amióta – egyik szigeti sétájuk során – néhányat letépett neki ebből a virágból: a folyó közben suhogva áradt, mint a mesék, melyeket szeretteinknek suttogunk.)

Látva Szákszorszép fürkésző tekintetét, így folytatta:

– Kell, hogy legyen valami titka a hamisítatlan, friss és illatos tőrösgombócnak, a házi ízek s a keleti fahéj harmóniájának: annak a gyönyörűségnek, amelyet szájunkban szétomolva okoz.

Erősen Szákszorszép szemébe nézve, hízelegve dudorászta:

– Az egész földkerekségen csak te tudsz erre megtanítani, én tündöklő virágom.

Szákszorszép figyelmesen, ám gyanakodva hallgatta az efféle próbálkozásokat. S egy napon, midőn megkérde Ábránditól: – Merre jártál, amióta nem láttalak? – nem is csodálkozott a válaszon:

– A temetőben voltam, dédszüleim sírjánál, ahol utoljára akartalak megcsókolni. Átöleltem a fát, amelynek akkor támaszkodtál, s megcsókoltam a kergét. Hogy, hogy nem, de mintha fahéjillatot éreztem volna. – Fahéj – ismételte hunyorítva, ám áhítatos hangon – s mintha egy kis szerecsendió-illat is rémlenék – tette hozzá.

– Hogy mi mindent nem mesélsz! – csapta össze kezét Százszorszép.

– Ha már nem lehetek cipő a lábodon, vagy fésű a hajadban, legalább meséskönyv lehessek a kezed ügyében – nevetett szívből Ábrándi is.

1985

Április

„Az áprilisi szél hajadba kap, vállon taszít, megpörget, majd kacagva továbbfut. Mint a fiatal nők – legyintett Ábrándi – akik csak arra jók, hogy megingassák a komoly ember tartását.”

Így morfondírozott magában: „Hisz van-e meghatóbb a szeleburdi ifjúságát tovahagyott nőnél, kinek pillantása riadt védekezés, ám egyszersmind gyengéd kihívás. Ha egy pillanatra félrefordulsz, titokban igazít a haján, lopva végigsimít a szoknyáján. Kézfogása határozott, de ki tudná mégis mérni azt a milliomod másodpercet, amellyel talán tovább marad keze a kezében. Van-e meghatóbb a fáradt női szívnél, aki úgy meséli álmait, mintha papnak gyónná el sem követett vétkeit, – s van-e meghatóbb a már kesernyés vonások mögül nagy félénken előmerészkedő mosolynál, melyet ősi tapasztalat szerint akár biztatásként is értékelhetünk, még ha mindez olyan bizonytalan is.”

Ekkor eszébe jutott valami régi kínai mondás a bizonytalanság s a kétely öröméről. Elnevette magát, s hirtelen elhatározással nekifeszülve szembefordult az őt

csúfoló, ráncigáló áprilisi bolond széllel.

1990

Május

Ábrándi hosszú sétát tett Flórával fenn, a régi kolostor romfalai közt. Alattuk félkaréjban terült el a város a dombok oltalmában, – s később, ahogy lejjebb ereszkedtek, hasonló érzése támadt Ábrándinak a templomtérén is: a tér, három oldalával (délre lejtő oldala ugyanis nyitott) mintha védene az észak felől olykor lecsapó szelektől. Flóra kis háza, a szerény udvarral, melyet magas kőkerítés övezett: ugyanezt a biztonságot ígérte.

– Kerülj beljebb – biztatta Ábrándit. – Nincs sok minden itthon, de azért tudok ebédre, vagy most már inkább vacsorára spenótot készíteni, s bundáskenyér lesz majd mellé. Jó lesz így?

Ábrándinak hirtelen nagyanyja jutott eszébe: annak idején, gyerek korában, kedvenc tartózkodási helye a régi, nagy asztal alatt volt nagyanyja konyhájában.

– A spenótnak egyszerűen nem tudok ellenállni – mondta tréfálkozva, s gyengéden megsimogatta Flóra komoly arcát. Megilletődve érezte, hogy az arcocská egy kicsit a keze felé hajlik.

– Ugye tudod, hogy engem mindig megtalálsz, ha bánat ér? – kérdezte lesütött pillái mögül Flóra, míg a gyufával bíbelődött.

– Régóta sejtem.

Kis csönd támadt. Majd Ábrándi hirtelen erőtvett megilletődöttségén, és félszegen évődve kérdezte:

– S te, ugye tudtad, hogy a spenótnak tényleg nem tudok ellenállni?

Mire megvacsoráztak, jócskán beesteledett.

– Nem tudom, de valahogy semmiképp sincs

kedvem innen továbbmenni – mondta Ábrándi, zavartan ide-oda söprögetve a morzsát az asztalon.

– Hát akkor ne menj.

– De hisz későn van már.

– Van matrac kettőnknek elég, leteesszük a földre – szólt Flóra, s kulcsra zárta az ajtót.

– Egy időben gyakran álmodtam ugyanazt – dőlt hátra nagy sóhajjal a párnán Ábrándi: ódon kisvárosban vagyok (valahol a Szepességben, ezen a lelkemmel oly rokon tájon?), s látszólag céltalanul sétálgatok, ám biztosan érzem, hogy mintha keresnék valamit, vagy valakit. S egyszerre csak különös boltba nyitok be: könyvesbolt, de árulnak ott mindent: térképeket, iránytűt, régi bélyegeket (ritka becses hajóposta-bélyegzővel!), füstölőt, fűszert, jávai árnyjáték-figurát, furcsa keleti játékokat. Fenn, a galérián teázni lehet. S mintha te is ott lettél volna, de nem láttalak. Mégis tudom, hogy egy függöny mögül figyelted: mit akarok, kit keresek.

– Régóta figyellek – mondta csendesén Flóra, s ánizsillatú ölébe vonta Ábrándi fejét.

Éjfél tájban valami kaparászás hallatszott a padlás felől.

– Csak a cicák – súgta Flóra, majd gondosan betakarva Ábrándi vállát, még ennyit mondott: – Azért meg ne fázzál valahogy.

S Ábrándi félálomban arra az elhatározásra jutott, hogy a gyarló ember számára egy nő jósága minden szépségénél többet ér.

1979

Június

– Lestem egyre a láthatárt: jön-e már kedvesem a tenger felől – kezdte egyik elbeszélését a Hold Asszonya.

– Körbe lehetett látni végig, olyan magasan volt a

házam, amelyhez lentről hétszáz lépcsőfok vitt, s a kan-
nyargós lépcső két oldalán girbe-gurba, göcsörtös, kopár
fák rimáinkodtak a tűző Naphoz kegyelemért. De csak
ritkán jött a kedvesem.

(„Nagyon helyes” – mondta magában Ábrándi.)

– S ami különösen érdekes: nem is emlékszem rá,
milyen volt. Az arcára sem emlékszem. A nevére sem.

„Hm, tényleg érdekes” – morfondírozott Ábrán-
di, majd alattomosan megkérdezte:

– De azért csak beszélgettetek valamiről?

– Nem is tudom – hangzott a tűnődő válasz –
hisz mindig csak rövid ideig maradt.

(Ábrándi ujjongott lelkében.)

– S amikor elment, fentről integettem neki.

– Így is van ez rendjén – tört ki hirtelen Ábrándi:
nem kell a partra lekísérni azt, aki csak oly rövid ideig
marad.

Oldalról, lopva őrangyala arcára pillantott, s ész-
revette, hogy nem esik neki éppen rosszul ez a kissé ta-
lán váratlanul támadt féltékenység. Ezért gyorsan hozzá-
tette:

– Annak a fickónak a helyében én először is aján-
dékot hoztam volna, ha mást nem, hát szép szavakat. És
főleg pedig nem álltam volna oly sietve odébb. Sőt: ha le-
hetne, még most is ott tanyáznék.

(Ettől a kijelentésétől maga is megszeppent kissé:
pogány misztériumok papnői jutottak eszébe, akik foly-
ton csak szőnek, valami színes anyagból: ki tudja mit?
Palástot, takarót, szemfedőt?)

– Hát igen, a szép szavak – hessentette el nevetve
a Holdfény Királynője. – No, legközelebb majd a tisztás-
ról mesélek, ahol nagyanyámmal éltem az erdő közepén.

„Ez mindenestre megnyugtatóbb lesz – vélekedett magában Ábrándi. – Az erdőben legföljebb csak manók rajcsúroznak. Mégiscsak más az ilyesmi, mint egy vitorlás dalia.” Az is eszébe jutott, hogy egy ilyen erdei kunyhóban rókagomba-paprikással szokták kínálni az embert, hogy a szeder- és áfonyalekvárról ne is beszéljünk.

1990/94

Ismét július

Tűnődve üldögélt a verandán, majd leballagott a szederbokrokhoz, s letépett néhány préselnivaló vadvirágot a kertben.

Fölment a kis kápolnához is, ahonnan végiglátni a völgyön. Alkonyodott, lilás ködök s párák fölött ott lebegett, mint félénk reménység, a rőt újhold törekeny sarlója. Mély megilletődés kerítette hatalmába a zarándok Ábrándit: mindig is tudta, hogy a tájnak lelke van, s most teljes bizonyossággal érezte, hogy ez itt: női táj, női lélek, metamorfózis, csoda. Ilyenkor üli nászát a föld s az ég. Sóvárogva nyújtózkodik a tűzliliom. Az árnyas, bozótos völgyre ráborul a csillagos palást. Mint szentjánosbogarak, tüzek gyúlnak itt-ott, s a fölfelé szálló füstök, illatok befogadják a szikrázó csóvát, mely egykor a napkeleti királyoknak világított. Kéjesen nyög föl a nádas, leányhangon szól a fűz, borzongás fut végig a réten, s a pusztai kút fölzendül, mint mikor kósza lélek készül belőle szomját oltani.

– Térj meg, vándor! Énekelj, zarándok! – zengett a kórus mindenfelől.

Ábrándi úgy érezte, megérti a tücskök és a madarak nyelvét s énekét, és olvasni is tudja a kozmosz titkos jeleit.

1994

Úton

Egyenletesen duruzsolt a motor, alig kellett tartanom a kormányt. A gázpedál legkisebb érintésére is meglendült a kocsi. Széles úton haladtam, már kifelé a városból. Csak annyi tűnt föl, hogy nem látni sehol egy lelket sem. Meglepődtem azon, hogy ez nem nyomaszt: az üzletek mind nyitva, a kávéházak előtt a járdán kint voltak a fonnott ülésű székek s az asztalok, csészekkel, tányérokka a márványlapokon. Vanília- és csokoládéillattal telt meg a levegő. Némelyik ablakban virágládák tarkállottak. Élveztem, hogy egyedül vagyok, hogy könnyűnek érzem magam, hogy egyenletesen duruzsol a motor. Elnevettem magam: nem baj, hogy vége a tavasznak! Aztán hirtelen eszembe jutott, hogy a nyárnak van már vége... de erre is csak legyintettem gondolatban.

Ahogy kiértem a városból, még szélesebb lett az út. Nem tudom, miért, de arra gondoltam: lehet, hogy ide nem jövök már vissza soha többé. Egy kanyar után emelkedő következett és hűvösebb lett a levegő. Szőlők és gyümölcsösök között haladtam, a távolban a jól ismert dombság körvonalai derengtek. Elragadtatva suhantam a súroló fényben úszó kertek elmélyülő, érett színeiben gyönyörködve, és kacagtam, dalolni lett volna kedvem.

Aztán egyszercsak mintha fuvola és énekszó hallatszott volna valahonnan: elmosódó hullámokban tört rám ez a nagyon távoli, furcsa zene, mintha az idők mélyéből kúsztak volna elő a dallamok, a szívbemarkoló hang pedig nagyon ismerős volt: női hang, lehet, hogy nem is egy. Úgy éreztem: ha nem értem is egészen a panaszos, kesergő, mégis csábító, bűvölő szavakat, ezek

nekem szólnak, csak nekem. Megborzongtam: „vigyázz” – mondtam magamban – „nagyon vigyázz; légy óvatos!”

Szólna az autórádió? Onnan jönne a zene és az ének? Ránéztem a digitális kijelzőkre: a rádió ki volt kapcsolva. Honnan szól hát akkor mindez? Egyre erősebben hallatszott, jajongott, sikoltozott a zene és az ének; sóvárgás és reménytelenség, végletes elkeseredés és őrjöngő vágy kergette egymást. Ögörög vázaképek fallikus ábrázolatai és távol-keleti szerelemtankönyvek nyersesége jutott az eszembe. Majd csörgődobot ráztak és kasztanyettát csattogtattak valahol. Most egyetlen hangot hallottam, rekedt, mélyen bűgó, érzéki hívást. Remegni és verejtékezni kezdtem: mihelyt lehet, lehúzódom az útpadkára, s utánajárok ennek az egész varázslatnak. „Meg ne állj, mert akkor véged van” – súgta egy belső hang. „Inkább kanyarodj le, mihelyt lehet, és jókora kerülővel folytasd az utat; nemsokára egy ligethez érsz, ott menj majd le jobbra. Ott se állj meg. Ne törődj semmivel, csak haladj tovább.”

Emlékeim szerint a liget mögötti kis dombon valami emlékmű állt régen, egy szobor, előtte kis terasszal. Onnan majd egy másik irányból visszatérhetek a főútra – gondoltam. Amikor lekanyarodtam a ligetes rét felé, egyenetlen, gödrös, kátyús földútra értem, s ahogy lassítottam, balfelől egy fához kikötve fénylő szőrű fekete lovat vettem észre. Nyugtalankodni és prüszkölni kezdett, mire a fa mögül előlépett a gazdája, egy sötét ruhás alak, hogy a kötőféknél fogva visszatartsa. Intettem volna neki, de nem láttam az arcát: elfedte a csuklyája. De különös – mormogtam: máskor ilyen helyzetben halálra rémültem volna egy fekete árnyéklovastól. Akkor is csak meglepetést éreztem, amikor aztán a réten mindenfelé

tekergő kígyókat és óriási, undorító férgeket láttam magam előtt; még nevetségesnek is találtam, ahogy menekülnek előlem. Azt azonban végképp nem értettem, hogy miért nem emlékszem a rét végében a dombra felkúszó kis temetőre.

Megfeledkeztem arról, hogy nem szabad megállnom. Érdekelt a temető: a nevek a fejfákon, a dátumok. Jó helyen járok-e? egyáltalán: hol vagyok? Miféle varázslat ez már megint? Kiszálltam az autóból. A nagy vaskapu nyitva volt, elindultam befelé. Régi mesék, régi álmok jutottak eszembe utasokról, akikre egy temetőben esteledik rá, és akik egyszercsak azt veszik észre, hogy saját leendő sírjuk előtt állnak, s aztán másnap ébredés után képtelenek felidézni a második dátumot. Borzongás futott át rajtam újra meg újra. „Ne félj” – szólt megint a hang. S én mentem tovább befelé.

Már jó néhány lépést tettem, amikor nagy dőrejjel becsapódott mögöttem a kapu. Megrémülve álltam meg. Tétováztam, mitévő is legyek, amikor a sírok mögül, a sírokból, a kriptákból furcsa, ijesztő állatok másztak elő, s megindultak felém. Vicsorogtak ezek az alvilági szörnyek, véres volt a foguk, vörös fejükön szarv, egyiknek-másiknak friss, zöld ág nőtt ki a fejéből. Sárga tűz égett a szemükben, gyűlölködve, gonoszul lesték, mikor ugorjanak rám.

Tettem még egy lépést előre: lesz, ami lesz. Ekkor megálltak. Még két lépés, és mintha meghátráltak volna. Hirtelen előrelódultam, összefüggéstelenül üvöltve, szitkozódva, tajtékzó dühvel hadonászva kődarabokkal, göröngyökkel dobáltam őket. Kéjes örömmel láttam rajtuk a zavart és az ijedtséget. Nyüsztítve húzódtak hátra a nyomorult kis dögök, kotródtak vissza kriptadúikba.

Kifulladásra álltam meg, várva, hogy az utolsó nevetséges farokbojt is eltűnjön.

Óvatosan hátrasandítottam, s láttam, hogy a kapu nyitva van. Lassan hátrálva közeledtem a kijárat felé, és csak akkor dobtam el a kezemben maradt köveket, amikor kívül voltam már. Kis híja volt, hogy össze nem estem.

Nem keltett bennem csalódást, hogy az emlékmű helye üres: nyilván elbontották az elmúlt évek során. Csak a kilátó mellvédjéből maradt meg valami, amit nem hordtak még széjjel. Az autó azonnal indult. Milyen jó, hogy nemrég állíttattam a gyújtáson. Egyenletesen duruzsolt a motor, alig kellett tartanom a kormányt. A gázpedál legkisebb érintésére is meglendült a kocsi. Élveztem, hogy egyedül vagyok, hogy könnyűnek érzem magam.

A széles úton haladtam ismét, távolodva a kerületől. Alig volt forgalom, pedig még nem is esteledett.

Bekapcsoltam a rádiót.

Egy fénykép alá

Itt, ahol állok, Tördemic fölött, ezen az illatos, derűs, dionysosi tájon most is, mint mindig, az öröm hangjait sordorja felém a szél: az előtérben rég elhagyott szőlők – szürkebarát, rajnai rizling, meg itt-ott kevés sárga muskotály – a nagy szemek, ahogy átsüt rajtuk a nap, mint féldrágakő, úgy ragyognak. Odalenn Szigliget: a Királyné szoknyája, a Rókarántó, mögöttük Becsehegy a Szépkilátóval, balra a győrkői félsziget s a keszthelyi öböl egy kisebb része. Az Ederics fölötti Sárkány-erdőn át talán még ma hazaérnék.

De nem kell sietnem. Itt, ahol állok – a Badacsonyi oldalában, a nagy kőorgonák alatt – száz-kétszáz éve épült pincék, prэшázak omladoznak; a bazalt és a lösz találkozásánál pedig régi kerekeskút fölött merenghet az ember Kisfaludy óta ugyanazzal a mámoros, szüreti kedvvel.

Nincs hát miért sietni. Örömmel fogadom, ha itt esteledik rám, örömmel töltöm itt az éjszakát: ma langyos lesz a levegő, van nálam lámpa, táskámban kenyérvég s darab szalonna, bicskám is van hozzá. S van persze borom is elég: fél üveg tegnapiról.

2005

Tűzijáték

A hegyen át vezető úton kaptattunk egyre följebb, mint egyszer régen Magyarvalkóról Gyerőmonostor felé. Egyszer csak felkiáltott valamelyikünk: „Ennyi szentjánosbogarat még életemben nem láttam!”

Hasonló fényeket falun láttunk a húgommal, amikor egyszer késő este, inkább már éjjel gyalogoltunk haza a réten át. Akkor a harsogó tücsökHzene ellenére hallani lehetett a hullócsillagok suhogását, sercegését, s mi eközben semmiségekről beszélgettünk: „biztosan ezekből lett ez a sok szentjánosbogár” – vélekedett a húgom.

„Ez itt most kavicsos-köves talaj, jó lesz, ha a lábunk elé nézünk.” Sötét volt most is, de fönről rejtélyes világosság szűrődött át a sűrű levegőn, a szanaszéjjel heverő köveket meg-megcsillantva, egyiket-másikat fel is izzította valami forró sugár. Egy forduló után kitárult a táj: jókora nagy kőtömbök heverték szorosan egymás mellett, nagyobb foltokban.

– Mintha birkák volnának – szinte hallani a szuszogásukat.

– Lehet, hogy azok. A Kos mellől pottyantak ide, amikor a Vadászkutyák megkergették őket, persze csak játékból, s most alszanak egyet a nagy ijedségre. Majd bégetnek eleget, ha elkezd valaki terelgetni őket.

– Nincs itt senki rajtunk kívül.

– Mégis, valahonnan füstöt hoz a szél.

– Pásztortűz volna? Nincsen erre lakott terület.

Előkerült egy térkép, egy ideig azt vizsgálgattuk zseblámpafénynél. Hirtelen egy nagyobb kavics kicsúszott a lábam alól, pördült egyet, majd legurult a domboldalon, ide-oda csapódva, minden egyes koccanásnál

csengő hangot adva. Ez a csilingelés nem akart abbamaradni. Sőt, egyre erősebb lett. Aztán a tilinkózáshoz kolompok mélyebb zenéje társult. Ámulva hallgattuk ezt az elbűvölő harangjátékot, míg föl nem tűnt, hogy az egészből légies harmónia bontakozik ki: két furulya – egy magasabb és egy mélyebb hangú – szomorú, búsongó felelgetése. A dallamokban olthatatlan szenvedély és epekedő vágy hullámozott.

A kihúnyóféiben pislákoló tűz mellett két pásztor üldögélt. Ahogy közeledtünk, letették hangszereiket. Özönvíz előtti két figura volt: hosszúkás arc, merész orr és erős áll, vöröses, fésűt soha sem látott csapzott hajzat. Villogó, szűrő tekintet a furcsa, karimás süveg alól. Fölálltak, az idősebbik, toronymagas termet, néhány lépést tett felénk. Amikor kezét fogtunk, eltűntem a tenyerében. „Meríte pe Árbures?” – kérdezte, és a völgy felé pillantott. Bólintottam. „Meríte! Natta ja pertilli. – Fényes lesz az éjszaka.”

Sokáig néztük egymást. Barlangi festményekről merednek rád hasonló arcok. Ő szólalt meg először: „Oj, pe raída! – Na, a viszontlátásra” – és nagyot sóhajtott. „Azért vigyázzanak ám!” Kérdő tekintetünket látva még hozzátette nyugtalanul suttogva: „Ha lángcsóva jön fönről, a tűz az égig ér majd!” Végigfutott rajtam a hideg. „Látnok volna? Jóakarónk, vagy csak bolond, akit kiközösítettek odalenn? A Hegy Szellemé volna?”

Főlerősödött a csilingelés-kolompolás szimfóniája. Az óriás visszament juhaihoz, dudorászni kezdett küllös, óvilági nyelven, a társa meg belebrummogott. Közben a völgy felől tűzijáték sziporkái csaptak föl. Az utolsó rakéta különösen nagy területen szóródott szét.

„Biztos lakodalom van odalenn. Siessünk, hátha marad most is szentjánosbogár az úton.”

A faluban nagy mulatság zajlott. Itt is parázsló tűzrakás fogadott, körülötte tarka násznép kaleidoszkópja tolongott, miközben egy nagyszakállú törpe hol erre, hol arra ugrált a fel-felcsapó lángok fölött. „Per-tilli!” – rikoltotta felénk és a távolban sötétlő hegyvonulat fölött villódzó fényekre mutatva meglepette hatalmas, csúcsos kalapját. Egymásra néztünk. „Mit jelent ez? Még egy bolond? Vagy ugyanaz? És nem is bolond? Gyerünk innen! Tényleg jó lesz vigyázni.”

Végül is, ki tudja, mi mindent jelenthet ez az archaikus szó? Talán csillag, hullócsillag, de hátha szikra is, parázs, meg tűz, láng? Csóva és tűzvész? Ki tudja?

2011

Téli mese

December közepe volt, s ránk esteledett valahol Augsburg és München között. „Álljon be a fészerbe az autójával, ide az elülső részbe” – mondta a Gasthof Grünberg tulajdonosa. „Most ugyan csillagos az ég, de éjjel havazni fog. Jókora hó lesz itt reggelre!” Mayer úr eredetileg az órás mesterséget tanulta ki, de kiderült, hogy több szakmája közül leginkább az asztalos- és ácsmesterséget gyakorolja szívesen. Sejtelmes mosollyal hívott a fészere belseje felé, ahol egy hatalmas, maga gyártotta órát is tárolt: akkora volt, mint egy ónémet tálalószekrény, és pontosan működött.

„Kis, fából faragott figurák mozognak benne,

mindegyik a maga idejében: reggel a postás, a tejeskófa, aztán az iskolába igyekvő gyerekek, majd megelevenedik a piac, és így tovább, a nap minden szakára jut egy jelenet” – magyarázta Mayer úr. A megszámlálhatatlan szereplőt is ő maga faragta ki kemény bükkfából. Sok részlet életre is kelt előttem: az udvarokon kuttyák futkároztak, szinte hallani lehetett az ugatásukat, akárcsak a tehenek bőgését az istállókban. Ismerős volt mindez: régebben egyszer egy óriási istálló fölötti vendégszobában aludtunk Oberammergauban, egész éjjel hallatszott, ahogy a tehenek szuszognak, mocoognak álmukban.

Az óra alsó, beugró részében látható volt az egész falu: a templom, a domboldalra felfutó kis temető, a főtérről, és maga a Gasthof is, ahol épp voltunk. S ekkor meglepetve, rémülten pillantottam meg az udvaron a matchbox méretű Skodámat, sejtve, hogy mi következik: láttam, amint a fészker előtt beszállok az autóba, behajtok, majd hátra megyek a Mesterrel az órához, hogy mindent feledve gyönyörködjem a figurákban. Nemcsak az udvarokra lehetett belesni, hanem a lakásokba is – lámpagyújtás után voltunk. Itt még vacsoráztak, amott már a gyerekeket mosdatták lefekvés előtt. Aztán kialudtak az ablakokban a fények, a Mester pedig kikísért az udvarra.

Felnéztem az égre, a milliányi csillagra. Felsőhajtottam. Örültem, hogy kikeveredtem a fészkerből, az óra elől, az órából, s közben elszédültem: az égen lassan forogni kezdtek a fényesebb csillagok, apránként maga az égbolt is elmozdult, az udvar előre-hátra hintázott, szabályos ritmusban. Lüktetett a lábam alatt a föld, mint a szívverés. Magam is elfordultam álltomban: az előbb még balra volt tőlem a bejárat, most mégis a hátam mögé került, holott végig csak magam elé néztem, mint aki

szilárd pontot keres. Parányinak, jelentéktelennek érzem magam, de ez kis idő elteltével megnyugtató érzéssé alakult át.

A mester ott állt a fészker ajtajában, hűmmögött, bólogatott. Jóindulata ellenére, amellyel imbolygásomat, csetlő-botló igyekezetemet nézte, nem áradt belőle semmi jóság. Nem is várt tőlem semmit. Olyan volt, mint egy átlagos, egyszerű ember. Végül is, csak feltárta a titkát előttem, a hétköznapi utas előtt, akit nem is ismert, ám akit bizonyára rokonszenvesnek talált, ki tudja, miért.

És igaza lett: reggelre félméteres hó szakadt le, olyan volt az egész, mint gyermekkoromban a *München* lapjain. Reggeli közben az ablak mellé ültem, hogy elragadtatva bámulhassam a még mindig sűrűn kavargó havat. Örültem, hogy néhány napig nem mehetünk tovább: visszabújhatok a meleg paplan alá, és végre jól kialhatom magam. „És végre jól kialhatja magát a postás és a tejeskófa – gondoltam – meg az iskolásgyeremek is.” Biztos voltam abban, hogy a hatalmas ónémet órában is vastag hótakaró fed mindent.

Retus

Az utolsó vendég is elment. A kertből felvitték az asztalokat, a fonott székeket, fönn a verandán összeszedték a tányérokat, poharakat. A ki nem ürült palackok, ásványvizes üvegek visszakerültek a pincébe. A mosogatás gyors volt, sietni kellett, mert az esti film a televízióban érdekesnek ígérkezett. Paolo, a házigazda nem az esti filmre volt kíváncsi. Örült, hogy a konyhán akadt még egy fel nem bontott üveg sangiovese, és várta már a pillanatot, amikor a kerti ünnep képeit megnézheti otthon a számítógépén. Több képet is csinált, jó néhányat rögtön kitörölt a kamerájából, egyiknek-másiknak már a felvétel után módosította a képkivágását.

A képek zöme érdektelen volt. A sok közül egy azonban rögtön hatalmába kerítette: Graziella. Szinte megbabonázta a reneszánsz arc, a testtartás, a késő délutáni nap káprázatos színei a vállára omló haján, a nyakán a fény-árnyék finom átmenetei, és a talányos mosoly, a szomorkás tekintet. Mégis, úgy találta, itt-ott volna azért retusálnivaló ezen a képen. Először a nyakán lévő kis anyajegyet találta fölöslegesnek. Behívta a képszerkesztő programot, különböző nagyításokban vizsgálgatta a kis barna pöttyöt. Rá kellett jönnie, hogy itt minden módosítás csak árt a képnek: nem tudja kiemelni, még a legerősebb nagyítással sem, a megfelelő színeket a környezetből a pötty retusálására, amelyen a barna elég sok árnyalata volt megfigyelhető. A program ceruza- és festékszóró funkciója után az ecsettel próbálkozott, hiába. Amikor véletlenül a legnagyobb formátumot kapcsolta be, eszébe jutott, hogy mennyivel jobb volna kézzel simogatni, életnagyságban, az ütőér környékét:

így viszont, ki tudja, miért, az eredmény csak egy világos folt lenne, márpedig ennél sokkal jobb a barna. Két ujját önkéntelen mozdulattal a nyakához emelte, az álla alatt a pulzusa hevesen lüktetett. Közben, ahogy belefedkezett az egészbe, szinte megrészegeedett azoktól az illatoktól, amelyeket Graziella válla, a kulcscsont fölötti kis gödröcske árasztott. Ezt az élményt az anyajegynek köszönheti, gondolta, úgyhogy ennek maradnia kell, s inkább egy másik foltot nézett meg közelebből: kis csillogást a jobb szemhéj alatt. „Nem lehet könny. Miért lenne könny?” Addig-addig mesterkedett a hatszoros nagyítású képen, olyan ügyesen találta meg és vette föl a tágabb környezetből a szürkés rózsaszín pontokat, hogy a végén már elégedetten szemlélgethette a kép egészét.

Nem volt biztos abban, hogy Graziella megszólalt-e közben. Ezért halkán megszólította, először csak suttogva ejtve ki a nevét. „Graziella! Bellissima! Te vagy a szépség maga, a kedvesség. Elbűvöl a tekinteted. Elvárásztál, a rabod vagyok, tied vagyok.” Most abban sem volt biztos, hogy a kép eközben nem mosolygott-e rá úgy, hogy ajkai közben szétnyíltak kicsit. Az előbb is látszottak volna a fogai? Jólesően borzongott bele abba a gondolatba, hogy mindez akár igaz is lehet.

Kiment a fürdőszobába, hogy kimossa magából a káprázatot. Fáradtnak érezte magát, a tükörből egy kissé gyűrött arc nézett vissza rá: sápadt homlok, elmélyült barázda a szája szegletében, szomorkás tekintet. A nyakán, jobb oldalon kis barna pötty tűnt föl neki. A jobb szeme alatt pedig fényes folt látszott: olyan, mint amelyet kiretusált Graziella fényképéről. Szemüveget cserélt és közelebb hajolt a tükörhöz, megpróbálta a barna pöttyöt letörölni. Meglepetésében majdnem felkiáltott: nyilván

anyajegy. Különös, hogy ez eddig nem volt ott. Furcsa érzés kerítette hatalmába. A fényes folt pedig, a szeme alatt, bizonyára csak egy könnycsepp. Tűnődött, hogy letörölje-e, de előbb óvatosan meg akarta érinteni. A kis fényesség azonban száraz volt. A furcsa érzés fokozódott. Mintha a fényképet nézné. Jól ismert barázda a száj szegletében. Mosolygó, mégis szomorkás tekintet. Lassan egybeolvadt Paolo tükörképével, majd felemelkedett és kilépett a keretből. „Késő van már. Ideje volna aludni.”

Paolo megrázkódott, valami külső zajra hirtelen magához tért. „Bárcsak vele álmodnék” – sóhajtotta, miközben az ágyneműtartóból elővette párnáját s a takarót. Egy kicsit még habozott, aztán még egy párnát vett elő, hogy álmában legyen majd kit átölelnie.

2006

Vetítés

„Nézzétek, micsoda borulás jön észak felől!” – kiáltott fel az egyik vendég, s mire ezt kimondta, már el is eredt az eső. A társaság bevonult a kertből a verandaszerű nappaliba. Volt, aki azt javasolta, játsszanak valami társasjátékot, de egyketőre kiderült, hogy senki sem ismeri a komolyabb kártyajátékokat, a házban lévő tarokksomag fele különben is hiányzott, a francia kártya lapjai pedig foltosak, gyűrötték voltak. Dobókockás játék és dominó sem került elő egyetlen fiókból sem. „Vetítsünk – javasolta valaki – ha már ilyen sötét lett.” A javaslat mindenkinek tetszett, s a házigazda készségesen föl is állította a vetítővásznat és előkereste a nyári felvételeit.

Mérsékelt érdeklődéssel figyeltem csak a képeket: untatott a sematizmusuk, a jól ismert személyek a piacon,

egy lépcső előtt, vagy a hajókorlátnak dőlve. De hol, melyik piac, miféle lépcső? Ha jó az arcok megvilágítása, világos szürke, vagy tejfehér a háttér, ha pedig mégis látszik a háttérben valami (Amalfi vagy Sorrento kikötője), akkor mindenki felismerhetetlenül sötét marad az előtérben. Az ügyetlen képkivágások és a kompozíciós hibák csak fokozzák az ember kedvetlenségét. Legalább a hajóról azért kiderült, hogy Nápolyból tartott Messina felé, és három dokumentumjellegű kép is keletkezett az úton: a Vezúv messziről, aztán egy közelebbi képen egy másik vulkán, a Stromboli, az előtérben sirályokkal a víz fölött, s végül egy sziget, ahol a hajó kikötött egy órára.

A szigeten néhány megdöbbenő kép is készült. Az egyik a színek tűntek föl: sötét az ég kékje és mély bíbor-színű a tenger, a likacsos, fehér sziklák vakítanak. A másikon ki lehet venni egy görög templom romjait. A méregzöld olajfák között szinte érezni a kakukkfű-illatot, hallani a kabócák harsogását. Fullasztó a hőség. Egy újabb képen, a görög romok alatt, rozzant bodegája előtt üldögél egy ijesztően csúf nő: kövér és loncsos, bizonyára piszkos is, idétlen vigyor ül fogatlan szája körül, melybe belelóg csapzott haja. A következőn nyújt feléd valamit – kinagyítva látszik, hogy egy tálat, benne kis kóstolóval az imént kotyvasztott ebédjéből. Itt már mosolyog. Nézed, nézed, s rájössz, hogy minden riasztó részlet ellenére van benne valami megejtő. Nem, nem azért, mert megsajnáltad. Hanem talán a mosolya miatt. Hisz nézd: milyen kedves. Végül évődő lesz a mosoly, mintha azt kérdezné: „Hát itt vagy még?” Meglepődsz, hiszen ez a nő taszít is és vonz is.

Eszembe jut, hogy egyszer már olvastam róla valamit egy kézikönyvben, s mintha filmen is láttam volna már. A környékbeliék úgy hívják: „Soreghina, a Nap Leánya”.

Lehetetlen nem érezni ebben a névben a gúnyt és a megvetést – ám mégis: hátha ez volt hajdan a valódi neve? Hátha egy trónjáról letaszított egykori pogány istennő elkorcsosult, ki tudja, hányadik ükunokája, akiben él még a régi dicsőség emléke? Aki szívélyesen üdvözlí a látogatót, étellel-itallal kínálja, s aki talán őriz még valamit a közeli kráterek tüzéből is. Végül is, a Földanya mítosza nem halt még ki teljesen. Az anyaság szentsége sem üzetett még ki a lelkekből, mert csak az a nő vonz, akiben ott van a Magna Mater szakralitása.

„Milyen jó itt nálad – mondom neki váratlan egyszerűséggel – milyen kedves vagy.” „Itt vagy hát” – válaszolja. „Vártalak. Vacsorát is kapsz majd: van benn a barlangban egy darab juhsajt és néhány marék olajbogyó, és félretettem neked egy kis bort is, tizenöt éves marsalát.” Ahogy elnézem, amint sűrög-forog, egyszerre csak egy fiatalasszony van előttem telt csípővel, formás vállakkal – majd, miután betereli birkáit a karámba, egy egészen fiatal leány jön onnan vissza. „Ne fáradozz miattam” – mondanám neki a legszívesebben. Mintha meghallaná: felém fordul, arcomon érzem leheletét. „Csakhogy itt vagy. Kerülj beljebb” – mondja, a belső helyiség felé intve a fejével. Kinn a kabócák egyre harsányabbak, a fűszeres illat mámorító. Elsötétül velem a világ, szédülök, és még szerencse, hogy Soreghina átölel, mielőtt összeesnék. Aztán zuhanok, zuhanunk, s ez a zuhanás nagyon sokáig tart.

„Elvarázsooltál, lelkesedem érted. De azt tudod, ugye, hogy ezzel csapdába estél. Nem vagy rokon a nappal szövő, fonó, éjjel oldó, bontó asszonyokkal. Nem a Vadak Úrnője vagy, nem vagy a Tenger Köldökén élő Rejtegető Ósanya sem; tündérlányka vagy, aki barátnőivel labdázik a fövényen és a kavicsok közt lépdél mezítláb; derékig érő, bronzfényű hajad kavarog-villog az alkonyatban, szemed színe-

csillogása mint a hegyi jádeköé. Hitted volna, hogy létezik „csapda”, amely felszabadít? Nemsokára indul tovább a hajó Messinába. Ott beszerzek egy-két apróságot, egy kis meglepetést, amivel örömet szeretnék szerezni neked, s visszajövök hozzád a következő járattal. Tedd csak el a sajtot meg az olajbogyót: ráérünk megenni, amikor visszajöttem, és a tizenöt éves marsalát is együtt isszuk meg.”

A vetítés véget ért. A sziget utáni képekből semmire sem emlékszem. Az Etna és Taormina biztos köztük volt, de ezekre emlékezhetem máshonnan is.

Közben beesteledett. Valaki bekapcsolta a tévét. A híradó után, egy kulturális műsorban, vagy másutt, a National Geographic csatornáján épp arról beszélt egy régész – alig hittem a fülemnek – hogy Szicíliától nem messze, a Lipari-szigetek egyikén, talán éppen Salinán, a Punta Grottazzánál feltárták az eddig legteljesebb Feronia-szentélyt, s most újra fellángolt a régi vita arról, hogy vajon Feronia a Vadak Úrnője volt-e, a bűvös hatalmú istennő, aki varázslatos erejével állati sorba dönti a hozzá látogató férfiakat? Erdők, mezők, patakok és ligetek nimfája volt-e, vagy egy másik hagyomány az igaz, s ő volt a felszabadított rabszolgák védője, oltalmazója az archaikus korban?

„Rossz szokások, rossz beidegződések, szenvedélyek, hiedelmek, téveszmék rabjainak a felszabadítója” – mondta a műsor egyik vendége, talán egy szociológus. „Szellemi, lelki vezető” – vélte a másik, egy vallástörténész. „Társ a megpróbáltatások során” – nyilatkozott a harmadik, a pszichológus.

Egy pillanatra megint szédülés fogott el, majd előtört a felismerés borzongató öröme. „Csakhogy itt vagy” – szólalt meg bennem az ismerős hang.

Álarc

Bontják a rögtönzött színpadot. A társaság lassan kisebb csoportokra oszlik a hosszú asztal körül. Itt-ott még halkan beszélgetnek, de el-elakad a tűnődő társalgás. Tétovák a mozdulatok. Néhányan az alkonyati felhők játékát nézik. Lenn, a völgyben összesűrűsödő ködből már csak a ciprusok csúcsa és a harangtorony emelkedik ki, s csak süllyedő emlék már a távoli harangszó.

Mégis, mintha folytatódna az előadás: a nőkn csipkés ruha, egyik-másik florentinkalap virágillatot áraszt. A férfiak lekerekített hajtókás hosszú kabátban; egyik mel-lényzseb alatt megcsillan az óralánc. Fönn a teraszon még világos van, de már hozzák a gyertyatartókat. Az abroszon metszett kristálypoharak. Mélytűzű bor: fanyar, erős vörös, és illatos, könnyű fehér. Sütemény, édes és fűszeres.

A leánderbokrokon még föl-fölizzik a virágok kihúnyó színe, de a lomb már sötét, alatta összemosódnak az árnyak. A parkban a szobroknak csak körvonala látszik, ijesztő a faun fölemelt karja, s a falka, mely a vadászó Diánát kíséri. Énekhangot sodor a szél, panaszos dallamokat, majd a magasból surrogás hallatszik, mint amikor hosszú rajokban vonulnak a vadlibák. „A szív most költözik – idézi valaki a múlt századi költőt – s ránk szakadnak kiüresedett napjaink.”

„Kiüresedés, elidegenedés?” – szólal meg az egyik hölgy. „Vagy: »csak még egyszer, utoljára«-életérzés?” – kérdezi.

„Lehet. Aki ezt mondja, még mindig bízik valami-ben” – válaszol az asztalszomszédja, kényszeredett mosoly-lal nyugtázva a kérdésben rejlő évődést. „Ám a fordítottja is elképzelhető” – folytatja hirtelen elkomolyodva. „A szív marad, csak a világ költözik ki belőlünk, kiből látványosan,

kiből szinte észrevétlenül.” Majd újabb, most már őszinte mosollyal szomszédnője felé fordul. Odébbtolja a gyertya-
tartót, s amennyire csak a fekete selyemálarc engedi, mélyen a hölgy szemébe néz. Vigyázva, nehogy egy óvatlan hang-
lejtéssel elárulja valódi gondolatait, még hozzáteszi: „De ha elvész is minden remény, még megmaradhat az illúzió. A szív ennek is örül.”

2006

Orsanmichele

(Gyöngyinek és Zsoltnak)

„Előző nap érkeztünk. Nem szerveztük meg az utat. Semmi más célunk nem volt, mint eltölteni néhány napot ebben a városban, csavarogni, benézni a kapualjakba, a mellékutcákba, kis trattoriákban ebédelni, szívni a semmi mással össze nem hasonlítható levegőt.

Ilyenkor, augusztus első felében ritkán esik, s ha mégis, hát keveset. Most azonban óriási felhőszakadás volt délelőtt. Estére különös illatokkal telt meg a város, az ég alja sötétlila lett, a fejünk fölött azonban rózsaszínű felhők kergetőztek a gránátalmára emlékeztető csillagok körül.

Élveztem a forgatagot: a hullámozó tömeget, a színes lampionokat, a kiabálást, a felcsattanó nevetéseket, az innen-onnan kiszűrődő zene foszlányait, az életöröm megannyi megnyilvánulását, az egymást átkaroló párokat, a furcsa álarcokat, tarka-barka ruhákat: a fényes, »il magnifico« Lorenzo Medici ünnepét. Egyszercsak föld-begyökerezett lábbal álltam meg. A via de' Calzaiuolin voltunk, valahol a via Condotta sarka után, az Orsanmichele templomával majdnem szemben.

– Nézd, az ott a Misa – súgtam Zsoltnak, az utca túloldala felé mutatva.

– Áh, ugyan, ez lehetetlen: tegnap még otthon volt – legyintett – de azért nézzük meg.

Közelebb mentünk.

A templom előtt háromlábú kis széken, összecukható kisasztal előtt valóban ő ült. Az asztalon gyettya, fonott üvegben bor. Épp meghúzta. Szinte hihetetlen, de csak ő lehet. A tartása, a mozdulatai, a hanghordozása, ahogy a kártyapaklit keveri. Akárcsak otthon, Szilveszterkor. A templom falának fülkéiben meg Verrocchio, Luca della Robbia, Donatello szobrai derengenek az utcai világítás fölött.

Épp egy kislány állt előtte.

La Morte. A Halál. A kislány elsápadt, Misa viszont felnevetett: »Ma, non devi aver paura. Questo arcano non è pauroso. Ne félj, nem is olyan félelmetes ez a lap. Significa soltanto la fine di un evento. Mindössze egy állapot végére, a változásra hívja fel a figyelmedet. Hány éves lehetsz? Tizennégy, tizenöt? Ez a lap csak annyit mond, hogy most már nagylány vagy. Na, menj – adta neki vissza a tízezer lírást – és sose feledkezz meg arról a kislányról, aki valaha voltál.«

Észrevett, intett, mentegetőzve széttárta a karját, majd a következő felé fordult.

– Milyen fiatal ez is – súgtam oda Zsoltnak.

Eddig tartott Gyöngyi elbeszélése.

Hallgattam. Hogyan is mondhattam volna meg, hogy pont ezekben a napokban, talán éppen augusztus 10-én, korán este elaludtam otthon, bizonyára a délelőtti eső után érezhető egész napos fülledtség hatására, s azt álmodtam: Olaszországban vagyok. Aztán még álmom-

ban rájöttem, hogy Firenzében, valahol egy utcasarkon, abrosszal letakart vendéglői asztalnál a járdán, előttem egy üveg chianti rosso meg egy pakli kártya, élvezem a színes lampionokat, a zenét, s az égre nézek, a rózsaszínű, kergetőző felhőket s a mögöttük bujkáló, gránátalma nagyságú csillagokat figyelem. Hosszan elbeszélgetek a pincérrel nőkről, szerelemről, a szerencse forgandóságáról. Azoktól pedig, akik jósoltatnának, mindig megkérdem: miért? Miért itt és miért most: ezen a vidám ünnepen, a kivilágított kirakatok előtt, az utca színes forgatagában? Lehetetlen, hogy ne tudnák a választ.

S ha tudják, nincs már szükségük semmi jóslatra soha többé, gondoltam, de nagy bölcsen ezt már nem mondtam meg nekik. Fizettem, s átmentem a túloldalra, elővettem háromlábú kis tábori széket az összecusukható kisasztallal, s megkevertem a paklit.

Ekkor vettem észre Gyöngyit és Zsoltot, amint jönnek a via Condotta felől.

2006

Marco Polo álma

- Emlékszel? Egyszer együtt mentünk egy szűk ösvényen a patak mentén. Úgy zúgott az erdő, hogy beleborzongtam: zúgott, holott nem is fújt a szél. A magasan vadmadarak rikoltoztak, az úton pedig ott csaholt a rókadémon, alig tudtunk kitérni előle. Amint a patak kiszélesedett, az erdő helyét gyümölcsös foglalta el; a parton halászháló üldögélt, hálóját javígtatták, közelükben az asszonyaik nevetgéltek, integettek nekünk, s ezt mi viszonzottuk, mint a *Jádefoglalatú forrás*, vagy a *Jázmín-*

liget meséjében az utasok. A túloldalon apró házak sorakoztak. Fenn a domboldalon különálló, teraszos hajlék volt látható, amelyhez hosszú, kanyargó lépcsősor vezetett föl. A sárkányhajók ünnepe volt, az egyikben mi is helyet foglaltunk. Amikor már eltávolodtunk a kikötőhídtől, megfogtad a kezem, és a magányos ház felé intve azt mondtad: „Ott fogunk lakni. Majd lejövünk minden reggel bevásárolni a faluba. Az ebédet is együtt készítjük el, s közben beszélgetünk. Esténként bejárunk a városba. Utazunk sokat: az égbe nyúló nyugati hegyektől kezdve le messze délre, a süvegcsukor alakú hegyekig.” Alkonyodott, a többi hajón is meggyújtották a lampionokat. Fuvola szólt, doboltak valahol, és ének hallatszott régi stílusban előadva, nosztalgikus dallamokkal. Hozzám hajoltál, suttogva ismételtetted a nevemet. Nem szóltam semmit, csak ölembé vontam a kezéd, s behúzódtunk a díszes, sárkányorrú hajó belsejébe a ponyvasátor alá.

– A magunkkal hozott gyümölcsöket kóstolgtattuk, úgy beszélgettünk. „Nem emlékeztet mindez egy régi álmodra – kérdeztem – amelyben lassan haladtunk egy hol összeszűkülő, hol kiszélesedő, kanyargó ösvényen? Úgy mesélted: zúgott az erdő akkor is. Távolról tompa morgás jelezte, hogy vihar készülődik. Amikor kiértünk az erdősélre, az alkonyati ég bársonyos, lila sávján arany ékszerként ragyogott az Esthajnalcsillag.”

– Én még arra a részletre is emlékeztem, hogy megálltunk egy pillanatra, hosszan egymásra néztünk, s én elpirultam, mert attól tartottam, rájössz, hogy mire gondolok: arra, hogy rossz volna felébredni. Elfordítottam a fejem, mintha hátrafelé néznék, az erdő felé. „Az álom kínai írásjelében együtt van az erdő és az alkony jele” – mosolyodtál el, mint aki tényleg kitalálta a gondo-

latomat. Ezen a lehetőségen először komolyan meglepődtünk. Elszédültem. Te egy újabb, nagyon közeli mennydörgés irányába kacagva kiáltottad: „Gyere csak, sárkány! Gyere!” Kelet felől most már viharos szél sodorta felénk az óriási, mélykék és sötétsárga fellegeket. Tudtuk, hogy nem messze, a sziklák között egy szakadékban jókora üregek vannak, ezért arra igyekeztünk, hogy legyen hová behúzódnunk.

– Nagy villanás és csattanás után eleredt az eső. Beugrottunk az egyik szikla alá, egy bemélyedésbe, majd észrevettük, hogy kisebb barlangban vagyunk, ezért beljebb húzódtunk s én kétrét hajtva leterítettem vastagon bélelt útiköpenyemet, hogy ráheveredve pihenhes. Hozzád hajoltam, suttogva szólongattalak: hogy leplezzem megindultságomat, a kicsit bolondosan csengő kínai nevedet ejtettem ki néhányszor, mintha csak tréfálkoztam volna.

– Majd ismét, immár komolyan, kimondtad az igazi, a gyerekkori, otthoni nevemet is. Aztán már nem szóltál semmit, csak betakartál a köpenyed szabadon maradt szárnyával, és így hallgattuk a keleti sárkány által hozott éjszakai özönvíz hangjait. A lezuhanó nagy köveket a sziklák közt kavargva rohanó ár sebesen sodorta magával, tompa dübörgésük egybemosódott az erdőzúgás emlékével.

– Otthon a tenger zúg így néha magas vízállásnál, s a partra kifutó hullámok nagy erővel görgetik a kavicsokat. Ilyenkor a halászok beljebb húzzák a fövenyről bárkáikat, asszonyaik pedig segítenek nekik hálót javítani.

Indulás

„Tengerpart, alkony, kis hotelszoba.” Ahogy kilépett az erkélyre, s ott állt, „szemben a tengerrel”, eszébe jutott ennek a versnek az első sora. Hirtelen nagy vágyakozás fogta el, maga sem tudta, mi után. Azért jött ide, a kora őszi csöndbe, mert azt hitte, itt majd megnyugszik – s most mégis utazna tovább. Sokak szerint itt vannak a közelben a szirének sziklái. Ezen a környéken csendes, holdas éjjeleken sóhajok, elmosódott énekhangok kúsznak, lopakodnak az ember felé a víz fölött: a mészkősziklák lyukaiban, barlangjaiban olykor különös módon tud dudorászni a legkisebb szellő is, mintha hívna, csalogatna valaki, miközben a hullámok ártatlanul csacsognak.

Az alkony színei eközben kékes lilába, majd bíborba olvadtak a láthatáron, és csak magasan húzódott hosszan egy narancsszínű sáv, mint a taorminai görög színház romjai fölött a festményen. Összerázkódott, gyorsan magára kapta a zakóját. Ellenállhatatlan kedve támadt még egyszer körbesétálni a kisvárosban. „Igazából sétakocsikázni kellene az újhold fényénél” – gondolta. „Még egyszer, utoljára, hisz holnap úgyis ott vár a hajó a kikötőben.” Siettében elfelejtette bezárni a szobája ajtaját.

Élvezte az utcai nyüzsgést, szinte elkábult a forgatagtól, a zsvajtótól, a kis vendéglők teraszának hangulatától, a süthal- és olajbogyóillattól. Az egyik sikátorban fekete csuklyás alak jött vele szembe, alig értek el egymás mellett. „És ha kés van nála?” Pár lépéssel odébb, egy meredek lépcső végén kis térre jutott, ahol a szökőkút mellett három-négy lángvörös hajú, vastagon kirúszozott nő veszekedésére figyelt föl, és rémülten gondolt arra, hogy ezek mintha várnának valakire, talán éppen őrá. Később bohócokkal találkozott, kockás nadrágjuk-

ban, fodros keménygallérjukkal olyanok voltak, mint a tarokk-kártya skízfigurája, egyikük csörgődobot rázott, másikuk bukfenceket vetett, s folyton csak nevettek, harsányan nevettek mindannyian. „Rajtam nevetnének?” – tűnődött magában.

Lejutott a partra, a kikötő közelébe. Egy nagy hirdetőtáblán fehérkrétás bejelentést vett észre a másnapi hajómenetrend változásáról, s még egy mondatot, amelyben az utazó közönség szíves megértését kéri. Tánácstalanul álldogált egy darabig a hirdetmény előtt, nem volt biztos abban, hogy mindent jól ért a szövegből. Vállat vont, s elindult a móló felé. Ismét érezte a tárgy nélküli sóvárgás ellenállhatatlan erejét, felgyorsult a pulzusa, kalimpálni kezdett a szíve.

„Úgy látom, készülődik valahová” – szólalt meg mellette egy jóindulatú hang, talán az éjjeliőr. „Igen – válaszolta tétovázva – messziről jöttem, lassan indulnom kell hazafelé.” Ám ekkor már távoli partokat látott maga előtt képzeletben, „furcsa fákat, tág öblöt”, s teli tüdővel szívta be a boldog szigetek mámorító, egzotikus illatát. Elmosolyodott. „Keblednek hév szagát” – suhant át rajta egy újabb verssor.

„Na, mi lesz? Jön már?” – kiáltott rá egy matróz az egyik hajóról. Egy pillanatig habozott csak, majd fölépelt a kikötőhídra. A hajó lassan és szinte lebegve távolodni kezdett a mólótól.

Amikor felébredt a fedélzeten, már magasan járt a nap. Vakította a szikrázó fény, meg kellett dörzsölnie a szemét. De ezután is úgy érezte, hogy káprázat játszik vele: lenn a vízben egy emberi alak rajzolódott ki. Kihajolt a korláton, s látta, hogy egy habléány van ott. „Eia” – nevetett rá a leány, hátravetve a fejét. Szeme zölden csil-

logott. „Eia tu!” – kiáltotta, és hátrasimította hosszú, rőt-be hajló óarany haját. „Ecce me” – kacagott fel ismét ujjongva, s széttárt karokkal magasra ugrott, kiemelve kerek mellét a habok közül. A hajón mindebből nem vettek észre semmit. „Biztos egy delfin” – mondták a matrózok, amikor meghallották a csobbanást.

2006

Velence

Lassan két hónapja már, hogy minden éjjel Velencével álmodom. Bolyongok a sikátorok és a sötét kapualjakból nyíló átjárók útvesztőjében, a fényes kirakatok között, keskeny hidakon föl, hidakról le, lépcsők után hol jobbra, hol balra, számtalan kis téren és még kisebb terecskén át, amelyeknek közepén ott az elmaradhatatlan fedett kút, és egyszercsak eltévedek. Eltévedni élmény. Eltévedni kaland, s a kaland maga a szabadság. Ha már én sem tudom, hol vagyok, akkor honnan tudhatná más? A szabadság a magánnyal rokon.

Baktatok tovább, egyedül, majd ismét önfeledten sodródok a hullámozó tömeggel. Sorjáznak a szebbnél szebb nevek, a Calle della Posta de Fiorenza, a reneszánsz Santa Maria dei Miracoli, majd visszafelé a Casellaria. Itt elmegyek Aranyszájú Szent János temploma előtt, mélyen átélve azt a hangulatot, amelyben a kis csatornák enyészete, az elmúlás előérzete, s az ezzel járó szorongás elválaszthatatlan az állandó karneváli örömtől, a mámoros vigalomtól, miközben mindezt valami végzetes, démoni erő hatja át. „Bűvös éj, szerelmes éj, csak ringasd gondolánkat... – énekli a Hoffmann meséiben a férfiruhát öltött Múza és a kurtizán Giulietta – szép időnk hamar repül, s az ifjúság elillan”. A palota

előtt a muzsikus költő várja őket. Honnan is sejthetné, hogy tükörképének elrablására készül már valahol az örögi varázsló, Dapertutto?

Aranyporos és ezüstösen csillámló, élvezeteg ajkú női papírmasé-„arcképek” keverednek ijesztő, halottsápadt, fehér csőrű lárvákkal a kirakatokban. Színes tollak, legyezők kavarnak, egy romantikus körgallért fel is próbálok gondolatban. Az imént azt nem tudtam, hogy merre járok, most lassan már azt sem tudom, ki vagyok.

Kis csoportra figyelek föl a Merceria és a San Zilian sarkán. A csőrös álarcok fölött háromszögletű sötét kalap, a fekete köpeny alatt meg ki tudja, mi rejlik? Tör, vagy pisztoly? A női maszkok érzéki ajka sötéten piroslik, mint a meggynek s az áfonyának a vére, az egyik kedves, finom arc fénylik az aranytól. A mély dekoltázsból, a csipkés legyező mögül elővillan az izgatottan hullámlózó lázas kebel, a hajviselet fonatai közt arany, rubin és smaragd színű fonalak kígyóznak. Az utcai világítás vibráló fényében, az imbolygó árnyékok játéka mögött úgy tűnik, hogy két madárember közt élénk vita folyik, az egyik dámának pedig három maskara is udvarol heves mozdulatokkal, hajlonganak, forognak, elállva az utat. *Signore, per favore!* – mondom az egyiknek, de nem hallja. *Scusi, signora* – szólok a bájos archoz, majd csodálkozom, hogy milyen mereven néz rám. Félrehúzódva megyek el mellettük, s csak ekkor veszem észre, hogy egy kis jelmezbolt reklámfigurái.

Eljutok a Rialto előtti térre, ahol Goldoni szobra gyönyörködik a színes forgatagban. A túloldalon, a híd melletti régi borpiacon vendéglői teraszok sorakoznak. A gondolakikötő után sétálgatni lehet, nézelődni, megcsodálni mindent, a vizet, a gondolákat, a nőket, a fé-

nyeket, a kirakatokat – mint egy meséskönyv képeit.

Kicsit odébb az egyik cukrász éppen zárni készül. A fagylaltos pulton nem hagyományos címkék vannak, csokoládé, mogyoró, vanília, hanem fantázianevek. *Sogno* – álom, vagy *bacio* – csók. Az üzlet belsejéből előperdülő kis eladó lány vigyori képpel kérdezi, hogy melyikből parancsolok. *Un bacio!* – válaszolom széles jókedvvel és hirtelen támadt merészséggel. *Ma, Signore, non c'è più...* – mondja – abból már alig van... *Un gran bacino, allora!* – hát akkor egy nagy pusztit! Kacarászva mulat ezen, miközben mindegyik fajtából kikanalaz egy keveset. Az eredmény egy óriási adag, amit fél áron ad. Nevetve nyújtja át, nevetek én is. És bolyongok tovább, feloldódva a párás alkonyatban.

Tréfákozás, majd kitörő öröm. Csúfolódás a mulandóság sejtelmein? Lázas az enyészet ellen? Ez a különös szabadság az álmaimban vissza-visszatér, lassan két hónapja már.

2008–2009, 2014

Három Nyárs

Velencében a déli harangszó után a szőkés Tiziano-vörös és gesztenyebarna lányok csapatostul zúdulnak ki az iskolák kapuján, kergetőzve, futva, kavarogva özönlnek, mint a pillangók vagy a szitakötők. Amikor az egyik majdnem fellök s leejti közben a sapkáját, lehajolok érte. Meglepődik, de egy hűvös biccentéssel megköszöni, amikor átnyújtom neki.

Pár lépés után ott vagyok a már ismert barátságos kisvendéglő, a „Három Nyárs” előtt. A turistamenü

kis pohár borral itt csak tizenöt euró, előétel és desszert nélkül még olcsóbb. A sarokasztal már foglalt, így az ablaknak háttal foglalok helyet, szemben a sarokban ülő családdal: a családfő és a nagylány az asztal két végében, egyik jobb, másik bal profilból, a két kisiú nekem háttal, a hosszúkás arcú barna asszony velem szemben. Hullámos, félhosszú haj, semmi arcfesték vagy rúzs. Az egyik legérdekesebb női típus – talán nem a legszebb, de nagyon vonzó. A családfő angol. Elég merev fickónak látszik, ökölbe szorított két kezét kinyújtott karral maga előtt nyugtatja az asztalon. Erősen kopaszodik, szigorú, szögletes arcán pörsenések. Homloka csillog az izzadságtól. Ritkás vörös bajusz, szürkés-kék tekintet, egy pohár sör van előtte. Semmi esetre sem pszichológiaprofesszor, vagy elméleti fizikus. Tipikus gyarmati hivatalnok, útban hazafelé. Az is lehet, hogy katonatiszt. Vagy tengerész. Most vége a külszolgálatnak, haza kell menni, és ez nem tetszik neki. Ha nem volnék ilyen jóságos hozzá, azt is gondolhatnám, hogy szállítási kisvállalkozó, aki hitelből vitte a családját földközi útra, megmutatni a hajdani világbirodalmat, és most törlesztési nehézségekkel küzd.

Az asszony előtt háromdecis pohár, félig tele vörösborral. Jó hangosan én is száraz vöröset kérek, s odapillantok. Elfordítja a tekintetét, de az arcán kis mosoly suhan át, és ettől nagyon szép lesz. Rendel egy kávét. Az angol nem kávézik, inkább dobolni kezd jobb kezének ujjával az asztalon. Talán egy induló ütemét. A gyerekek persze szépek, enyhén szeplősek és vörösös a hajuk. Arcocskájuk hosszúkás, kerekded vonásokkal. Anyjukkal olaszul beszélnek, apjukkal angolul, mindkettővel nagyon jólnevelten, ma már alig akad ilyen gyerek. A

nagyobbacska leány néha rászól huncutkodó kisöccseire. A szülők alig váltanak szót egymással. „A trópusokon igazán megtanulhattak volna egy idiómát, a hindusztánt vagy a szingalézt, hogy legyen végre közös nyelvük” – gondolom nem kevés gonoszkodással.

A számlát természetesen az asszony rendezi. Amikor felállnak az asztaltól, a férfi előresiet. Feltűnő, hogy milyen alacsony, s hogy milyen rossz a testtartása, a mozgása, s ekkor hirtelen megsajnálom. A felesége akár a lánya is lehetne, ha ugyan nem fiatalabb. Hátha ő tartja el az egész családot. A magabiztossága erre utal. Az ő kis varrodája, vagy kertészete még nem ment csődbe, nem vett fel kölcsönt, a családja pedig összetart. Vidéken él még a hagyományos családi modell. És hátha nem is világkörüli útról térnek haza, hanem csak Nápolyból, vagy Calabriából rándultak föl egy szervezett, olcsó kis útra Velencébe, megünnepelni a férfi hatvanötödik születésnapját. Biztos, hogy valamikor daliás tengerésztiszt volt, gyönyörű fehér egyenruhájában ott tisztelgett a parancsnoki hídon. Amikor a hajó elhagyta a mólót, leszaladt a fedélzetre, integetni a serdülő olasz kislánynak, akinél akkor még magasabb volt, s akivel néhány év várakozás után összeházasodtak. Szinte előttem van a húsz éves kis nő, élénk tekintetével, telt ajkával, mandulafogaival. „Szegény, jó öreg Bob, biztos fiatalon mentél nyugdíjba. Azóta alapított céged talán most megy csődbe. A világbirodalom után itt a világválság, mégis irigylésre méltó vagy.”

Szedelőzködés közben az asszony lassít, én sietek. *ArrivederLa, Signora* – köszönöm meg az ártatlan szemezést, ahogy elhaladok mellette – ő meg természetes közvetlenséggel köszön vissza: *Arrivederci Signore*. Az

utcán még utánanézek. Épp akkor fordul hátra ő is, miután megigazította egyszerű mintás, kötött sálját egy kirakatüveg tükrében. Azért mégiscsak más ez, mint egy Tiziano-modell hűvös pillantása.

2011–2012

San Trovaso

Június, Szent Márk tér – a bazilika és a harangtorony, a dózsák palotája. A San Giorgio-sziget látványa. Tarkabarka tömeg, amelyben lépni is alig lehet. Tört angol szó, német, japán szó, töméntelen bővli, rámenős utcai árusok. A bangladesiek nájlombékáikat árulják, percenként többször is a földhöz vágva őket, hogy alaktalanná locsosanjanak az aszfalton, aztán ismét varanggyá fűjják föl magukat pillanatok alatt. Hőség és hangzavar. Alig halani, amint a két mór az Óratorony tetején delet kongat. De menekülni nem akarunk, tolongva ezt úgysem lehet. Végül is, a tumultus részei vagyunk mi is. Inkább sodródni kell, lehetőleg beljebb, a kisebb kereskedőutcák felé. Hátha a hajóállomásoktól távolabb az ezernyi kis bolt felszív valamennyit a bevásárló seregekből.

Sodródni tudni kell. Meg aztán úgyis visszajövünk kora ősszel, még a magas vízállások előtt. És esetleg kora tavasszal is, a karnevál után, a kicsit csípős levegő ellenére. De semmi esetre sem főszezonban.

Sodródunk tehát, és egyszerre csak ott vagyunk a volt festőakadémia, a képtár előtti fahídnál, majd utána az utolsó gondolajavító műhelynél, a San Trovaso templom mellett. Van, aki szerint ez Velence leghangulato-

sabb vízparti gyalogos útja. Mindenesetre a legtágasabbak és a legcsendesebbek egyike: a vonzó nevű Fondamenta Meravegie. A „csodák utcája”, biztosan a karcsú hidacsok és a túloldali kis park miatt.

Az egyik oldalsíkátor beszögellő zugában meghúzódó kis vendéglő, „taverna” neve mi más lehetne, ha nem San Trovaso? Bizalomgerjesztő, barátságos hely. Boltíves vöröstégla-mennyezet, konyhájából énekszó hallatszik, melyet dúdolva kísér az egyik pincér. Az asztaloknál olasz beszéd mindenütt. És albumokból, múzeumok festményeiről ismerős olasz arcok. Egy ősz úr a sarokban az idős Tintoretto önarcképére emlékeztet, talán nyugalmazott tanárember. A másik asztalnál helyet foglaló jovialis férfi – kereskedő?, ügyvéd? – Goldonira hasonlít, nyilván a Rialto melletti térről sétált ide, miután leereszkedett szobrának talapzatáról. Amikor aztán az ifjú Marco Polo pillant be a bejárati ajtón, majdnem felkiáltok: még a kis piros sapka is ott van a fején, mint a Café Florianban az egyik aranykeretes képen. Közben a nyitott ajtón át egy gondolás baritonja a 70-es éveket idézi: „*tornerò, tornerò*” – nyilván ezt rendelték tőle. Az eddig csak dudorászó, javakorabeli pincér is ezt énekli már, érezhető nosztalgiával.

És a nők... Az egyik asztalnál Tiziano egyetlen sötétbarna hajú modellje, a Cigány Madonna mereng egy óriási adag spagetti és az aranysárgára főtt vénusz-kagyló-falatkákat fölött. Ki tudja, mire gondol? A terem másik végében mintha Raffaello állítólagos kedvese, az élénk tekintetű La Fornarina udvaroltatna magának egy diákforma legénnyel. (Erről a 16-ik századi római leányról csak annyit lehet még tudni, hogy az apja pékmester volt a Trasteverén, a Villa Farnesina közelében.)

Itt néhány perc alatt kipihen magát az ember. Semmi zsúfoltság, semmi zshivaj. A délelőtti megpróbáltatás után mennyire más ez a zsongás! A duruzsoló beszélgetések dallama, a hol itt, hol ott felcsattanó kacagás, az életöröm sok apró jele. Amikor rendelünk, már nemcsak megnyugvással, de szinte hálával gondolunk a San Marco körüli emberáradatra. Milyen jó, hogy nem akarunk onnan mindenáron kiszabadulni! Inkább sodortattuk magunkat. Most jó helyen vagyunk, végre megérkeztünk. Egyre biztosabb, hogy ősszel visszajövünk ide.

Az asztaloknál többen együtt dalolnak már a pincérrel, felemelt pohárral megéljenzik, tapsolnak neki. A sült csirke mellé mi is egyszerű vörösbort kérünk, fél litert a bizonyára legjobb vörösborból a világon.

2014

Az ünnep

Mintha Gulácsy festményéből léptek volna ki, „a hídon bolondos, furcsa népség vonul keresztül.” Mindenféle jelmezek, bohócok és dominók. Mint egy farsangi, tarka társaság, vagy mint egy kerti ünnep a régi gáláns időkből! Színes, fényes lampionok, konfettifelhő, telihold. Jókedvű, hangos beszélgetés. Az egyik lányon óriási florentin kalap, a másiknak karján virágcsokor. Egyesek kiskutyát vezetnek, a híd lépcsőjén fölfelé az ölükbe veszik. Valaki szájharmonikán játszik, egy másik furulyán. Énekszó. Nem tudni, a hold van-e ott fenn, vagy egy elszabadult, hatalmas léggömb. Mámoros éj, illatok: jázmin, orgona. A híd közepén egy varázsló fejről majdnem leesik a hegyes süveg, amint világító, sárga rizslámpáját lebocsátja

a folyócska fölé. Itt-ott elhangzik egy francia verssor: „*bolond szívük mintha szomorú lenne*”, és: „*a holdfény bele-ragyog énekükbe*”.

Egy hercegisasszony társába, egy királyfiba karol, majd helyet cserélnek, és kísérője karol belé. Közben átöleli, arcon csókolja. A kislányos hang ezt súgja neki:

– Jó volna egyszer a holdra repülni – amikor így ragyog!

– Tegyél majd az utazó készletedbe, mondjuk, a fésű és a tükör közé!

Elnevetik magukat.

– Ne csúfolódj, no! Csak látni szeretném majd, merre is repülök...

– Inkább Velencébe kellene mennünk egyszer holdtöltekor! Mindegy, hogy mikor, ott mindig karnevál van: villódnak, vibrálnak a fények, sok-sok hidacska van, sokféle önfeledt kompánia. Eltűnhetünk közöttük, nem vesz észre senki, és nem is keres senki. Vannak ott kis terecskék is, félreeső, nyugodt helyek. Elrejtőzhetünk. Gondolatban repülhetünk. Elkerül az álom, s az árnyak is messze elkerülnek.

– Ne is törődjünk azokkal, örüljünk inkább a pillanatnak!

– Örüljünk, de ünnepeljünk is! Az öröm valóban csak egy pillanat.

A kishercegnő tovább álmodozik:

– Igen, Velence! Holdfény... de nem kell ezért odautazni: a hold nemcsak Velencében képes csodákat művelni. Mondják, hogy olykor hangja van, suttogás, vagy elmosódó, távoli zene. Én biztosan tudom, hogy van illata is. Sok virág nyílik titokban telihold idején! Ki kell csak tární az ablakot, hogy örülhessünk nekik. Tu-

dom azt is, hogy vannak lányok, fiatal nők, akik kilópdznak ilyenkor a közel eső ligetbe, hogy a fák között a tóparton ünnepeljenek! A hold fényénél fürdenek, majd énekelnek, táncolnak kora hajnalig. Úgy hiszik, nem lát-hatja, nem hallhatja őket senki emberfia.

Látva barátja meglepett arcát, még hozzáteszi:

– Csak akit meghívunk néha maguk közé...

Ezekre a szavakra az álruhás királyfi tűnődve megáll. Pillantásában ott bujkál egy ki nem mondott kér-dés. Leveszi kartonpapír-koronáját, hogy meghajoljon úrnője előtt. „Biztosan fog még verseket, meséket is írni, ha ennyire ismeri a tündérvilág titkait” – gondolja a fel-ismerés örömeivel.

2014

Az Elhagyott Ország

(Középkori francia mese)

*Et chevauche tant que il voit
 Un chastel fort et bien séant;
 Mes fors des murs n'avoit néant
 Fors mer et eve et terre gaste.
 (Perceval, 1706-1709.)*

Jaufré de Montigny lovagot szomjúság gyötörte. Fél napja volt már úton hol ügetve, hol poroszkálva a néptelen, kihalt vidékeken át. Igazságtalan és megalázó volt, hogy a délelőt-ti tornán másodiknak kiáltották ki. Fáradt volt, fásult kö-zönnyel gondolt vissza az elmúlt hetek, hónapok meddő vitáira, értelmetlen hatalmi csatározásaira is: „Istenem, meddig még, meddig? Intrikák, irigykedés és csalódá-sok, meddig még?”

Egy gázló után a régi kút felé tartott az Áfonyás-erdő szélén vezető kocsíúton. Ennél a kútnál számos csoda történt a régi időkben, amikor még párducok és oroszlánok voltak az őrzői, s amikor az úton zárándokok vonultak a távoli Saint Wilfried-lez-Fontenoy kolostora felé. Hihetetlen gyógyulások mentek itt végbe, s gyakran tárult fel a jövő azok számára, akik elég bátrak voltak a kút mélyébe pillantani. A puszta ország sorsa dőlt itt el ilyenkor. Emlékei szerint az út egy elhagyott majorság közelében vezetett el. Onnan szállna föl most egy vékonyka füstoszlop alig észrevehetően, ám biztatóan az ereszkedő szürkületben? Elfogta a vágy egy barátságos és otthonos konyha után, ahol a tűzhely körül takaros fehérnép szorgoskodik, betölti a helyiséget a készülő vacsora illata, a vendégszobában pedig frissen vetett fekhely vár rád, légy bár kóbor lovag, vezeklő zárándok, egyszerű vándor, kósza garabonciás vagy szökött rab, az élet bármely hajótöröttje.

Egyszerre csak mint valami látomás, úgy tűnt föl előtte a leány alakja. Halványzöld selyemszoknyája szinte világított, akárcsak a hosszú ujjú, de könnyű, finom csipkés vászoning, amelyet fölötte viselt. Lazán kontyba kötött haját széles fésű fogta össze, amelyben meg-megcsillant a gyöngyházberakás.

– Isten áldása legyen rajtad, nemes kisasszony, és béke legyen veled! Megengeded, ugye, hogy így köszöntselek? Hisz ruházatot s hajviseleted azt mutatja, nem egyszerű szolgáló vagy.

– Légy üdvözölve, jó uram. Ki vagy s mi járatban vagy errefelé e kései órán?

– Láthatod: lovag vagyok, és kalandok után bolyongva járok hegyen, völgyön át.

– Még ha Arthur udvarából vagy is, lovag úr, jobb volna csöndben várakozni, semmint kalandokat keresni a sűrű, vad vadonban.

– Jól gondolod. És valóban Arthur háza népéhez tartozom. De hadd kérdezzem meg tőled: miért ne lehetne a keresés egyben várakozás is? Miért ne mehetnénk elébe annak, amit oly nagyon várunk? Nézz csak rám, s lásd be: kalandra csak keresve lehet várakozni. Ne vedd rossz néven, hogy így beszélek, de ez a néhány szó itt veled azt a reményt ébreszti föl bennem, hogy talán nem csalódom várakozásaimban!

– Minden attól függ, mit értesz azon, hogy „kaland”.

– Köszönöm, hogy ilyen tartózkodó vagy. Jólesik az embernek, ha ilyesmit tapasztal. Nem is tudom, hogyan válaszoljak. Számomra a „kaland”, „*adventura*”, ha lehet ezt így mondani, semmiképp sem játék. Nem szórakozás, hanem próbatétel. Áldozatok vállalását is követelheti, amelyeknek során tovább formálódhatunk.

– Hogy érted ezt?

– Biztos észrevetted már, nemes hölgy, hogy az *aventure*, azon túl, hogy meglepetésszerű vagy rendkívüli fordulat az eredeti értelme, újabban egyszerre jelenti azt is, aminek be kell következnie, és azt is, ami bekövetkezhet. Egyszerre jelent szükségszerűséget és véletlent. Sőt ugyanúgy jelenthet bajt, mint boldogságot. Furcsa dolog ez, de így van.

– Látod, lovag úr, ezért mondtam, hogy jobb csöndben várakozni. Az óvatosság sohasem árt.

– Igen, hölgyem. Van kockázat, de végül is, sok minden függ tőlünk. Baj, ha megijedünk attól, ami ránk vár. Ha szembenézünk vele, ha vállaljuk, akkor viszont

jóra is fordulhat minden. Kockázatot vállalni annyi, mint bátran fogadni a ránk szakadó boldogságot is.

- Ezért jelentené manapság az *aventure* azt is, hogy „csoda”?

- Csoda, amelyet a Gondviselés tartogat a számunkra.

- Mit jelentsen ez a többes szám, lovag úr?

- Ha félénk választ vársz, azt mondom neked: „számunkra”, azaz gyarló halandók számára itt a földön. De ha megengeded, akkor inkább vakmerően fogalmazok, s azt mondom: kettőnk számára.

A társalgásban pillanatnyi csönd állt be. Hirtelen elmúlt az ólmos fáradtság. „Egészen biztos, hogy ez alkalommal nem egy rossz tündér, nem egy ártó szellem került az utamba. Ez a leány nem akar majd varázspraktikákkal foglyul ejteni, és bukfencet sem fog vetni, hogy aztán rusnya varanggyá vagy boszorkává alakuljon át” – gondolta Jaufré.

- Kérdezhetek még valamit, kedves lovag úr?

- Szíves örömet hallgatlak, úrnőm. És mindennek előtt: rendelkez velem!

- Úgy látom, tapasztalt ember vagy. Nos, hát: előfordulhat-e, hogy meglepetésszerűen, vagy ha úgy tetszik, váratlanul, ám mégis bizonyos előjelek után következik be valamely fordulat az életünkben?

Megható volt a körülményesen föltett, de gyermekien őszinte kérdés. „Biztos olvasgat is néha, főleg regényeket.”

- Mit értesz előjelen?

- Például álmokat.

- Gyanítottam én, hogy nem véletlen ez a találkozás. Bocsáss meg, amiért megkérdem: ez a kút itt,

ahol annyi csoda történt már, ez is megjelent álmodban?

– Hadd kérdezzek vissza: lehetséges volna, hogy ugyanazt álmodtuk mindketten mára virradóra?

– Hadd adjak kitérő választ, az illendőség így kívánja. Tudhatod már, hogy számomra az *aventure* nem hétköznapi kaland, nem a szerencse játékossága, s nem is a véletlen szeszélye, hanem ránk rótt és vállalt szerep, amelynek titkos, mély értelme van. Mert rejtélyes történet minden *aventure*, jelképes fordulatokkal, ígézzettel, felejtethetetlen találkozásokkal, és csoda, mert túlmutat önmagán. S ha nem veszed tolakodásnak, amit most mondok: számomra ilyen a bűvös szerelem is, mert ez nemcsak átélése egy csodának – ez azonosulás a csodával.

– Ezek szerint mind a ketten ezt a percet vártuk volna?

– Bizony, nemes hölgy, kedves barátném, így gondolom én is: várva várt óra ez. Virág nyílik most az éjszakában.

Újabb kis szünet után sejtelmes mosollyal így szólt a hölgy:

– Tudom ám, mi a neved. Elárulja a címer a pajzsodon. Különben megálmodtam ezt is. Mint ahogy megálmodtam, hogy délelőtt a tornán legyőződ a kérőmet. Tudom, mi történt. Ha elsőnek nyilvánítanak, még ott volnál az ünnepségen. A kérőm megfeledezett rólam, s én tudom, hogy végleg. Ismerem elég jól. Csak ünnepeltesse magát méltatlanul hajnalig, és azon túl is, éveken át! Már csak ezért sem megyek hozzá, s ez így van jól. Nem szorulok rá. Nem tudtak még mindenemből kiforgatni. Enyém ez az erdő s azon túl a legelők, a majorság, egész le a folyóig. Udvarházam tágas. A kony-

hában már szorgoskodnak szolgálóim, a vendégszobában pedig frissen vetett fekhely vár rád. S ne feledd: épp a délelőtti, téged ért igazságtalanságnak köszönhetően lehetsz most itt. Nem vagy az élet hajótöröttje! Ha kíváncsi vagy, hogy is hívnak engem, nézz az ingemre, a fehér szállal hímzett virágra! Így hívnak: Blanziflor de la Forêt aux Myrtilles. Gyerünk hát, kedves lovag úr, barátom: itt lakom a közelben. Mire odaérünk, elkészül a vacsora is. Aztán pedig kipihenheted magad.

– Siessünk, mielőtt lenyugszik a hold, s nem látjuk jól az ösvényt!

– Siessünk hát: oly korán kel a nap!

Vacsora után Jaufré megpróbált rögtön elaludni a kényelmes ágyon, de sehogy sem akart álom jönni a szemére. Többször is újragondolta a történeteket, a lovagi tornát, az igazságtalan döntést, majd a hosszú, nyomasztó utat, a találkozást az udvarház úrnőjével, beszélgetésük részleteit. Sejtette, hogy nagy változás megy végbe az életében, de nem látta tisztán ennek természetét. Furcsállta, hogy csak két szolgát látott egész este: egy fiatalembert, akire a lovát bízta, s egy leányt a konyhában. Meglepte a ház, a helyiségek berendezése is: az egyszerűség. Vagy inkább mértéktartás? El kellett azonban ismernie, hogy mindez nem vallott szegénységre, s főleg pedig jó ízléssel párosult. Volt ebben valami megnyugtató. Azzal magyarázta álmatlanságát, hogy az alászálló telihold a szokásosnál fényesebben ragyog be az ablakon. Nagyot dobbant a szíve, amikor halkan kinyílt a szobájának ajtaja. Blanziflor lépett be nagy óvatosan.

– Bocsáss meg, Jaufré, jó barátom, de tudom,

hogy te sem tudsz most elaludni. Pedig nem volt kiadós vagy nehéz a vacsora, s bort sem ittunk valami bőven.

– Kedves, jó barátném, próbálom megérteni a sors fordulatait, s gondolkozom. Milyen jó, hogy itt vagy: jobb, ha együtt fejtjük meg a mai nap rejtélyeit. Ha beljebb húzódom, van itt hely a számodra is mellettem.

– Köszönöm, elfogadom. Szeles, hűvös lesz az éjszaka. Nem zavar, hogy csak egy takaró van kettőnknek?

– Miért zavarna? Ha neked jó így, jó lesz akkor nekem is.

– Nem vagyok még egészen felkészülve lélekben. Meg kell még szoknunk egymást. Hirtelen történt minden, és mindez olyan különös. Váratlan és rendkívüli az is, ahogy itt most beszélgetünk.

– Rendkívüli, de mégsem váratlan. Talán csak elhinni nehéz, hogy mindez igaz lehet. Ha megszokjuk majd egymás jelenlétét, akkor az, ami igaz, természetes is lesz a számunkra. Gyere hát ide mellém, hadd melengetsem a kezéd, ha már ilyen őszintén és felszabadultan beszélgetünk. Könnyebb lesz az álmunk is így.

Még váltottak néhány érzelmes szót, aztán a leány egyenletes, mély lélegzése már azt jelezte, hogy elaludt. A lovag nagyot sóhajtott, majd őt is elnyomta az álom. Ekkorra már eltűnt a hold a láthatár mögött.

Reggel így szólt a leány:

– Nemes lelkű, derék lovag vagy. Próbára tetted, s te nem éltél vissza a helyzettel. El kell még intéznem egy-két apróságot. Addig pedig menj, ismerkedj meg a környékkel. Barátkozz az emberekkel. Ne lepődj meg semmin. Ha faggatnak, van-e kedvesed, el ne áruld senkinek a nevemet. Ne áruld el senkinek se a barátság-

gunkat, még véletlenül se, különben örökre elveszítjük egymást.

Jaufré kipihenten indult el. Hosszan búcsúzkodtak, átölelve egymást mindenféle tréfás sugdolózással húzták az időt. Már magasan járt a nap, amikor egy tisztásra ért, ahol úgy vibrált a levegő, mint kinn a mezőkön, nagy nyári melegek idején. Aztán sűrűbb lett a vibrálás. Keringeni, majd táncolni kezdett egy levegőoszlop, akár egy lassan kialakuló forgószelel. Kis idő múlva ebből köd lett, amely szétterült a tisztáson. Jaufré közelebb ment, s ekkor a ködből kilépett egy fehér őzsuta. Továbbsszökönt, meglátva a lovagot, aki rögtön utána eredt. Hol gyorsabban, hol lassabban haladtak, de a távolság köztük nem változott. Amikor a folyóhoz értek, az őz irányt változtatott. Így folytatták tovább az utat, s közben a lovagnak az az érzése támadt, hogy ez már időtlen idők óta tart. Teljesen elbizonytalanodott: valóság ez itt egyáltalán? Aztán egyszercsak a már ismert gázlónál voltak, ahol az őz hirtelen eltűnt egy galagonyabokor mögött.

Jaufré leszállt a lóról, óvatosan megkerülte a bokrot, de csak egy anyókat talált ott, aki a földet kapirgálta. Meglepődött, s ezt nem is leplezte. Udvariasan, kedvesen szólt hozzá:

– Isten áldása legyen rajtad, nénikém, és legyen jó napod! Biztosan gombát gyűjtesz, ez lesz az ebéded. Megengeded-e, hogy segítsék? Én könnyebben hajladozom, akár virágot, akár gombát szedek.

– Hagyd el, édes fiam, lassan tele már a kosaram.

– Aztán mondd csak: mióta járod az erdőt, kedves öreganyám? Mennyi idő alatt lesz tele egy ekkora

kosár?

– Attól függ, hogy fáj-e a derekam. Ha nem, akkor fél délelőtt elég. És te merre igyekszel? Hová akarsz eljutni estére?

– Estére? Visszafordulok, mert hiába úztem eddig egy hófehér őzet. Különben itt tűnt el ni, e mögött a bokor mögött.

– Ha visszafordulsz, akkor nyilván hazafelé igyekszel. Bizonyára várnak, biztosan van kedvesed: egy ilyen daliának könnyen jut szép fehérnép! Nincs igazam?

– Akár hiszed, akár nem, jobban érdekel, hogy hová tűnt az őz!

– Úgy látom, kerülöd a választ. Elég ügyefogyott lehetsz, és biztosan szégyelled, hogy nincs kedvesed, azt sem tudod, mit kezdjél egy neked való hajadonnal!

– Valószínű, jó anyókáim, hogy úgyis tudod a választ, ha meg úgyis tudod, minek erről annyit beszélni? Ha esetleg mégsem tudnád, azt azért mindenesetre egészen biztosan tudod, hogy ha volna is kedvesem, s ezt elárulnám neked, akkor ezzel rögtön el is veszteném őt.

Ezek után az öregasszony így szólt:

– Derék lovag! Jól beszélsz! Nos, hadd adjak egy jó tanácsot! Ha esetleg eszedbe jutott volna, hát át ne kelj ezen a gázlón, se most, se később! Nehogy átkelj! Indulj vissza minél előbb! Még most!

Ezek után hátat fordított Jaufrénak, a levegőbe emelkedett, suhogva pördült néhányat, majd forgószéllé válva eltűnt az út végében. Még magasan járt a nap, amikor Jaufré hazaért. Mindent elmesélt hölgyének, aki már türelmetlenül várta, jó fél mérföldnyire eléje ment, a kútig az erdőszéli kocsúton.

– Ugye jó tanácsot adtam? Hidd el, akkor is elveszíthettük volna egymást, ha netán átkelsz a gázlón: roppant nehéz és veszélyekkel teli onnan a visszaút. Milyen jó, hogy hallgattál az okos szóra!

A lovag elnevette magát:

– Melyik okos tanácsra gondolsz: arra, amit reggel adtál indulás előtt, vagy arra, amit ott adtál a gázlónál, a galagonyabokor mellett?

A leány azonban nem nevetett. Komoly hangon, csendesen mondta:

– Hadd marasztaljalak hát! Mindent tudsz már. Tegnap idefelé jövet volt alkalmad tájékozódni. Akkor és azóta is tapasztaltál egyet-mást. Itt kell maradnod, kell most a segítség a puszta országnak.

Látva barátja arckifejezését, fürkésző tekintetét, így folytatta:

– Ne tarts tőlem: én is csak halandó vagyok. Varázstudományomat csak magamon tudom néha kipróbálni, mások fölött nincs hatalmam. Téged azonban be tudnálak avatni egy-két titokba.

Majd hozzátette suttogva, két karját Jaufré nyaka köré fonva:

– Nemcsak illünk egymáshoz, szükségünk is van egymásra. A bűvöletes szerelemnek, amiről tegnap beszéltél, ez nem árt.

2005, 2008

Dalnokok

Chrétien de Troyes: D'amor qui m'a tolu a moi

Jaufré de Montigny lovagot szomjúság gyötörte, de nem mert utánanézni, van-e még abból a borból, amelyre a sok trubadúr, vagy ahogy itt, Champagne-i Mária udvarában mondták: *trovëor* rávetette magát a korai vacsora után. Tartott az itt lebzselő lovagok, és a grófnő kegyeiért versengő, tülekedő költők gúnyos megjegyzéseitől. Nem nevezett ugyanis be a dalnokversenyre, így aztán nem akart olyan látszatot kelteni, hogy csak a vaddisznópecsenye és a vörösbor kedvéért van jelen.

Éppen egy recsegő hangú dalnok tette próbára hallgatóságának fülét és türelmét. Jaufré kilépett a teraszra, fölnézett a csillagokra s felsóhajtott. Voltak persze az udvarnál igazi tehetségek is: Gace Brulé, Blondel de Nesle, és még mások, ám őket nem látta sehol.

Egyszer csak Chrétien lépett oda mellé dudorászva:

Ámor megfoszt önmagamtól, amit akar, tesz velem!

Jól van! Annyi baj legyen!

Régi magam elveszítve, új magamat meglelem.

– Miféle dal ez? Ezt még nem hallottam senkitől.

– Nemrég költöttem...

– Miért nem adod elő? Itt az alkalom!

Ám Chrétien csak a vállát vonogatta: a vers nem volt még kész, ami pedig elkészült belőle, azzal elégedetlen volt. „Magammal vagyok elégedetlen” – dünnyögte. Jaufré ismerte ezt az érzést. Benne is kavargott már hónapok, ha ugyan nem évek óta valami. Talán egy érzés, egy félnék gondolat, vagy inkább emlék: egy találkozásé, egy rövid párbeszédé? – de sehogy sem tudott még en-

nek a bizonytalan tartalomnak formát adni, minden próbálkozása félresiklott egy olyan ponton, ahol a szöveg zeneiségével volt baj.

- Tudod, Chrétien, többször gondoltam már arra, hogy nem is a szöveggel kellene elsősorban törődnünk. A dallam a lényeg.

- Kell mind a kettő! Dallam nélkül a vers csupasz marad, szavak nélkül üres a dallam. És még valami: a rossz verset összetépjük. Hidd el, a közepeshez sem kell ragaszkodni, jobb, ha összetépjük azt is. Túl sok szenvedést okoz.

- Épp most csiszolgatok egyet...

- Nem baj - legyintett Chrétien. - Végül is, lehet még belőle valami. De csak a csillagok kedvező állása esetén - tette hozzá tréfálkozva. - Az előbb is az égboltot fürkészted.

- Mikor lesz ebből legalább egy rövid vers... Is-
tenem, mikor?

- Ha eljön majd az ideje. Ha majd a mélybe, önmagadba nézel. S ha eleget szenvedtél már. Tudod, mit mondok? Ha a dal, a *canço* nem megy, írd inkább epikus formában! Én már régóta ezen töröm a fejem.

- Jó, hogy nem mindjárt prózában!

- Ne félj, eljön egyszer annak is az ideje! És ami nem megy prózában sem, azt az élet még mindig formába öntheti. Egyszer, majd. Bízunk csak az élet költői erejében! És gyерünk vissza a terembe! A kornyikálás közben véget ért.

- Úgy látom, ezzel az egész versenynek vége. Szerencsére ez volt az utolsó darab.

– Igen. A legutolsó! Minden szempontból. Gyerünk hát! Ha lehet, feltűnés nélkül kövess... Mutatok valamit.

Ezzel áttörték magukat a vitatkozó, okoskodó seregleten. A sok dálnok a hús- és köretmaradékok közt kutatgatott még ehető falatok után. Volt, aki hangosan reklamáta a borokat, amelyek ugyancsak megfogyatkoztak a művészi produkciók alatt. Chrétien a ruhatárként szolgáló helyiség végében félrehúzott egy függönyt, s ekkor előtűnt két tele kancsó.

– Burgundi vörösbor. Az egyik a tiéd. Még a verseny kezdetén dugtam ide.

2012

Szegény Jakab

Szent Mihály útján bandukoltam lefelé, amikor – valahol a Cluny múzeum közelében, a páros oldalon – egyszer csak belém állt az egy évvel azelőttől már jól ismert vesegörcs. Hatalmasan megrettentem: hét vége volt, pénzem alig. Nem laktam messze, a rue Suger egyik házában a tető alatt volt szállásom. A ház középkori alapokon áll, lenn a mosókonyhában gótikus ülőfülkék vannak. Mire hazaértem, már alig álltam a lábamon. Fönn, a tető alatt megittam egy liter vizet, aztán lépcsőfokról lépcsőfokra koppanva, a sarkamon ugrálva levergődtem a tető alól egészen a mosókonyháig, leroskadtam az egyik ülőfülkében, s vártam a csodát. Pár perc múlva meg is történt a csoda: a fájdalom hirtelen megszűnt. Addigra már a sok víztől is úzve fellifteztam újra a tető

alá, s újabb csodák csodája: egy rücskös, tüskös oxalátkő lett az eredmény. S abban a pillanatban eszembe jutott egy régebben olvasott középkori történet egy még csodálatosabb gyógyulásról. A történet a Saint Séverin templom körüli utcákhoz kötődik, ide másnap el is zárándokoltam, felidézve magamban a régi történet minden mozzanatát.

A párizsi Saint Séverin templom körüli egykori temető ódon falának galériájában annak idején, a középkorban, csontházak sorakoztak a rácson keresztül vicsorgó koponyákkal. Nos, ennek a temetőnek lett végül is a gondnoka 1474-ben bizonyos Jacques le Boutonnier, pontoise-i születésű, s mint neve mutatja: gombkötő, akit egy alkalommal rajtakaptak, amint éppen a rue Galande egyik hentesnéjének a pruszkiját akarta kigombolni. Annyira elmerült a műveletben, hogy nem vette észre a közeledő hentest, nagy bárdal a kezében. Jacques-nál csak egy keskeny, ám annál hosszabb tör volt, így a hentes húzta a rövidebbet. A gombkötőt emberölés vétké miatt bitóra ítélték, s a Grand Châtelet siralomházába csukták. Itt tört ki rajta a vesekólika. Szegény Jacques oly iszonyatosan üvöltött fájdalmában, s úgy vonaglott, hogy a poroszlók nem bírtak vele. Az emberséges érzületű bakó maga kérte a magisztrátust, hogy halasszák el az akasztást egy darab ideig.

Egy híres chirurgus orvos járt épp akkor Párizs városában, aki elítélteken végzett, különösen eredeti kísérleteinek köszönhetette hírnevét. A király, XI. Lajos maga is kíváncsi volt ezekre a kísérletekre. Ígéretet tett, hogy Bartimëus doktor megoperálhatja Jakabot, s ha ez utóbbi túléli a műtétet, akkor nem akasztják föl, mehet Isten hírével gombokat kötni. Az érzéstelenítésre,

helyesebben az altatásra úgy került sor, hogy Bartimëus szakszerű, egyben irtózatosszerű rúgást írt elő a páciensre egy bizonyos ponton. Ezzel egyúttal azt is elérte, hogy a kő a vezetékből a hólyagba pottyant, ahonnan már gyerekjáték volt kiemelinteni: különböző, tágítható csövek segítségével felvezetett csípő- és harapófogók könnyítették meg a doktor munkáját. A célszerű praktikum úgy kívánta, hogy az ilyen műtéteket rögtön a ravatalozóban végezzék el. Hihetetlen, ám Jacques felépült a műtétből, a király pedig ígéretéhez híven szabadon bocsátatta. Így szabadult meg 1474-ben a pontoise-i Jacques le Boutonnier a vesekőtől, s menekült meg egyben a kötéltől. Később – mint ahogy ezt máig emlegetik a körületben – a helyhez fűződő hálatelt érzésből ingyenes szolgálatként elvállalta a ravatalozó, majd később az egész temető gondnokságát.

A temetőgondnokok már akkoriban is rengeteget ittak, Jakabunk pedig különösen sok flamand sert fogyasztott, már csak azért is, hogy elkerülje az újabb kőképződéseket. Mint mesélik, a rue de la Harpe egyik csapszékében törzshelye volt, és nyolcvan évesen is szerelmével üldözte a dalmos csaplárosnét. Talán számításba vette azt a körülményt, hogy a kissé dülöngélő járású csaplárosok általában nem szoktak súlyos bárdokat suhogtatni, viszont a nap bármely szakában képesek szundítani egyet...

Am ne gondoljunk semmi rosszra! Nézzük inkább el neki a korhelykedést, és a szép csaplárosné iránti vonzalmáért se ítéljük el nagyon! Megszenvedett azért, hogy öreg korára ártatlan illúziókba ringassa magát, ebben lelje örömét.

1991. ősz, 2013. tél

Róka és rigó

Merlin először a Graendyr-patak hídjánál találkozott Ulfiánával egy május végi napon. Vibrált a meleg levegő, virágszőnyeg volt a rét. Váltottak néhány udvarias szót, majd ezután ez többször is megismétlődött – s hogy, hogy nem, mindig ugyanazon a napon, ugyanabban az órában.

Egyszer aztán Merlin feketerigó képében üldögélt a híd korlátján, a tollazata azonban furcsa módon kékes árnyalatúra sikerült. Bizony, izgult egy kicsit a találkozás előtt. Nézelődött, forgolódott, de nem látott senkit. Egy darabig észre sem vette, hogy nem messze, egy bokor tövében egy kis rókalány üldögél és őt figyeli, aztán pedig az sem tűnt föl neki, hogy a szőre itt-ott sötét egy kicsit. Gyanakodva méregették egymást. „Ha ő az, akkor elég sok mindent tud már” – gondolta Merlin, s örömmel nyugtázta, hogy a kis róka sem látszik teljesen nyugodtnak.

– Aki át tud alakulni rókává, az bizonyára többet is tud – fütyörészett neki egy kötekedő, de kedves daltamot.

– Hát igen. Te fekete vagy, én vörös – válaszolt emberi hangon a róka. – De ennek nincs jelentősége. Most te tudsz többet: tudsz repülni, legalább is ebben a formádban. Én viszont nem tudok.

– Legalább is ebben a formádban.

– Köszönöm. Nem tételezel föl rólam túl sokat?

– Valóban, elég sokat tudunk mind a ketten, kis eltérések nem számítanak. Van azonban köztünk lényegesebb különbség is, sajnos.

– Mi volna az?

- Hát, szóval... te fiatal vagy, én meg nagyon idős. Nem is különbség, inkább ellentét az, ami köztünk feszül. Elárulhatom: száz éves vagyok.

- Nem baj az, az ellentétek állítólag vonzzák egymást.

- Köszönöm. De ez az igazság is csak mérsékelten érvényes, hiszen az ellenkezője is igaz lehet.

- Hogyhogy?

- Biztosan tudod, hogy - ahogy mondják - hasonló a hasonlónak örül. Mi pedig...

- Hát hiszen hasonlóság is van ám köztünk!

- Igen? És mi volna az?

- A varázslás tudománya, bár az eszközeink egészen mások. Te szóval élsz...

- ...te meg énekkel. A múltkor énekhangot sodort felém a szél. Csak te lehettél. Búvölsz persze pillanattal, mozdulattal is. Érdekelnek az eszközeid: bemutatnál egy-két varázslatot? Ne félj, nem kell, hogy be is avass a titkaidba.

- Jól van, mutatok neked valamit, aminek a titkát akkor sem tudnád kilesni, ha ez volna a célod. Bár, ki tudja, elég tapasztalt vagy. Lehet, hogy sejtetted a titkomat.

Amint kiejtette az utolsó szót, eltűnt a kis róka, s az ismerős leányka állt a patakparton. Kibújt vékony ruhácskájából, hátrapillantott és lassan megmártózott a vízben. Élvezettel csapkodta a habokat, sikongva kacagott közben, majd fröcskölni kezdte a hídkorlátot. A rigó erre felröppent, ő pedig a partra ugrott, és gyorsan magára kapta az ingecskéjét.

A túlsó parton ott várt Merlin. Hirtelen őszült volna meg ilyen látványosan? Botjára támaszkodva néhány tétova lépést tett a híd felé.

- Nem tudom, mi történt velem - motyogta. - Az előbb elszédültem egy kicsit. Még szerencse, hogy zuhanás közben nem felejtettem el a varázsszót, amely visszaadja - igaz, nem a fiatalabb, hanem - a valódi külsőmet. Olyan gyors voltál, hogy nem maradt már időm a fiatalító varázsigére. Mindenesetre szégyen lett volna, ha a vízbe esem. A rigóknak nincs nagy tehetségük az úszáshoz. Hal lett volna belőlem vagy sikló, igaz, hogy csak pár pillanatra, de ennek még a gondolatától is borsózik a hátam. Ha megkérhetlek, maradj most már te is így, igazi emberi formában.

- Biztos vagy abban, hogy ez az igazi formám?

- Biztos. Hisz ennél fiatalabb nem lehetnél az adott helyzetben. Olyan nőt pedig még nem láttam, aki hajlandó volna idősebbé formázni magát. Különösen nem egy ilyen... hogy is mondjam... vénség kedvéért.

- Na jó. Egyébként, végül is szerencse, hogy megszedültél egy kicsit! Különben az is eszedbe juthatott volna, hogy felkapd a réklimet és felröppenj vele egy fatetejére, hogy aztán onnan leskelődj. Valld be, hogy átsuhant rajtad egy ilyen tréfás szándék!

- Átsuhant vagy sem, nem lett volna semmi értelme. A végén még visszaváltoztál volna rókává, vagy valami aprócska jószággá, mondjuk katicabogárrá, vagy szitakötővé.

- Sajnálta volna?

- Nagyon.

Kis csönd támadt, de ez egyiküket sem feszélyezte. Sőt, volt ebben valami megnyugtató. Ilyenkor születik meg az emberben a bizalom a másik iránt.

- Egy valamit azért még mindig nem tudok, jó

Merlin! Olyan tudomány ez, amelyben viszont te járatos vagy. Félek is tőled ezért egy kicsit, bár velem aligha tudnál elbánni.

- Mi volna az?

- Másokat átalakítani.

- Érdekes. Tény, hogy másokat még csak át tudok alakítani valahogy. De...

- De...?

- De magamat átalakítani képtelen vagyok.

- De hisz hol feketerigó vagy, hol meg fehér szarvas. Ezer formában tudsz megjelenni. Ha akarnád, most is át tudnál alakulni párduccá, oroszlánná, ki tudja, még mivé, hogy halálra rémíts.

- Jaj, ne tégy úgy, mintha nem értenéd! Legbelül vagyok képtelen megváltozni.

- Mire gondolsz?

- Sok mindenben megváltoztam csak úgy magamtól. Mikor kicsi voltam, nem szerettem bizonyos ételeket, amelyekért ma lelkesedem. Másokat meg szerettem, ma rájuk sem tudok nézni. Van néhány nő, aki hajdan érdekelt, ma hidegen hagynak, ha ugyan nem idegenkedem tőlük. Arról azonban nem tudok leszokni - pedig törekszem erre - hogy ne fantáziáljak, többnyire álmomban, többnyire nőkről.

- Gondolom, fiatalokról?

- Ó nem, dehogy. Nem nagyon tudnám meghatározni, vagy kitalálni az életkorukat. A legszívesebben azt mondanám, hogy kortalanok. Bár, hozzám képest persze mind fiatal. Hogy kik ezek, az végül is mindegy, hisz úgyis mindig tündérekről van szó. Nem tehetek róla - ez már csak így van.

- Honnan tudod, hogy tündérek?

– Olyan ártatlanok! Olyan kedvesen öntudatlanok! Hiszen egy igazi tündér nem is tudhatja, hogy az.

– És rólam mit tartasz?

– Tündér vagy te is.

– Nem varázsló?

– A kettő nem zárja ki egymást.

– Honnan tudod ezt?

– Onnan, hogy elvarázsoltál. Külsőre nem alakítottál át, „csak” elvarázsoltál, legbelül. Tudtad, milyen bűvös hatással leszel rám, s ezzel vége a meddő fantáziáknak. Ha rád gondolk, vagy veled álmodom majd, az már készülődés lesz egy hosszabb útra.

– Hogy értsem ezt?

– Tényleg száz éves vagyok már, és fáradt. Ne lepődj meg, ha egyszer azt kérem majd tőled: engedd, hogy a fejemet az öledbe hajtsam. Várd meg akkor, amíg elalszom. Ejtsd ki a szót, amelyre megtanítalak, s az öledben csak egy kiszáradt fakéreg marad. Dobd a tűzbe. Fürödj aztán meg. Engedd, hadd sodorjon a gyönyös patak, míg haza nem érsz a tó mélyén rejtőző palotádba.

Mennyi idő telt el ezután? Talán csak néhány perc. De ezalatt többször is lenyugodott, és fölkelte a nap. Robogott pályáján, hogy aztán a csillagos égen újra meg újra egymást kergessék a galaxisok.

A hosszú csöndet Ulfiána törte meg.

– Hol is hagytuk abba múltkori, vagy előbbi beszélgetésünket?

– A víz alatti palotádnál.

– Akkor jövök fel onnan, amikor akarok, de nem ezért nem leszek magányos.

- Hanem?

- Azért nem, mert te úgyis ott leszel mindenütt, ahol a természet szólal meg, ahol lüktet a vágy és árad a sóvárgás. A tó mélyén is meghallom a hangodat, s megtalálom a módját, hogy válaszoljak. Te sem maradsz magadra.

- A Természet a legnagyobb, sőt az egyetlen varázsló. Hozzá képest mindannyian bűvészek, csalók, szemfényvesztők vagyunk, most még én is. Csak te nem. Neked nem kell már sokat tanulnod. És utolsó átalakulásom után nekem sem.

Ulfiána arcoskája átszellemült.

- Még a rossz időjárás is szép lesz! Amikor fagyos téli éjjelen sikoltozva füttyül a szél a kéményben: „Merlin jajveszékel”, mondják majd a breton parasztok a briziljani erdő környékén. Amikor zúgó viharban recsegtve hajladoznak, nyögnek a fák: „Merlin panaszkodik”, suttojják a Carreg Hir köves fennsíkján a babonás öregasszonyok, és összehúzzák magukon a vastag, kötött kendőt. Csak én fogadom majd örömmel ezt a ferge-
teges hangversenyt!

- És amikor tavaszi estéken füttyörészni kezdenek a rigók, megárad a patak, és locsog a víz a malomkeréken: „Merlin dudorászik és énekel túlvilági nyelven. A vén imposztor biztosan a vizitündéreket szórakoztatja”, gondolja majd mosolyogva a molnár, s nyitva hagyja a malom kis ablakát a fölső szinten.

Elmosolyodott ő is, majd hirtelen viharos jókedve támadt. Nevetett, kacagott fékezhetetlenül. Még a könnyei is potyogtak.

Egy ismeretlenhez

Le-föl jársz-kelsz álmaimban, otthonosan mozogsz; lámpát gyújtasz, majd eloltod, kávéfőzőt, hozzá tejet melegítesz. Zuhanyozol, elhúzkod a függönyt, aztán ismét félrehúzkod. Néha csak azt hallok, ahogy teszel-veszel, máskor szólsz is, elmosódó, halk szavakat. Látom olykor árnyékokat a falon elsuhanni. Párnám fölött mintha az illatod lebegne, visszanézel rám a párás tükörből egy pillanatra, végül elillansz anélkül, hogy láthattalak volna szemből is. Máskor csak egy aprósággal álmodom: kis tükörrel, fésűvel, vagy tollal, ceruzával, s tudom, ez a tied. Vagy megyek valahová, mindegy, hogy hová, mert tudom, hogy ott vagy; úton vagyok, és tudom, hogy vársz, kávéfőzőt, hozzá tejet melegítesz, és nézhetem majd, amint zuhanyozol, nem húzod el a függönyt, hadd lássam, amint a víz leperreg a válladon.

2006

A zarándok

Későre járt már, a petróleumlámpával bíbelődtünk, amikor beállított. A hegyen túlról jött talán, a Sarvaly-erdő felől, a képesfa előtt elhaladó zarándokúton. Leült a verandán (így hívtuk a házhoz épített, fedett kis kőteraszt), elővett a tarisznyájából egy kenyérdarabot, bicskája hegyére tűzve evett hozzá néhány falat szalonnát. Hoztunk neki egy kisüveg bort, férfiembernek való száraz vöröset. Amikor megeredt a nyelve, a *Családi kör* jutott eszembe: mesélt a háborúról, a frontról, a fogságról, a kitelepítésekről; szökésről, bujkálásról, árulásról; mesélt a családjáról, gyerekkoráról, szerelmeiről, csalódásairól;

vándorévekről, lázadásokról, bűnhődésről. Hol sírt, hol nevetett, s csak mesélt, mesélt. Néha szünetet tartott, dudorászott. Eleinte még ültében is a botjára támaszkodott, aztán hol letette, hol kezébe vette. Ahogy föloldódott, szinte megfiatalodott; azon sem csodálkoztam volna, ha a botja kivirágzik.

Majd hirtelen fölállt, mint aki máris indul.

„Maradj itt éjszakára” – kérleltük. „Érezd itthon magad, hisz itthon vagy. Minden van itt, amit csak kívánhatsz: körös-körül a kertben szőlő, dió, gesztenye. Bor is van még itthon... Langyos lesz az éjszaka, megágyazunk neked itt kinn, a verandán.”

„Lenn: ott lenn, ahol a völgy kitárul! – kiáltotta – a tisztáson, a kútnál, ott aludnék: az álmaim erdejében! Várnak rám! Varázslatok órája ez, és el nem mondható vágyaké.”

Közben följött a hold, s a varázslat elkezdődött. A kék zuhatag lassan hullámozott, a sugarak összefonódtak, majd kibomlottak. Fényes körök, buborékok gurultak le és kavargtak fölfelé. Nevetgélés, kacarászás hallatszott, mint amikor tündérek kergetőznek: sikongva, visongva fogócskáztak a levegőben, egyiknek-másiknak meg-meglegyintett a szoknyácskája, amint elsuhant mellettünk. A csillagok lüktetni kezdtek; az égi képek megmozdultak: a Göncölszekér odébbgördült, a Korona megbillent, a Fiastyúk csibéi szétrebbentek, mert megrázta sörényét az Oroszlán. Az istennő, Vénusz pedig a Bika hátán lovagolva gyönyörködött kis tanítványainak a játékában, majd leereszkedett a magasból, csábosan végiglépkedett a verandán, egy pillanatra megállt, felénk fordult, s mindkét karját felemelve kontyba kötötte a haját. Nem törődve azzal, hogy közben szétbomlik s lecsúszik róla

káprázatból szótt ruhája, leszaladt a kertbe, és eltűnt a völgy mélyén, a Tarpa-kút közelében.

A zarándok néhány lépést tett utána. „Gyere vissza, vándor, gyere, dúdolg, mesélj még! Énekelj valamit, zarándok” – kértük. És a zarándok énekelni kezdett. Szaggatott, mély, ziháló ének volt, vagy inkább sóhajokkal kísért rekedt fohász, és ígész, egyhangú ráolvasás egy teljesen ismeretlen nyelven, amely mintha nem is földi eredetű lett volna, mély torokhangokkal, le-föl sikló dallamhangsúlyokkal. Hol a magánhangzók fuvolaszó-lója, hol a mássalhangzók recsegő torlódása és az ezt követő, hosszan elnyújtott szótagok búvöltek el. Néha megállt pár pillanatra, s fülelt: kap-e választ a messze-ségből.

Hirtelen abbahagyta, fölállt, fejére csapta a sapkáját, s elindult. „Lemegyek hozzá. Utána kell, hogy vigyem a ruháját.” – „Ugyan, hagyd! Hogy adod át? Mit mondasz majd neki?” Szégyenlősen, kisfiúsan elmosolyodott: „Majd csak szót értünk valahogy.”

Nehezen aludtam el, sokat forgolódtam álmomban.

„Holtan találtak egy embert lenn, a kútnál” – mondta másnap Cziffer bácsi, a szomszéd. „Szegény ember lehetett, üres volt a tarisznyája. Csak egy papírdarab volt benne, rajta néhány sor valami ismeretlen írással, azt mondják, nagyon szép, indázó betűkkel. Női írás lehet, és mintha valami erő áradna belőle: az ember nem tudja levenni róla a szemét. A postás, aki rátalált a halottra, nem is vele törődött, csak az írást nézte. Megszólalni is alig tudott, amikor bement a községházára, jelenteni az esetet.”

Az árnyék

Délelőtt dolgoztam, szócikket szerkesztettem a számítógépemen, ebéd után aludtam fél órát. Délután pedig, inkább csak azért, hogy történjen valami, átmentem a szomszéd faluba, a Torma-boltba. Bort vettem, meg sajtot.

Szeretem ezt a vidéket, néha nagyokat kerülök erre: ott hagyom az autót valahol, aztán gyalog folytatom az utat, hol fényképezőgéppel, hol anélkül. Kerülök egyet most is, mielőtt hazamennék. A Bándi mező fölött párafoszlányok lebegnek, ezekből lesz majd estére a Pujda-patak túloldalán, a hajdani láposon a vékony paplanként elterülő köd, amelyből segítségért esedezve nyúlik föl a sok faág. Már most is furcsa látványt nyújt a fásor, az éger és a kőris a fűrtökben rájuk csimpaszkodó fagyönggyel s a fölöttük keringő varjakkal. Távolabb egy vadmadár köröz, a rikoltása idáig hallatszik.

Már előre örülök a vacsorának, a sajt mellé majd elropogtatok néhány szem mogyorót. Jól fog esni rá egy-két pohár száraz kékoportó. Attól jó kedvem lesz. Az utóbbi időben jól érzem magam, nincsen semmi bajom: nem zúg a fülem, normális a vérnyomásom, most mégis bujkál bennem valami szomorúság. Vagy előérzet? Az ereszkedő köd miatt? Az éger és a kőris pamacsai, vagy a magasban hol elhaló, hol felvijjogó rikoltozás miatt? Hol olvastam valami hasonlót? Jó lesz hazasietni, hogy még sötétedés előtt fölvgjam a tűzifát. Hidegek már az éjszakák, be kell fűteni. Fönn a domboldalon, az udvaromon még süt a nap ilyenkor, s jár a szél. Onnan fönről még nyári alkonyatkor is gyakran olyan a völgyben ülő köd, mintha víztükör volna.

Miután hazaértem, teszek-veszek, előkeresek egy nagyobb tőkét a favágáshoz. A faskamrának kinevezett rozzant fészker ajtaján még bevilágít a lenyugvó, október végi nap. Szinte megijedek, amikor benn a fészkerben is fölemeli valaki a fejszét – pont abban a pillanatban, amikor én, de aztán rájövök, hogy csak az árnyékom.

A nagy hasábokat már szétvágtam, a kisebbeket kell még baltával tovább aprítanom, szűk a vaskályha torka és a túl nagy fadarabok nem férnének be rajta. Oda-odasandítok az árnyékomra. Akkurátusan dolgozik ő is. Ott ül a sámliján és aprítja a tűzifát. Hogy mire kell neki, nem tudom – hiszen, végül is, az árnyak nem fáznak. Nehézkesen mozog, szinte hallani, amint szuszog. Szegény. Milyen jó, hogy én még ilyen frissen forgatom a fejszét, fűrgén hajladozok az újabb tuskók után. Csak hadd szuszogjon, felőlem nyöghet is – engem nem zavar. Meg-megállok azért én is, fújtatok, pihenek egy pillanatra. De nicsak, az ott meg mintha tovább dolgozna egy kicsit. Mindegy no, nekem is van még egy rakás aprítanivalóm, folytassuk, törődjünk inkább ezzel. Most meg mintha ő pihenne. Még meg is törli a homlokát. Persze. Mint én az előbb. Aztán fölemelkedik, igazít a sámliján.

S ekkor tényleg megijedtem: hiszen én nem fészkelődtem ennyit, nem igazgattam a sámlimat magam alatt – egy ültőhelyemben vágtam föl eddig az összes gyújtósna valót. Na, megállj csak, gondoltam. Majd rajta tartom a szemem. S attól kezdve össze-vissza mozdulatokra ragadtattam magam: fölemeltem a karom – ő dolgozott tovább. Oldalra hajoltam – erre ő tüsszentett egyet. Mozdulatlanul, csöndben lestem – ekkor vakargatni kezdte a füle tövét. Egyszerre volt mindez nevetséges és nyugtalanító. Szúrta az orromat a por és a fafor-

gács illata, s amikor tüsszentettem, láttam, hogy amaz meg, ott a fészkerben, összerendezzen.

Hirtelen elegem lett az egész játékból. Fölálltam, eldobtam a baltát, s odaugrottam elé. Riadtan ugrott föl ő is, hátrább lépett, mintha védekezne; rémülten, mégis fenyegetően meredt rám. Borzongás futott át rajtam, majd hátraléptem én is, felnevettem, s ugyanakkor meg is sajnáltam kissé, amiért megijedt. Egy darabig tétovázott, még nyugtázta egy békülékeny mozdulatomat, majd lassan elenyészett, pedig szemben velem, a Váradtető mögött még nem is ment le a nap.

2006

„Hajnali szép csillag”

Az amatőr csillagászklubok az idén különösen kiadós-nak ígérték az augusztus eleji csillaghullást. Az északkelet felől hagyományosan záporozó Perszeidákban azon-
ban alig vettem észre valamit, talán még annyit sem, mint máskor. Még július végén viszont óriási tűzgömböt láttunk a vállusi tornácról. Utoljára kisgyerek koromban tűnt föl hasonló Szatymazon, Gyurka bácsiék kertje fölött. Akkor mintha a telihold süvített volna át az égen. Emlékszem, mennyire megijedtem: ha a Hold lezuhanhat, megtörténhet ez a Nappal is, és akkor mi lesz? Az ott nagyobb volt a mostaninál, ez viszont fényesebben izzott, s végül fölrobbant.

– És azt tudjátok-e, hogy épp most milyen óriási a Mars? A napokban egyszer éjfél után, fél egy tájban autóztam haza, egy pillanatra megálltam a Hosszúberki kapunál, hogy visszanézzek a völgy felé – s ő ott vörös-lött sötéten a Szent Donát-kápolna fölött. Közben Fo-

nyódon is túl, a látóhatár alján, hosszú villámok fénye lobbant föl és futott át keletől nyugatig. Vajon mit jelent ez?

– Kérdés, hogy jelent-e valamit. Csak azért, mert egy jelenség ritka, vagy rendkívüli, még nem kell jelentést tulajdonítanunk neki.

– De én érzem, hogy ennek most volt, illetve van valami jelentése.

– A számodra biztosan van. Persze, lehet, hogy jelent valamit általában is. Mire gondolsz? Jóra? Rosszra?

– Magam sem tudom. Mindez olyan bizonytalan.

– S ez a bizonytalanság szorongással jár, ugye?

– Igen.

– Akkor neked mégiscsak valami rosszat jelent az óriási, vörös Mars. Hiszen ő az ókor óta a hadisten maga.

– Háborút jelent?

– Ki tudja? Lehet, hogy csak veszekedést, perpatvart. Elég sűrűn nézegetem az égbolt térképét, a planiszféramat, rajta az átlátszó, forgatható koronggal, gyakran nyitom ki a csillagászati programomat is. Úgy tudom, hogy augusztus közepén fél egy körül a Mars még nincs a látóhatár fölött. Hajnali négy óra tájban van az észak-keleti égbolt alján, de még tiszta időben is alig látható, egyrészt az állandó pára miatt, másrészt pedig azért, mert amúgy is igen gyenge ilyenkor a fénye. De lehet, hogy rosszul emlékszem. Különben is, nem kell mindjárt a legrosszabbra gondolni. Lehet, hogy csak felizgatta megint valami ezt a heves vérű istent. Emellett szerelmes természetű is volt: egyszer állítólag magával Vénusszal esett szerelembe. Homérosz meséli el, hogy a féltékeny férj, Héphaisztosz láncokból hálót kovácsolt alvilági műhelyében, s rajtakapván őket, úgy zuhintotta

rájuk a hálót, hogy moccanni sem tudtak, majd össze-
csődítette az isteneket, akik jót mulattak a pórul járt pá-
ron. Az is lehet, hogy a hadisten még mindig emiatt pi-
ronkodik.

„Vajon miért nem akartam elárulni neki, hogy a
Jupitert látta? A második legfényesebb bolygó augusztus
közepén a Kos jegyében mozog, este fél tíz körül kel, de
az ég aljának párái, felhői miatt még alig látszik. Éjfél
után fél egy, egy körül viszont már elég magasán jár,
elég erős, de a légköri porok, szennyeződések miatt bi-
zony elég vöröses. Bezzeg hajnali négykor már szinte
fehéren vakít, ebben az órában sokan a Vénusszal té-
vesztik össze.

Nem akartam okoskodni, tudálékoskodni. Végül
is, ha valamiben ezért vagy azért hiszünk, akkor az a
lélek számára úgy is van: ilyen vagy olyan valóság.
Mondjam el, hogy én is a Vénusszal tévesztettem össze a
Jupitert, már többször is? És kell nekem ezután egy elné-
ző mosoly, egy »lélektani« magyarázat? Meséljem el,
hogy engem milyen megilletődés fogott el, amikor egy-
szer egy téli hajnalon, a tengerparton megpillantottam a
felkelő Vénuszt fényesen ragyogó dicsőségében? És vall-
jam be, hogy még ma is mindig fölsóhajtok, ha észreve-
szem az alkonyati égen az Esthajnalcsillagot, a Tengerjá-
rók Szép Csillagát?”

2011

Varázslatok völgye

A közelünkben néhány 400 méter fölötti hegytető is
emelkedik. Télen, ha Keszthelyen esik, itt fönn mindig
havazik. A völgy peremén vagyunk, félig már benn a
Keszthelyi hegységben. Magas dombok fogják közre a

völgyet, melynek keleti bejárata, sok kanyargó kaptató után, a Hosszúberki kapu. Nyugatról nyitottabb a táj, ám hajdanán errefelé nehezen járható mocsaras, tocsogós rétek nyúltak el.

Két világ él itt együtt: a valóságé és a képzeleté. A magasból, repülőgépről nézve úgy rajzolódnak ki a tágabb környék hegyei, mintha ez a völgy, közepén a Kerítő dombbal, egy álmában is buja, hátán fekvő óriásaszony hullámzó öle volna. A babonás vidékeknek, a furcsa, régi történetek, mesék, csodák helyszíneinek mindig sajátos a varázsa, de ez itt lenyűgözi az embert az erejével. Ősszel ezt az illúziót a Kú orra alatti szőlők és gyümölcsösök illata mámorossá fokozza.

Különös táj, különös vidék. Erős, de mégis csodálatosan tiszta a levegője hála a körös-körül elterülő erdőknek. A tágabb értelemben vett atmoszférát az évszázadok emlékei és rejtélyei teszik bódítóvá. A Hamudombon talált római cserepek, téglák, a Pusztatemető középkori fibulái, a Mulató-domb mögötti zug kusza indái közt lapuló, málladozó ódon zsidó sírkövek, s a közeli pálos kolostor romjai: megannyi titok. Útszéli kereszttek, kutak, barlangok, források, mindegyikhez legenda fűződik: kegyetlenül hideg téli éjjelen a Fagyos keresztnél jéggé dermedt imádkozó vándor, csodás gyógyulás a Tarpa-kútnál, szerelmi bánatában világgá ment leány, pandúrok elől rejtőzködő betyár, eszelős vénaszonynak halála után még hónapokig a lápon kószáló kísértete, a Sümegre vezető út elején a „mocsollás” a fölötté táncoló lidércfényekkel, s a Pujda patak előtt, a Bándi mezőn a férfiakat alkonyat után foglyul ejtő boszorkánykörök, a patakon túl pedig a tatárhalmok. Ördögszántotta hegyoldal egymásra szórt hatalmas bazalt-

tömbökkel. A „zöldjáger” dobálózott volna itt? A zöldkalapos, zord vadász, aki emberekre vadászik farkasaival, s aki „a küeket hajigálja”? Néha fölzendül a telkem végében a hegyoldal, mintha tucatnyi farkas üvöltését, csaholását verné felém a visszhang, holott csak egy ártatlan kiskutya vakkantott álmában, valamelyik háznál lenn a Csetény patak túloldalán.

Máskor meg a vihogómanó örült kacaját hallani az erdőből. Tőle egyszer tényleg megijedtem. Györök felől autóztam haza az erdőn át késő éjjel. A bűdöskúti elágazás után már jó az út, ezért kicsit gyorsítottam. Egyszer csak ott állt a reflektorfényben, az út közepén, még elég messze. Megálltam. „Istenem, csak most le ne álljon a motor, csak most el ne menjen a világítás!” Villogtatam a fényszórókat, dudáltam is, üresjáratban ráléptem a gázpedálra. A manó csak állt és bámult. Megnyugodva láttam, hogy alig nagyobb egy kisgyereknél, ugyanakkor furcsa volt, hogy két karja a földig ér. Tömzsi testén bozontos, nagy fej ült. Megborzongtam. „Nem várhatok reggelig” – hirtelen felgyorsulva úgy tettem, mint aki elüti, lesz, ami lesz. Ekkor rikoltó, éles hangot adott ki, felröppent és hatalmas szárnycsapásokkal a magasba emelkedett a ritkás lombokat verdesve. Gúnyos, fuldokló, hisztérikus vihogás hallatszott föntről, majd lassan elenyészett.

Jóval később jutott csak eszembe, hogy a Zord Vadász a germán mondák Wotanja, a vihogómanó pedig a hol óriás, hol törpe trollok rokona. Ezek a hiedelmek, mondák a török vész utáni betelepülők emlékét is őrzik. Egy részük állítólag a mesebeli burkusok földjéről érkezett ide.

A tornácon, éjjel

Szeretek itt hosszan üldögegni. A fügefafa mögött a lámpa magához vonzza a szúnyogokat, a konyhában sokáig világitathatunk. Éjfél tájban az udvaron különös neszek, óvatos motozások hallatszanak: itt sűn szuszog, ott menyét oson tova, az erdő felé pedig a pára tompítja a baglyok rikoltásait. A tücskök koncertje és az őszibogár szólója után a távoli forrás körül lassan hangol már a békazenekar. Ha most néhány percre elbóbiskolok, s egy hirtelen beálló csöndre kipihenten ébredek, azt sem bánom majd, hogy messze még a hajnal.

2015–2016

Szeptember, hetvenötödször

Vegyes hangulatok közt telt el a nyár, olyan volt, amilyen az időjárás. Nem történt semmi érdekes, semmi emlékezetes. Baráti találkozók maradtak el – ki ezért, ki azért maradt otthon; nem volt strand, kártyaparti a stégen, sült hal és nagyfröccs, nem voltak gyöngyöző korsó sörök alkonyatkor, sem a parton, a platánok árnyékában, sem otthon, a diófa alatt. És hallgattak a tücskök.

Hallgatnak most is, szeptember elején. Talán ők is félnek, ki tudja, mitől.

Én nem félek, legalább is magam miatt nem, csak elszomorít, hogy akit s amit féltek, annak érdekében ritkán tudok tenni valamit. Figyelek azért, szemlélődöm, és fülelek, hátha a nappali zajban egyszer csak rázendít egy rigó, vagy estefelé megszólal a tücsök, valahol.

2016

Az elrejtett kavics

Az év végén, az új év küszöbén kit ne érdekelne különösen a jövő? A jóslatok, babonák? Én a jóslatokban nem nagyon hiszek, de hogy ne volnék babonás, azt nem állíthatom.

Mindenkinek vannak saját kis babonái. Sőt rítusai, varázstechnikái is. Én például kisiú koromban találtam egyszer a szatymazi homokban, a diófa alatt, egy jókora, gyönyörű kavicsot, inkább sima követ, melyen néhány titokzatos, kalligrafikus jelet, rajzolatot is ki lehetett venni. Becsomagolva egy dobozba tettem, s fölvittem a padlásra. Eldugtam egy gerenda mögé, hogy senki meg ne találhassa. Mert ez az én titkom.

Éveken át fölmásztam egyszer-egyszer hozzá, hogy ránézzek. Mindig ott volt. A tető cserepezésekor is ott rejtőzött, a 80-as években. Aztán lassan megfeledkeztem róla. Akkor sem jutott eszembe, amikor pár éve eladtuk Szatymazt, ám biztosan tudom, hogy most is ott lapul, csak nem igényli már, hogy fölkeressem. Felnőtt közben ő is.

2017–2018

Tétova óra

Kisiú korom emlékezetes koncertje volt a jegenyék susogása esténként Szatymazon, a szomszéd kutya felelgető vakkantásai és társalgásuk a holdvilággal; a tolató mozdonyok üresjáratának tompa lüktetése az állomás felől, s nyári éjszakákon a távolodó vonatok elhaló dobozása. A közeledő mennydörgések, az őszi eső monotóniája, a kályha duruzsolása. És a sűrű hó sóhajtásai.

Ki dúdolt a kéményben meséket is ilyenkor, tétova órákon? S miféle kósza szellem járkál körülöttem, és játszik velem néha még ma is?

2018

Buszmegálló, éjjel

Késő éjjel kinézek az ablakon: sehol egy lélek. Nem tudok elaludni, olvasni próbálok. Hajnalban fölkelek, megint az ablakhoz megyek, hogy megnézzem a hőmérőt. Nagyon hideg van. Egyszer csak észreveszek egy tántorgó, támolygó lányt a buszmegállóban. Egyedül van. Jólöltözöttnek látszik: könnyű kabátka, kezitáska. Megpróbálja a menetrendet sillabizálni a gyöngye világításban. Fázik, látszik, hogy didereg. Aztán sírva fakad, leül a padra s egy nagy, fehér zsebkendővel törölgeti a szemét. Végül már keservesen zokog, rázkódik a válla. Ha meleg holmit vinnék le neki, nem értené, félreérthetné.

Leszállnék hozzá, ha most valami lajtorját bocsátana az ablakom alá a hold! Lentről nézve egy ilyen létra bizonyára az égig ér. Ezen ereszkednek alá, ezen látogatnak meg halott szeretteink, hogy elsuttogják vigasztaló meséiket. Ha leszállnék hozzá, megérezné, hogy jót akarok. „Aki sír, annak igaza van” – mondanám, de nem szólok. Amikor leülök mellé, ártatlan tekintettel néz rám, és mosolyában ott a köszönet. Kislányok néznek így rád a régi idők megfakult fényképein, hajas babával a karjukon.

Nem hagyhattam egyedül, az ablakból figyeltem, hátha egy taxi fölveszi. S most, az első buszok után itt ülök az ágyam szélén, szégyenkezve és még mindig nyugtalanul. Kár, hogy a hold nem segített. Legalább egy jó szót kapott volna tőlem ez a lány.

Az idegen

A túloldalról integet, és előre siet, hogy megvárjon a sarkon. Csak azért is a másik irányba indulok el, egy kávézó felé. Fizetek, leülnek a csészémmel, s akkor veszem észre, hogy ő már ott ül az asztalomnál. „Tudja mit? Legyen a magáé” – tolom elé a kávémat, de ekkor már nincs ott senki. Aztán a tükörben mögém kerül. Megfordulok, méregetjük egymást egy-két pillanatig, majd legyint, s eltűnik. Igaz is: minek sietni? Az idő neki dolgozik, s ő várhat akármeddig. Neki mindegy.

2013

Evilági purgatórium

Régi romok körül kószálok éjjel, várva, hogy a hold előbukkanjon végre a felhők mögül, mert a falak csak holdfényben látszanak. Tudom, ha megpillantom az elhagyott kolostort, titkok tanúja leszek. A hajdani kerengőudvaron megvan még a kiszáradt klastromkút, melynek a mélyére hosszú lépcső visz le. A környékeliek úgy hívják: az ördög kútja, vagy büdöskút – súlyosabb itt a levegő, mint odébb, a tisztáson.

Az erdő is csöndben vár, a hó terhe alatt nyög csak egy-egy ág. Mikor végre előbújik a hold, hosszú, fényes országút nyílik meg a látóhatár felé. A falmaradványok mögül, leomlott oszlopok közül, a romok alól szálni való sereg verődik össze, s lassan elindul a gyötrelmek és a nyomorúság bugyraiból az ezüstös úton tántorogva, vánszorogva. Koldusok foszladozó rongyaikban, tehetetlen bénák, szerencsétlen rokkantak és nyomorékok, nagybetegek. A búskomorak közt sok az ismerős,

vonulnak ők is lehajtott fejjel, örök késlekedők, leszakadók.

Vannak a tömegben eszelősök is, akik botjukkal, mankójukkal hadonásznak, van, aki őrjöngve rikácsol, aki hörögve röhög, köpködve káromkodik, mások egyhangú imáikat mormolják, egy-két holdkóros a kiálló köveken próbál pipiskedni széttárt karokkal. Mindegyik jajongja, zokogja, üvöltve panaszolja a baját. Mindez lassan fáradt zsolozsmává enyhül. Nincs benne értelem, mégis részvétet kelt. Kisebb vétkeikért néhányan megbűnhődtek már, s most itt lépdelnek tovább, tétován. Sokan pedig csak a sors szeszélyéből sodródtak ide, talán mások helyett.

2013

Régi Ádventek

Manapság már kislányok is ugrabugrálhatnak, krampuszkodhatnak a Mikulás körül, a Mikulás nénikre, a Télanyókra azonban még jó darabig várni kell. Nem baj. Akad ugyan néhány Jégkirálynő – ők nem a kedvenceim. Szerencsére velük ritkán találkozni. Legjobb dolga a trojkán szánkázó, kék vagy piros ruhás orosz Gyed Moroznak van! Őt irigylem, mert a segítője nem más, mint Sznyegurocska, Hópelyhecske, egyesek szerint az unokája, mások szerint tündér, fehér szőrmével bélelt, csilagpártás, zúzmara lepte koronával. Egyik általános iskolai oroszkönyvünkben ott szerepeltek egy év végi olvasmányban csupa jó gyerek között, de mi tudtuk, hogy ez a Télapó nem azonos a Mikulással, s a karácsonyfát sem ő hozza.

Örültem, ha Ádvent első vasárnapja november végére esett. Gyerekkoromban Erzsébet-nap körül már

esegetett valami gyér havacska. Előkerült az egyetlen téli cipőnk, amely egyszerűen csak nagyobb volt egy számmal a szokásosnál, így aztán vastag zokniban is belefért a kisebbek lába, s volt olyan év, hogy a két testvérem ugyanazt az egy pár lábbelit hordta. Gyertyaviaszt csöpgöttünk a téli cipők talpára, majd újságpapíron át alaposan belevasaltuk, nehogy a szokásosnál jobban ázzanak át, és a varrásokat, a sérüléseket, berepedt részeket disznózsírral kentük be jó vastagon a beázás ellen.

Katalinkor a konyha melletti kis kuckóból állandóan azt lestem, mikor érkezik meg végre a sűrű, nagy hó: a szánkó ott várakozott az előszobában. Ez a nap hordoz már valamit a közelgő fények otthonosságából, ígéretéből – számunkra vele kezdődtek az ünnepek. A kemény telet aztán András hozta meg, a Mikulás pedig gyakran térdig járt a hóban. Izgulhattunk, nehogy a szánkója elakadjon valahol a vastagon behavazott országúton. Az volt a szép a régi Ádventekben (Nagymama így mondta, á-val), hogy az ember szükségszerűen befelé fordult, a hó néha az utcákat is elválasztotta egymástól, telefon nem volt, és ebben a befelé fordulásban szellemiség volt: olvasgattunk, beszélgettünk, s ezt megerősítette az adventi készülődés, várakozás. A felkészülés. A szó szoros értelmében is: segítettünk Nagymamának a konyhán, és elvontabb értelemben is: az adventi házikónk bibliai idézeteit ő próbálta a számunkra értelmezni. Amióta kikereste a Károlijából, az elsőről és az utolsóról tudom, hol található. Az első a Jelenések könyvében: *„Ímé az ajtó előtt állok és zörgetek; ha valaki meghallja az én szómat és megnyitja az ajtót, bemegyek ahhoz”* (3,20). Az utolsó Zakariás sorait idézi (9,9): *„Örülj nagyon, Sionnak leánya, örvendezz, Jeruzsálem leánya! Imé, jön néked*

a te királyod. Igaz és szabadító ő; szegény és számárháton ülő.” És én szégyelltem megkérdezni, hogy a szabadító miért nem lovon jön...

Az volt a jó ezekben a gyerekkori Ádventekben, hogy a lelkeséghez meghittség társult. Szegénység volt, takarékoskodnunk kellett, egyik nap az egyik, másik nap a másik szobában fűtöttünk, a hálósobában mindig estefelé, fával. Ropogott, durrogott a tűzifa a kályhában. Én félálomban a fények libegését, táncolását figyeltem a falon vagy a mennyezeten, amikor Apu új hasábot szuszakolt be a kályha ajtaján. Ritka az ilyen élmény manapság. Hidegebb napokon elkelt az ágyban a forró vízzel töltött palack, erről Anyu, vagy apai nagymamám, Mami gondoskodott. A meghittséget ez is fokozta. Reggel aztán a házmester hólapátjának zajára ébredtünk. Semmivel sem téveszthető össze az óriási falapát hangja a járdán! Mire kinéztünk az ablakon, salakkal és hamuval volt beszórva a járda. *Készítsétek az Úrnak útját* – suhant át rajtam egyszer egy másik idézet. Nem csodavárás volt ez, hisz tudtuk, hogy igenis van csoda! Csak éppen szerettünk volna már találkozni vele. Erre várni még ma is tudunk, megtanultunk várni. Sok háznál ezért marad meg a karácsonyfa Vízkereszt után is, több hétig.

Mostanában a tél gyakran csak januárban kezdődik, amikor lassan eltűnnek a díszek, és kialszik a csillogás. De néhány ablak azért hófúvásban is meleg fénnel világít.

Kavicsok közt

Újhold

Épp, hogy aludtál egy-két órát,
 mikor hirtelen felébredsz.
 Nyugodt vagy, kipihentnek érzed magad.
 Tisztán látsz mindent.
 Nem szomorkodsz, előre nézel.
 Túl vagy már jócskán életed felén,
 ám úgy érzed: fordulóponthoz értél.
 Kidobod a sok lomot.
 Eldobod a haszontalan könyveket.
 Elengedsz a füled mellett minden locsogást.
 Legyintesz, ha bántanak.
 Keveset eszel, keveset beszélsz. Figyelsz.
 S egyszer csak elindulsz.
 Menj csak, menj:
 szűk ugyan az ösvény, de nem meredek már,
 s az újhold fénye elég.

2001. március

Toll, ecset

Maradt még a pincében épp elég borod:
 szűrj le egy-két palackot.
 Tégy a tűzre egy kis fát, ha hűvösek a hajnalok.
 Aludj keveset, ám aludj mélyen. Mozogj eleget.
 Sose bánkódj. Szemlélődj:
 legyen nálad ceruza, legyen nálad toll, ecset.

2001. március-április

Valaki

Úgy érzem néha: már mindent tudok –
 mi: hogy volt; mi lesz: hol, mikor, miért.
 Legyintek, mint ki mindent ért;
 sóhajtok, sejtven az okot.
 Ne higgy nekem. Tévedhetek.
 Ki tudja a Törvényt magát?
 Az idő mentén okok sorjáznak –
 köztük Valaki mégis rendet vág.

2001. szeptember-október

Li Taj-po, Tang-kori költő emlékének

Üldögélünk ketten: a hold meg én.
 Én itt
 tábori székemen
 somlai bort iszom,
 ő ott
 kuksol egy felhőn, s nem ihat, szegény.

Vállus, 2002

Az Út

Rejtély vagy és titok a magad számára is,
 mert te vagy a kérdés, és te vagy a válasz;
 s mert te vagy a kérdés és te vagy a válasz,
 te vagy a Mester, és te vagy a tanítvány is.
 Ha te vagy a Mester, és te vagy a tanítvány:
 az igazság benned van;
 s ha az igazság benned van:
 az Út te magad vagy.
 Az igazi Út mindig fölfelé vezet.
 A többi út elvész a párás láthatáron.

2006-2008

Fel

Felhangzik a tó felől a szemérmes békazaj,
 s a halványlila sáv távol egyre alább száll.
 Meggyújtjuk a lámpást, várunk még,
 majd lassan elindulunk: vonz egy messzi, titkos út.

Tündöklő kis pontok hálóján is túl
 fölfehérlik, fénylik és kitárul a végtelen galaktika.
 Felkiáltunk. A hang nem emberi már.
 Röptünk rohanó, mint álomé.

1964

Aquamarin

Elefántcsont-művű,
 halvány kezéd éke e gyűrű,
 melyben a tenger fénye ragyog föl,
 mély és zúgó tengeré,
 melyből, szirén, halhatatlan,
 újraszületsz száz alakban
 nap nap után.

1964, 1994

Kavicsok közt

Kavicsok közt lépdelsz mezítláb;
 egy-egy kagylót, csigát sokáig elnézegetsz.
 Kislány vagy és istennő. Antik mítosz.
 Rejtély.

A kavicsok közt kerek kőre lelek;
 a finom erek rajta: titkos jelek,
 ősi írás. Megfejtetlen.
 Egyre mélyebb a csönd bennem.

2005

Kései ajándék

Egy óra üt most valahol.
 Búg már a hajókürt,
 s a lapátkerék zakatol.
 Néhány szó marad csak,
 kései ajándék:
 „Ne menj el most. Várj még.”
1964, 2012

A sziget

Ahol ő él: távoli, varázsos sziget.
 Háza körül hárfázik a szél,
 éger, ciprus integet,
 leánder, babér.
 A tenger bíbor,
 izzó fehér a kő.
 Rám vár. Színeket fon, álmokat sző.
 Én is készülődöm, hosszan teszek-veszek.
 Ajándékba szavakat, meséket viszek.
2006, 2013

Egyszer majd, talán

Ifjú voltál, gyors patak sodort el,
 csiszolt az ár, mint kavicsot.
 Most sincs nyugtod,
 az Idő sodra rángat.
 De egyszer majd, talán,
 az óceán szívverése ringat,
 s a fövény végzi el
 a végső simításokat.
2013

A túlsó part

Beszélgetünk Zsoltékkal itt Edericsen
 a Pista ácsolta nagy asztalnál.
 Isszuk Paliék ribizliborát,
 és Jóskát emlegetjük: öt barát.
 Csöndes öröm.

Húvös alkonyat,
 a túlsó part hegyei tisztán látszanak.
 Vállunkra ülnek az énekesmadarak,
 s a kis piros vonat, messze lenn,
 mintha itt dohogna a szőlők alatt.

2002, 2011

Fény és köd játéka

(fordítások, átköltések)

SALVATORE QUASIMODO
(1901-1968)

A menedék (1930)

Fentről göcsörtös fenyő
hajol a mélység fölé,
törzse mint az íj, úgy feszül.

Éjjeli madarak tanyája;
sűrű szárnycsapásoktól
visszhangzik hajnalig.

Van menedéke a szívemnek is:
álombeli hang! Dúdolgat és suttog,
ha olykor megszólít.

2016, 2018

Sóváran nyújtom feléd kezem (1930)

Sok bajommal itt vagyok,
Atyám – mint utca pora,
amit a szél itt hagyott.

Sokszor nem tudtam finomítani
nyers és rekedt hangomon,
most mégis sóváran nyújtom feléd kezem:
add meg a fájdalmat! Ez mindennapi kenyerem.

2016

Hirtelen leszáll az est (1930)

Magára marad mindenki a föld szívéen,
 mit átjár még egy napsugár:
 majd hirtelen leszáll az est.
 2016

Ámen fehérvasárnapra (1932)

Nem hagytál el, Uram!
 A mindenek fájdalmából lettem
 elsősülött.
 2015

Ősz (1932)

Ősz, jámbor évszak! Itt vagyok még,
 csak lehajlok vizeidhez, együtt látni
 eget, örvényt, borzongó fasort.
 A kezdetek kínja hozzád sodort:
 füstbe ment tervek, elmaradt öröm...
 mégis mindent tőled remél
 az esendő lélek, szegény,
 amíg helye van még itt a földön.
 2015-2016

Elfúló pásztorsíp (1932)

Irigy szenvedés, várj egy kicsit.
 Ez most az én órám,
 búcsúzások várt órája.
 Elfúló pásztorsíp siratja
 régi örökzöldek örömét.

Bennem lassan esteledik már,
 rám tör a mindent-feledés.
 Hullámai közt
 van még időm talán, csak kevés.

A fakó égen szárnyak villognak.
 Költözik most a szív,
 parlag lett a lélek,
 s rám szakadnak üres napjaim:
 a romok, törmelékek.

2017

Sok minden kavarg bennem (1932)

Más élet ért utol: elbújva csak figyelek
 egy idegen világban. Kevés jóval is beérem.
 Sok minden kavarg még mindig bennem:
 szépség, szerelem... Bizony, csalódott lett,
 aki voltam, a kisfiú. És kicsit szomorú.

2015

Ódon téli nap (1932)

Tiszta, szép kezedre vágyom
 a tűz előtt, a félhomályban,
 hol tölgy- és rózsafa illata száll,
 a mulandóság illata. Ódon téli nap.

Magot keresnek a kismadarak
 s hóból lesznek hirtelen.

Akár a szavaink.
 Kevés napfény, angyali intelem,
 majd
 a köd a fákkal s velünk. És a madarak.

Utánunk reggelre hús levegő marad.

2017

Semmit sem tudok (1937)

Életemről, a zúgó véráramról
 semmit sem tudok.

Nem tudom, hogy kit szerettem,
 kit szeretek
 most, hogy várok jót is, rosszat is:

peregnék a képek előttem,
 s én csak figyelem,
 amint egymást kergetik.

2016

Odüsszeusz szigete (1936)

Hallatszik még antik énekük:
 elfúló dallamok,
 ájult feledés az éjben,
 a csillagokkal teleszórt vizen.

S az égi tűzből születik
 Odüsszeusz szigete!

Holdfényben fürdő partok közt,
 lassú folyók tükrében egek s erdők rengenek.
 Látod, a méhek itt aranyport gyűjtenek
 változások s titkok idején.

1997; 2017

Elveszett öröm (1937)

A hársak alatt még árvább az est:
 lépteid utoljára itt suhantak el,
 közönyösen a sok virág között.
 A virágok most is illatoznak,
 emlékezve rád.

Évek alatt sok minden átértékelődik;
 érzelmek közt őrlődsz,
 holott csöndben élsz...

Haldoklik a szépség. Álmainkban
 ott bolyong, mint kósza fájdalom;
 s vesztes minden ártatlanság,
 a túlélőnek hangja is,
 ha megpróbál örülni.

2016

Most, hogy felkel a nap (1942)

Oszlik már az éj, s a hold
a hajnallal elolvad,
az árkok vizében alámerül.

Oly élénk most a szeptember
ezen a sík vidéken, oly zöldek itt a rétek,
akár a tavaszi völgyek, messze délen!

Társaimat elhagytam,
öreg falak közé zártam szívemet,
hogy csak rád emlékezzem.

Messzebb vagy a holdnál is
most, hogy felkel a nap,
s a köveken lovak patája csattog!

2012

Senki (1942)

Talán gyermek vagyok még,
aki fél a holtaktól,
s akit mégis vár a halál,
hogy eloldja
mindentől, mi bánatos:
gyerekektől, fáktól, bogaraktól.

Ritkán tud csak örülni
ez a kisfiú. Minden út ködbe vész,
és nincs már senki sem,
aki előtt sírni tudna,
közel hozzád, Uram.

2017-2018

Utolért az eső (1942)

Utolért az eső: pár csepp,
fuvallatával mégis sejtelmeket sodor.

A fecskék a tó vizét súrolják most is,
mint sirályok, ha kishalakra vadásznak;
a kerítések mögül, mint mindig,
nedves szénakazlak illata száll.

Elfüstölgött hát egy újabb év,
és nem érezni még a közelgő vihart.
Váratlanul csap le majd.

2018

GIUSEPPE UNGARETTI

(1888-1970)

Derült ég (1918)

Annyi köd után
 egyenként
 feltűnnek a csillagok.
 Szívom a friss illatot,
 mit a derült ég kínál.
 S tudom:
 múltó kép vagyok csak,
 foglya egy nagy,
 örök körforgásnak.

2016

Katonák (1918)

Még itt vannak,
 mint ősszel
 a fákon
 a levelek.

2016

Reggel (1917)

Felragyog bennem
 a Mindenség.

2018

RAINER MARIA RILKE **(1875-1926)**

Nagy úr a halál.

Vár reánk, ott, túl,

bár szájunk nevet.

Ha úgy hisszük, hogy életünk virul:

bennünk feljajdul,

és bennünk remeg.

1980-as évek

Sugározd hát, add szépséged,

ne latolgass semmit.

Hallgatsz. „Vagyok” – szól helyetted,

végül ezer titkot felfed

s elragad mindenkit.

1980-as évek

Szépséged, mint szivárvány,

fény és köd játéka.

Múló pára, örök szín. Talány.

Pillanat, mely szíven üt.

Csak pillanat. De fölragyoghat

mindig s mindenütt.

1980-as évek vége, 2012. nyár

Kavicsok közt

Gyermekkor	Csaszi: 1944	3
Ádvent	„Vigasztaljátok népemet”	6
	Gospogyi pomiluj	9
	Kolozsvár és Sopron között	11
	„Harmatozzatok, égi magasok”	14
Iskolapad	A tanító úr	16
	Tanárok és olvasmányok	18
	Diákszínpad	22
	Sillabusz	23
Olvasónapló	A széttépett szöveg	26
	A pásztor meg az ördög	28
	Hófúvás, meséskönyv	29
	Szemlélődés	30
	A mese hatalma	31
	Mese, mese...	32
	Jancsi és Juliska	34
	Hófehérke és Hamupipőke	37
	Erósz	42
	Áramlás és örvénylés	45
	A szirének éneke	48
	Suttog a tenger	52
Tűzijáték	Krúdy-kalendárium	53
	Úton	62
	Egy fénykép alá	66
	Tűzijáték	67
	Téli mese	69
	Retus	72
	Vetítés	74
	Álarc	78
	Orsanmichele	79

Marco Polo álma	81
Indulás	84
Velence	86
Három Nyárs	88
San Trovaso	91
Az ünnep	93
Az Elhagyott Ország	95
Dalnokok	105
Szegény Jakab	107
Róka és rigó	110
Egy ismeretlenhez	116
A zarándok	116
Az árnyék	119
„Hajnali szép csillag”	121
Varázslatok völgye	123
A tornácon, éjjel	126
Szeptember, hetvenötödször	126
Az elrejtett kavics	127
Tétova óra	127
Buszmegálló, éjjel	128
Az idegen	129
Evilági purgatórium	129
Régi Adventek	130
Kavicsok közt Újhold	133
Toll, ecset	133
Valaki	134
Li Taj-po emlékének	134
Az Út	134
Fel	135
Aquamarin	135
Kavicsok közt	135
Kései ajándék	136
A sziget	136
Egyszer majd, talán	136
A túlsó part	137

Fény és köd játéka S. Quasimodo

A menedék	138
Sóváran nyújtom feléd	138
Hirtelen leszáll az est	139
Ámen fehérvasárnapra	139
Ősz	139
Elfúló pásztorsíp	140
Sok minden kavargog	140
Ódon téli nap	141
Semmit sem tudok	141
Odüsszeusz szigete	142
Elveszett öröm	142
Most, hogy felkel a nap	143
Senki	143
Utolért az eső	144

G. Ungaretti

Derült ég	145
Katonák	145
Reggel	145

R. M. Rilke

Nagy úr a halál	146
Sugározd hát	146
Szépséged	146

A kihúnyófélben pislákoló tűz mellett két pásztor üldögélt. Ahogy közeledtünk, letették hangszereiket. Özönvíz előtti két figura volt: hosszúkás arc, merész orr és erős áll, vöröses, fésűt soha sem látott csapzott hajzat. Villogó, szűrő tekintet a furcsa, karimás süveg alól. Fölálltak, az idősebbik, toronymagas termet, néhány lépést tett felénk. Amikor kezet fogtunk, eltűntem a tenyerében. „Meríte pe Árbures?” – kérdezte, és a völgy felé pillantott. Bólintottam. „Meríte! Natta ja pertillí. – Fényes lesz az éjszaka.”

Sokáig néztük egymást. Barlangi festményekről merednek rád hasonló arcok. Ő szólalt meg először: „Oj, pe raída! – Na, a vízszontlátásra” – és nagyot sóhajtott. „Azért vigyázzanak ám!” Kérdő tekintetünket látva még hozzátette nyugtalanul sutogva: „Ha lángcsóva jön fönről, a tűz az égig ér majd!”